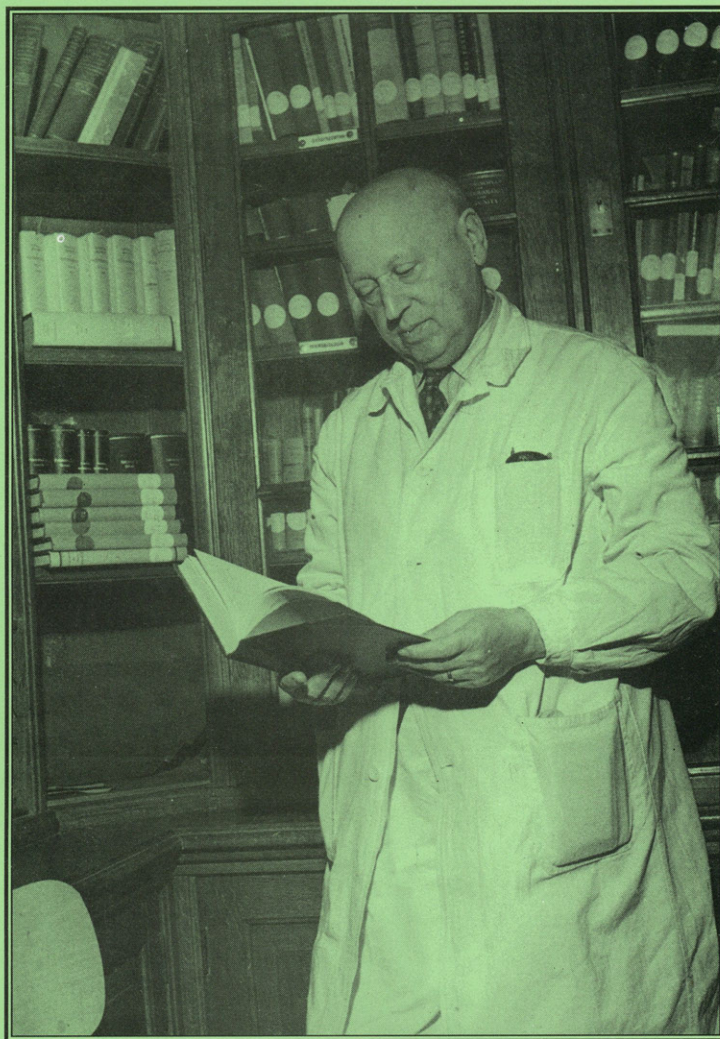

A DEBRECENI ORVOSKÉPZÉS NAGY ALAKJAI

12. füzet

Dr. Jeney András

Dr. Jeney Endre
(1891-1970)

A debreceni orvostudomány nagy alakjai

12. füzet

Dr. Jeney András

Dr. Jeney Endre

(1891-1970)

Debreceni Orvostudományi Egyetem

1998

ISSN 1416-41-75

Kiadja: A Debreceni Orvostudományi Egyetem Rektori Hivatala

Fedélterv, tipográfia: *Magulya László, DOTE Oktatásfejlesztési Központ*

Nyomdai munka: *Mozi -Print Kft Debrecen*

Példányszám: 300

...Andreának, Petrának,, Mónikának,
hogy a sorsvállalók titka lámpásként
világítson előttük, hiszen az
„Életet csak visszanézve lehet megérteni,
de előrenézve kell élni“
(Sören Kierkegaard)

Szerzői előszó

Az emberi közösségek történetében gyakran jelennek meg figyelemreméltó, vagy néha rendkívüli személyek, akiknek magatartása messzire és hosszantartóan világlik. Ha egyidőben és ugyanazon közösségen belül több kiemelkedő egyéniséggel találkozunk arra lehet gondolni, hogy annak valamilyen oka van; Ez lehet a közösség értéket teremtő és megbecsülő képessége, vagy a környezeti sajátosság kényszerítő ereje. Valamelyik tényezőnek bizonyára szerepe lehetett abban, hogy a Debreceni Orvostudományi Egyetemen ennek a századnak a közepén több kiváló orvosprofesszor működését lehet felidézni. Akkor, mi egyetemi hallgatók bár tudásukat elismertük inkább kritikusan tekintettünk tanárainkra; majd csak a tisztább látást hozó években értettük meg igazán, hogy ők milyen csodálatos szerepet tölthettek be a Debreceni Orvostudományi Egyetemen az 1950-60-as évek leszűkített gondolatvilágú és korlátozott mozgásterű környezetében. Igyekeztek tudásukat önzetlenül, sőt fáradhatatlanul úgy átadni, hogy közben hangsúlyozták ismeretanyaguk szoros kapcsolatát az európai szellemiséghez. Nagy tudásuk igen gyakran párosult az emberi jellemet próbáratevő helytállással. Napjainkban sokaknak hihetetlen, hogy abban az időben Magyarországon, még a biológia szűk szakmai körét érintő hamis tanok hirdetése is milyen előnyökkel járt. A magasabb szintű kutatási támogatás, és a nagyobb társadalmi megbecsülés lehetősége nyitva állt, csak megegyezésre kellett jutni a hatalmon lévők elvárása és az egyén felfogása között. Tanáraink ellenálltak, pedig a tét a létbiztonság volt.

Természetesen nem szabad megfeledkezni arról, hogy az utókor hajlamos a megszépítésre, mindenki számára hízogó, ha egy nagy egyéniség árnyékából

léphet elő, vagy ha a hozzá közel állókat példaképül állíthatja az új generációk elé. Így nagy körültekintéssel kell az előző generációk életét értékelni, de tudnunk kell milyen nagy hiba róluk megfélekedezni, mert az elődök életének megértése útmutatást ad a jelenkor számára is. Gyakran igyekszünk felmenteni magunkat apáink vétségeinek felelőssége alól, de azért birtokoljuk munkájuk eredményeit. Elődeink most bennünk élnek, hiszen testi és szellemi képességeink forrása az ő genetikai keveredésükre vezethető vissza, és az ő nevelésük alapvetően hozzájárult szakmai felkészültségünkhez, valamint jellemünk formálásához.

A tanítómesterek felidézése fiatalunk ábrándjainak felidezésére ösztönöz, ezáltal fel tudjuk frissíteni az életbe vetett hitünket. Bár a közeli hozzátartozó visszaemlékezése nem lehet annyira tárgyilagos, mint azé aki csak tanítvány volt, készsággel tettem eleget Dr. Gergely Lajos, a DOTE Rektora, kérésének mert a kötelességteljesítés mellett könnyíthetek terheimen. Felidéztem azoknak a régi beszélgetéseknek az emlékét, amikor a gyermeki lázongásokhoz társítva az akkori idők számonkérő hangvételét, szemrehányást tettem azért, amit ma már megérttek. A háború elvesztéséért felelőssé tett magyar középosztály tagjainak talán az volt a legfájdalmasabb, hogy még a családon belül is magyarázkodniuk kellett az „utat tévesztésért“.

Jelen visszaemlékezéssel szeretnék magam és nemzedékem egyes tagjai, - különösen a nálam 5-10 évvel idősebbek nevében fejtegetni azokat az előtte, akik szakmai és jellembeli nagyságát csak később ismertük fel.

A klinikakert nyáreste

„Aki alkalmazni akarja az orvostudományt annak nemcsak tudása, akarata, bizonyos rátermettsége, művészi készsége, hanem helyes logikája, erkölcsse, igazságérzete és humánus gondolgozása is kell legyen hozzá.

Az orvosnak az élet és halál problémáiból folyó ismételt lelki konfliktusokra kell nevelni magát.“

(Jeney Endre Orvosképzés 1932/4 füzet)

Az esti csend beborította a kertet, a diákok már nem nyargalnak át a kiharcolt ösvényen, a játszadozó gyermekcsereg csinos kísérőikkel elhagyta a rózsalugast, a nagynevű szemészprofesszor is hazahajtott kerékpárjával, a legelegánsabb orvosprofesszor is visszatért klinikájára miután otthonában elfogyasztotta a sajátmaga sütötte párisi szeletét és a minden esti grog-ját. Az altiszti házak ablakain ha Katonáék vagy Csernáék kinéznek tudják fél kilenc van, mert az elméleti intézeti tömb felől lassú, óvatos lépésben Jeney Endre igyekszik hazafelé, a tanári villák egyikébe. Megszokott esti kép, egyike a klinika számontartottjai között az 1960-as években; a tekintélyt és tudást sugárzó személyt mindenki ismeri és mégis keveset és azt is szóbeszédéből összeszedve tudnak róla. Az idő múlásával a titokzatosság egyre nőtt körülötte, szembeötlően homogén jelleme sokban elüt a környezetétől; zavaró, hogy bezártságát nem oldja fel mások előtt, nem ad lehetőséget apró vétkek miatti megbocsájtásokra, de még közös szórakozások alkalmával sem engedi megmutatni magát. Ha valaki a tiszteletet kifejező köszönésen túl néhány perces rövid eszmecserére megállt nagyon sajátos hullámhosszú sugárzást érzékelhetett, amelyeket az esthomályban formálódó gondolatok gerjesztettek. Ezt a sugárzást a kortársak különbözőképpen élték meg, ugyanazon a személyek is eltérően fogadták

a társadalmi-politikai divatok forгатagában, ha kellett menekültek előle, mert zavart vagy éppen égetett, de ma már tudjuk némelyeket még több évtized távolából is lánggra lobbant. A hozzá közelállók tapasztalhatták, hogy a 70 éves professzornak az esti séta a számvetést és az áthangolódást hozta. Számvetést a napi munkáról, felmérést a hátralévő feladatokra, amelyet az egyetemi oktatás iránti mély elkötelezettség tett érthetővé. A magánosság pillanataiban elmélkedéseibe egyre jobban beleszövődtek a történelmi események és benne az ember sorsa feletti töprengések.

Az intézeti feladatok napi gondjainak a letételével áthangolódott ahogy - olykor kifejezte- a „nagy törvények“ megértésére. Amikor gondolatai az életét meghatározó események, személyek, eszmei áramlatok irányába terelődött, előbb a kis-küküllői szülőföld dombos tájai rajzolódnak ki, amelyet a szülői intelmek és az ősi elvárások hangjai kísérnek. A múltban az ősök üzenetének a meghallgatása és az általuk kijelölt küldetés terhének viselése nem volt szokatlan a magyar történelmi tudatot hordozó családokban. A szülőföld elvesztése miatt ez az életérzés vagy teljesen kihalt vagy még mélyebben gyökerezett az erdélyi származásúakban. Jeney Endre nem tudott és nem akart megszabadulni ősi kötelekeitől, ugyanakkor részt akart venni az egész emberiséget átfogó tudományos közéletben. Ez a két tényező mélyen meghatározta Jeney életét, így tudományos és oktatói munkája megértéséhez ajánlatos eszmevilágát és életútját áttekinteni.

A fennmaradt feljegyzések alapján a Jeney család története csak a XVII. századig követhető, a legenda azonban a szerény középnemesi oklevél adományozása előtti fényes és tragikus eseményt villant fel. Jeney István, marosvásárhelyi jogász tanár családi krónikájában a következőket olvashatjuk.

„Bajza József szerint (Összegyűjtött munkák II. kötet „Eredeti elbeszélések: Kámor“ 1831) a régmúlt időben Nógrád és Hont között a jenői, vagy börzsönyi hegyek egyikén állott Kámor vára, amelynek ura a Hunyadiak idején Jeney András volt, aki 1380-1390 körül született, a vár körül elterülő Jene, Mártonfalva és Hermec községek területét birtokolta.“ Felőle csak annyit mondhatunk -írja Bajza a várróm történetét felidézve,- hogy a jeruzsálemi András király idejében már a Jeney nemzetségé volt, mely származását a Huba vezérig vitte fel, s három századiglan virult Magyarország gyökeres nemzetségei között, s az országban, mint vitéz és harcratermett ivadék ismeretes volt. A kámori vár ura -ki fiában, Kálmánban és messze földön híres szépségű leányában, Lórában lelte minden örömét- a Hunyadiaknak volt egyik legmegbízhatóbb párthíve s így a Cilleiek ellenfele. A kámori csillagnak nevezett leány szépsége és a kormányzattal szemben álló ellentétek következtében -a monda szerint- a Cilleiek az 1450-es évek valamelyikén Lórát a király számára elrabolták. Az agg 70 éves apa bánatába belehalt. A lány keresésére indult Kálmán ellen pedig óriási hajszát indítottak, s ezért neki -csak hogy életét mentse- menekülnie kellett, így jutott Erdélybe és lett megalapítója a több ágra szakadt Jeney családnak.“

Bár a Bajza elbeszélésében megírt történetre a múlt köde von fátylat, azért érdemes feleleveníteni mert a legendában foglaltak talán valamelyest megvilágítják a leszármazottak, így Jeney Endre életét irányító gondolatvilágot, emellett bizonyos mértékű magyarázatot nyújt a viszonylag szerény vagyionú család olykor főúri magatartására.

Bár többi erdélyi családhoz hasonlóan egyaránt erőteljesen érvényesülnek mind az összetartozás, mind a széthúzás irányába vezető erővonalak, a rokonsági fok kimutathatóságának hiánya esetén is a Jeney nevet viselők

között feltűnően több közös sajátosság tapasztalható. A nagyvilágban szétszórodott Jeney család tagjainak többsége igen erős nemzeti öntudatot hordoz magában, társadalmi helyzetüket túlhaladóan kívánnak résztvenni a közterhek viselésében, sőt kötelességüknek tartják a magyarság sorsának az előrevitelét. Nehéz elkerülni azt a feltevést, hogy a Jeney családokban nemzedékek során kimutatható rajongás a leánygyermekért a „kámori csillag” sorsának a tudatalatti felidézése. A magatartásbeli hasonlóságok mellett említésreméltó a még napjainkban is gyakran megfigyelhető sással díszített sajátos koponya-alkat amely az egymástól térben és időben messzire elkerült Jeneyek ismertetőjele a Kárpátoktól az Amerikai Egyesült Államokig.

Ha elfogadjuk az előbb felsoroltakat, mint a Jeney család legjellemzőbb vonásait, akkor Jeney Endrere a családi tulajdonságok egyik prominens hordozójaként tekinthetünk, akinek az életútját nem érthetjük meg, ha nem vesszük számba kötődéseit szűkebb és szélesebb családjához, nemzetiéhez, hazájához. Meg kell jegyezni, hogy ezekről ilyenformában Ő maga soha nem beszélt, talán azért mert azok mélyen éltek benne, és megfogalmazásukat szerénysége sem engedte meg. Azt sejteni lehetett, hogy a magányos séták alatt mindig eltűnődött életének alakulásán, melyet sorszerűnek fogadott el. Ezért a klinikakerti esti séta hazafelé mindig megnyugvást adott, a csendet csak a hajladozó fák suttogása töri meg. Már harminc éve teszi meg Jeney Endre ezt az esti sétát, ezalatt annyi minden változott, csak a fák a régiek, ők emlékeztetnek a szép és a nehéz napokra egyaránt. A magányos órákra, amikor a családot előbb a légítámadások veszélye miatt, később az ellenséges politikai légkör miatt jobbnak látta távol tartani. De most a fák az esti csendben feledtetik a nyomasztó emlékeket és békességet sugallnak. Húsz évvel a háború befejezése után a dermedt hangulat oldódott, az emberek jobban bíznak egymásban és újra alakulnak az

egyetem nemzetközi kapcsolatai, igaz hosszú ideig tart az útlevel megszerzése, de már nem tépik szét az útlevelét, mint 1947-ben, mikor Fleming mellett üléselnök lehetett volna a Nemzetközi Mikrobiológus Kongresszuson. Bár gondolatait nem igénylik, tudását azért méltányolják; a döntésekben ugyan részt nem vehet, de munkájára még mindig számítanak, pedig túl van már a hetvenen. A Kossuth-díj átadását (1963) követő ünnepeltetéseket nagy örömmel fogadta és emellett bepillantott a döntéshozók gondolatvilágába, nemegyszer örömmel tapasztalta, hogy némelyikben még van felelősségérzés a nemzet sorsa iránt.

Sokat mesélhetnek a klinikakerti fák, de hallgatnak; csak a túlélőket készítetik a visszaemlékezésre. Valamikor pávák sétáltak a rózsalugas alatt, míg három elméleti intézet tanársegédei kloroformos kenyérrel el nem altatták őket, hogy többé rikoitozásukkal ne zavarják a klinika csendjét. Emiatt a felháborodás „békebeli“ volt; a feszültség a tulajdonos és csinytevő között csak nemrég oldódott Párizsban, egy immunológus kongresszuson. Az „ártatlanság korát“ később a vészterhes idők váltották fel. Alig húsz évvel előbb Jeney kötelességének tartotta esténként ellenőrizni a légítámadások miatt elrendelt besötétítést, amikor nem egyszer meglepte duhajkodó tanársegédeit a Gyógyszertani Intézet második emeleti „lovagtermében“. Szerette őket, de tehetségükhöz mérhető szorgalmat várt tőlük. Nem volt elfogult velük szemben, mert a tudományos munka eredményeit többre tartotta a személyes előnyöknél, ezért egyenlő elbírálásban részesítette saját és mások tanítványait. Később sokat gyötrődött emiatt, vajon helyesen tette-e; hiszen nem ez volt a szokás, de ő a kivételezést nem ismerte. Talán ez is hozzájárult ahhoz, hogy támasz nélkül maradt a veszített háború utáni számonkérés pillanataiban? Igaz az „adjunktusok forradalma“ (ahogy nevezte az 1945-1947 évek egyetemi légkörét) idején az ő tanítványai döntő többségükben nem for-

dultak ellene, a rendőrség nem tartóztatta le, de nem is szaladt vakbélműtetre, mint egyik professzortársa. A események kimenetelét azonban soha előre nem lehetett tudni, az már megszokottá vált, hogy az élet minden területére kihatott a létbizonytalanság, az örökös számonkérés nyugtalanító volt és akadályozta az alkotó munkát. A már mindennapinak számító dermedt légkört időnként ijesztő hírek vagy események tovább feszítették: amikor ledöntötték Tisza István, az Egyetem névadójának szobrát a klinika főbejárata előtt, a műhely lehangosabb szószólója így kiáltott fel: Mikor akasztunk már professzort ? Lehet, hogy jó viccnek szánta ?

Az 1960-as évek közepe már a megbékélés reményét hozta, az ellentétnek nincs értelme hiszen a harc eldőlt, a hatalom birtokosainak érdeke az engedékenységre, a kiszorítottak pedig alkalmazkodni kell a túléléshez. Ahogy az egész országban úgy az Egyetemen is a meg nem kötött, de annyit hangoztatott társadalmi megállapodás szerint senki nem marasztalható el, feltéve ha a sorban a megadott hangnemben énekel.

Ebben a lelkihasadást kiváltó társadalmi légkörben az élővilág szépségét és egyértelmű törvényeit jelképező klinikakerti fák megnyugvásra és bölcsességre ösztönözték a munkából hazatérőket, így Jeney Endrét is, aki esténként óramű pontossággal fél kilenckor, mindig mosolyogva úgy tért haza, hogy az életszeretének, a nagy törvények tiszteletének, az emberi feladatok nagyszerűségének üzenetét adta át családjának. Bizonyára a klinikakert esti varázsa is hozzájárult a mindennap megszerzett lelkibékéhez, amely lehetővé tette a történelmi események elfogadását és erőt adott földi élete utolsó szakaszához.

A történelem sodrásában

„Ma is minden pillanatban folyik a vetélkedés ellenségek és barátok között egyaránt.“

(Jeney Endre, 1941)

Az Osztrák-Magyar Monarchia és ezen belül Erdély történetének talán legbékésebb évei egyikében, a XIX. század utolsó évtizedében, 1891-ben született Jeney Endre. A Kis-Küküllő vidék lankás, szelíd dombjainak még szőlő termesztésre is alkalmas földje megélhetést, sőt gyarapodást biztosított a többségében magyarlakta Radnót népének. A falu gyógyszerésze messzeföldön híres kenőcsével gazdagította patikai árúkészletét, amelynek forgalma hét gyermekének neveltetését biztosító hasznot hozott. A század közepén zajló nemzetiségi ellentétekből eredő forrongások emléke már elhalványodott, a Maros folyó kiáramlása és a betegségek réme jelentett csak veszedelmet. Csak az idősebbek visszaemlékezéseikben tartják számon azokat a vészterhes 1840-es éveket, amikor a kóbor tatár törzsek betörésekor a kisgyermekeket a szakajtó alá kellett rejteni, a nagyenyedi templom felgyújtásakor pedig a Jeney család több tagja pusztult el. A család anyagi helyzete rendeződött miután Jeney Jenő édesanyja, Horváth Katalin, kivette apai jussát, az asszonynépi földbirtokot és így férje több váltót nem írhatott alá a reformista politika támogatására. Jeney Jenő szigorú édesanyja útmutatását követve választotta a gyógyszerési pályát. A másik két fiútestvér egyikét Lajost kereskedői pályára irányították, míg a legidősebb Elek jogászként a megyei közélet több vezető állását töltötte be. Jeney Elek mint a református egyház főgondnoka és a megye árvaszéki elnöke nagy tekintélynek örvendett Jeney Jenő gyermekei körében

is, így Jeney Endre még felnőtt korában is a család szellemi vezetőjeként tisztelte. A monarchia fővárosától távol eső erdélyi falu gyógyszerésze jól tájékozódhatott az orvos-tudomány újabb eredményeiről. Erre utal az egyik erdélyi újság beszámolója arról, hogy a radnóti gyógyszerész két fiúgyermeké, Jenő és Endre részesültek a környéken először a Behring tanár diftéria elleni szérumából. Erre azért is nagy szükség volt, mert fertőző betegségek réme lebegett a falusi családok körül, ezt jól ismerte Jeney Jenő miután első felesége a TBC áldozata lett, majd később ennek a tragédiának tulajdonította elhamarkodott második házasságát a marosvásárhelyi szállodatulajdonos lányával. A viharos válás után ismerkedett meg gyermekei rajztanárnőjével, Nagy Adéllal, akivel több mint 30 évig élt boldog házasságban. Nagy Adél a mezőbándi lófő székely nemzetség leszármazottja több tekintetben eltérő életformát hozott a házasságba, mivel családi hagyományai és ügyvéd apja korai halála egyszerű életmódra irányították. Természetére nézve csendes, szorgalmas, tiszteletet parancsoló volt, szelíd szigorúsága azonban fegyelmet követelt. Adél mama az életet nagyon komolyan vette, mindig fel volt készülve az élet terheinek az elviselésére, mert hitt az életet irányító nagy törvények betartásának családot fenntartó erejében. Ha vidámságot kedvelő férjének engesztelést célzó éjjeli zenéjét fogadta csak szárazon megjegyezte: „Jenő mire való ez a komolytalanság“. A négy közös gyermekükben ugyan eltérően keveredett a szülők természete, de mindegyikőjük életébe mélyen beleivódtak az édesanya által hangoztatott elvárások teljesítése. Tőlük eltérően a két idősebb féltestvér az élet minden egyes eseményének komolyságát már kevésbe fogadta el és talán ez jelentette az egyetlen zavart a családi összhangban. Bár a gyermekek sorsának igazgatása a legfontosabb helyet töltötte be a család életében, jelenlétük nem okozott sok zajt, mert hasonlóan a többi erdélyi falusi középosztály gyermekeihez a 10 éves Jeney gyerekek is kiröppentek a

városi iskolába. A nyári vakációt pedig valamelyik szászok-lakta városban töltötték, hogy megtanulják a német nyelvet. A szülők csak levelezés és csomagküldés útján fejezhették ki érdeklődésüket a fiúgyermekük iránt, nem volt szokás tanulmányaikat megzavarni látogatásokkal, a nagyhírű nagyenyedi professzorokat felkeresni pedig elképzelhetetlen volt. Példakép volt az öreg Kőrösi-Csoma, aki felvitte a 10 éves fiát Enyedre, adott egy pofont és aztán évekig nem látta. A Jeney fiúk nem egyformán túrták a kollégium rendjét, fegyelmezettséget és engedelmességet követelő légkörét. Jenőt „eltanácsolták“, szóba sem jöhetett az egyházmegyei főgondnok nagybácsi védelmének igénybevétele; átkerült a kolozsvári gimnáziumba, ahol találkozott a pedellus fiával Kun Bélával. Endre kitűnő előmenetelről és pályadíjakról adott beszámolót szüleinek, és érdeklődésének megfelelően jelentkezett a kolozsvári Ferencz József Tudomány Egyetem orvosi karára. Az egy évvel idősebb Jenő a budapesti József Nándor Műszaki Főiskolára (mai Műegyetem) nyert felvételt és a Tisza István ösztöndíjban részesült.

Az első alapszigorlatok kitűnő letétele után Jeney Endre a harmadik tanulmányi évet a budapesti Pázmány Péter Tudomány Egyetem orvosi fakultásán hallgatta. Bár az országghírű orvostanárok megismerése tervszerű is lehetett volna, az igazság kedvéért meg kell említeni, hogy ezt a mérnöki tanulmányokat hanyagoló fiútestvér miatti családi aggodalom tette szükségessé. Jenő többet járt Gulácsy műtermébe, mint az egyetemi előadásokra, a műszaki rajzokat nem készítette el mert a művészet és társadalmi kérdéseket elemző Galilei kör összejövetelei lekötötték idejét. A fiatalabb fiútestvérnek kellett rendezni a tartozásokat és kifejezésre juttatni a család elvárását. Ez a körülmény a két eltérő életfelfogású testvér között feszültséget ugyan okozott, de összeszólalkozásra senki nem emlékezett. Ez annál is inkább elképzelhető, mert 55 évvel később az eltérő politikai célokért történő

küzdelmek felidézése sem váltott ki egymással szemben haragot, hiszen a közös családi gyökerek kohéziós ereje mindekettőjükben háttérbe szorította az egyéni sors alakulásának igazolását.

Egyetemi tanulmányai alatt a szorgalmas orvostanhallgató pályadíjat nyert Kolozsváron bonctanból (1910), élettanból (1911), majd Budapesten kórbonctanból (1912). Részt vett az ifjúsági közéletben, mint a Kolozsvári Orvostanhallgatók Segítő és Önképző Egyesületének elnöke (1912-1913). Rendszeresen felkereste az Élet és Kórvegytani Intézetet, ahol Reinbold Béla vezette be a biokémiai kutatásokba. A gyakorló orvosi munkát a zilahi kórházban ismerte meg, a nyári szünidőben. A tanulmányi időszakot a kötelező katonai szolgálat törte meg, amikor a 21 éves Jeney Endre 1912 április 1-én bevonult a 67. gyalogezredhez Bécsbe. A hat hónapi katonai szolgálatot nemcsak a tanulmányok megszakítása, hanem az „idegen földön” történő teljesítése miatt tartotta a fiatal magyar érzésű Jeney sérelmesnek. A középiskolában és az egyetemen felmutatott jeles előmenetel alapján a kolozsvári Ferenc József Egyetem Orvoskari fakultása javaslatba hozta Jeney Endre „Sub Auspiciis Regis” doktorrá avatását. Mielőtt a kar felterjesztését megtárgyalták volna kitört az első világháború, és még orvossá nem avatott Jeney Endrét, mint tizedest az Eperjesen állomásozó 67. gyalogezredhez behívták. Már a harctérről tért vissza rövid szabadságra, hogy megszerezze orvosi oklevelét. Orvosdoktorrá avatták a háború kitörésének zaklatott légkörében, 1914 szeptember 23-án Kolozsváron. Így lemondott ugyan a királyi gyűrűs avatás lehetőségéről, de a továbbiakban mint csapat orvos tevékenykedhetett a harctéren.

Kevés híján az egész I. világháború alatt harctéri szolgálatot teljesített, kezdetben csapat orvos, járványkórházi osztályorvos, később kórházparancs-

nok a keleti fronton, majd a háború utolsó évében hadtest higiénikus az olasz fronton.

Egész életre kiható élményt jelentett a fiatal orvos számára a katonai szolgálat, ahol igen veszélyes körülmények között kellett a legváltozatosabb egészségügyi feladatokat hevenyészett feltételek mellett ellátni. Olyan nagy tapasztalatokat szerzett a traumatológiában, hogy a budapesti ostrom idején az elméleti-orvosi tárgyakat oktató-kutató könnyedén helyretette a csípőficamot, a repeszdarabok eltávolításához sem kérte mások közreműködését. A kolomeai járványkórházban megismerhette a kiütéses tífusz klinikai tüneteit; különösen a központi idegrendszert érintő szövődmények döbbsentették meg, amikor az egyik magasrangú betege delíriumában Beethoven V. szimfóniáját harsogta halála előtt. Az előbb osztályos orvosként, majd kórházparancsnoki beosztásban működő fiatal orvosnak sok nehéz katonai kérdésben kellett dönteni, így a front visszavonulásakor hátrahagyott járványkórház személyzetét és betegállományát előkészíteni a fogságba esésre. Az események sajátos alakulása következtében a cári-hadsereg is visszavonult, amit a Jeney vezette katonáorvosi küldöttség a vöröskeresztes zászlót lengetve akkor vett észre, amikor átlépték a két hadsereget elválasztó frontvonalat. Így nem került orosz fogságba Jeney Endre, azonban a kiütéses tífuszt már nem tudta elkerülni. Lázálmában saját kivégzését látta, amit feltehetően a vígasztalására, vagy búcsúztatására az ablakához tömörülő legénységének képe válthatott ki. Túlélte; a kezelésre alkalmazott ezüst készítmény nyoma ugyan bal könyök vénájában megmaradt, a haja javarészt kihullott. Jobban fájlalta, hogy a súlyos betegségben tudásanyaga is meggyérült, ezért rövid idejű rehabilitációs célból kapott szabadsága alatt igyekezett újra megtanulni, ill. felidézni az orvostudományi alaptárgyakat. Ugyan alig épült fel a súlyos fertőző betegségből és 1918 márciusában már tanársegédi kinevezést kapott a

Kolozsvári Egyetem Általános Kór- és Gyógytani Intézetbe, 1918 júniusában ismét a harctéri szolgálatra vezényelték most az olasz frontra hadtest higiénikusként. Többször emlegette milyen hasznos volt, hogy a fertőző betegségek két kimagasló szakértője Prof. E. Glaser (Bécs) és prof. J. Koch (Berlin) mellett dolgozhatott.

Az összeomlás idején 1918 november elején szerelt le olyan katonai kitüntetésekkel (két „Signum laudis“ a kardokkal, Károly csapatkereszt, II.o. Vörös-kereszt érdemrend), amelyek megbecsülést jelentettek a 27 éves orvosfőhadnagy számára. Visszatért Kolozsvárra a Hőgyes Endre által alapított Kórtani Intézetbe, amelyhez 30 betegágy is tartozott. A Lőte József igazgatása alatt működő Kórtani Intézethez kapcsolódott a Pasteur Intézet, így a tanárszemélyzet az oktatáson kívül feladatának tekintette a fertőző betegségek vizsgálatát és a szérum terápiát. A több éves járványügyi tapasztalatokkal rendelkező fiatal tanársegédnek a kolozsvári Kórtani Intézet nagy lehetőséget nyújtott a kutató munkára, ahol a kísérleti eredményeket közvetlenül át lehet vinni a klinikai vizsgálatokba, így azok alkalmazhatósága az emberi megbetegedésekben igazolást nyerhessen. Ekkor újra közbeszólt a történelem; a veszített háborút követő zilált helyzetben idegen csapatok jelentek meg az országban, még a békeszerződés előtt az ország elvesztette a Kolozsvári Egyetemet, a magyar kultuszminisztériumnak gondoskodni kellett az oktató személyzet áttelepítéséről. 1919 szeptember 1-től a Debreceni Egyetem kezelésében lévő Városi Közkórház belgyógyászati és fertőző osztályán dolgozik Jeney, majd csatlakozva az ideiglenesen Budapesten székelő kolozsvári Egyetemhez 1921 március 1-től 1921 szeptember 1-ig a budapesti Jendrassik Klinikán dolgozik. Az „Alma Mater“-nek tekintett Ferencz József Tudomány Egyetem Szegeden történő elhelyezésével egyidőben újra belép az Általános Kór- és Gyógytani Intézetbe. A trianoni békeszerződés után az

ország területe jelentősen megkarcsúsodott, a világháborúban az állami vagyon kiapadt, a polgárháború még tovább fokozta a sokat szenvedett emberek katasztrófális hangulatát. Ebben a helyzetben a kultuszminisztérium csodát művel; az elszakadt területekről beáramló nagyszámú értelmiségi menekültnek munkalehetőséget biztosít és megszervezi a pozsonyi és kolozsvári egyetem elhelyezését Pécsen, ill. Szegeden. A rendkívüli feladatot azért lehetett elvégezni a lehető legszerényebb gazdasági körülmények között, mert a túlélés egyetlen lehetőségét a szellemi érték megmentésében látták. Amikor a háborúból visszatért katonák nemcsak fizikailag gyötrődtek meg, de lelkükben is összetörték, akkor a szellemi élet vezetői adtak reményt az embereknek. Talán ez ad magyarázatot arra, hogyan lehetett a magyar értelmiséget összefogni országgyarapító tevékenységre, amely apró lépésekben, sokszor meginogva hozzájárult az önálló magyar szellemi és gazdasági közélet több évszázados szünetelése utáni megújulásához. Ebben a folyamatban az ország művelődéséért felelősséget vállaló egyetemek, főiskolák és elemi iskolák tanárai résztvettek, sőt az államrend elkötelezett híveivé váltak.

A békeszerződés megkötése után megnyíltak a határok az egyetemek fiatal oktatói előtt, hogy tudásukat külföldön gyarapítsák. Jeney Endre előbb három hónapos ösztöndíjat kap a Vallás és Közoktatásügyi Minisztériumtól, hogy Berlinben a Robert Koch Intézetet megismerje. A rövid idő alatt olyan önálló dolgozatot készített a baktériumok közötti antagonizmusról, amelyet 30 évvel később a Nobel-díjas Waksman is idéz. A Rockefeller Alapítvány ösztöndíjai új horizontot nyitottak meg a hazai orvostudomány fiatal művelői előtt. A szinte kizárólag német és osztrák iskolázottságú orvostanárokat követő nemzedék angolul kezdett tanulni, hogy hosszabb tanulmányútra az Amerikai Egyesült Államokba utazhasson. A két világháború között kinevezett orvos professzorok jelentős hányada Rockefeller ösztöndíjasként

megismerhette az angolszász hagyományokra épített, a nagy számok törvényeit alkalmazó orvosi gondolkozásmódot az európainál pragmatikusabb felfogást az orvosbiológiai kutatásban. A 32 éves Jeney 1923 novemberétől 1925 júliusáig tartó tanulmányútján az USA keleti partvidéke egyetemi városait, majd hazatérőben a vezető angol és francia egyetemi intézeteket látogatta meg. Önálló kutatást Jobling mellett a new-yorki Columbia Egyetem Kórtani Intézetében végzett, de közben több továbbképző tanfolyamon vett részt. Nagy hatást gyakorolt rá Cannon intézetének oktatási módszere, ahol a már jól ismert élettani jelenségeket „iskolagyakorlati“ szinten tanulmányozták. Őmaga a két fős hallgatói csoportokkal egyidőben, úgy vizsgálta az izom beidegzés szabályszerűségeit, hogy nem közölte előre a vizsgálat eredményeit, hanem mindenkinek magának kellett a következtetéseket levonni. A közel két éves Rockefeller ösztöndíjas tanulmányút végén dolgozott még a bostoni Harvard Egyetem Élettani Intézetében, majd Párizsban a Pasteur Intézetben Bezredka professzor osztályán. A kutatómunka mellett jelentős időt fordított az amerikai és az európai orvosi intézetek munkájának közelebbi megismerésére. Részletes feljegyzéseket készített az orvosi oktatásról Baltimore-ban, Philadelphiában, Washingtonban, New-Havenben és Princetonban, amelyek alapján részletes beszámolót adott az amerikai orvosi oktatásról a szegedi egyetem orvoskarának.

Röviddel hazajövele után, 1925 július 11-én a szegedi egyetem magántanári képesítést adományoz „Baktériumtan“ című tárgykörből. Ennek alapján 1926 április 1-én a kar Dékánja az Általános Kór- és Gyógytani Intézet adjunktusának nevezte ki. Ekkor kezd figyelni a szegedi társaság az öreg kolozsvári tanárok kedvenc adjunktusára, aki az intézet laboratóriumában akkor is dolgozik, amikor az emeleten a professzori család hölgytagjai fogadást adnak. Nyáron a tiszai csónakházban ugyan gyakran láthatják,

de érzik, hogy nem tud feloldódni az aranyifjúság hangoskodásaiban; aztán eltűnik, állítólag a szülőfalujába, az özvegy édesanyjához, valahová Erdélybe. Ha meghívják a délutáni teákra igen tisztelettudó, néha elfogódott; azt beszél felzalad a padlásra, ha nevetésre fakad, nehogy illetlenséggel vádolják. Kicsit zavarónak tartják zárkózottságát, a közügyek iránti érdeklődését, a nemzet vagy az egyetem sorsának az örökös szóbahozatalát. Nyilvánvaló, hogy fájlalja szülőföldje elvesztését; az országban új kapaszkodókat keres. Azt is számontartják, hogy igen nagy érdeklődés veszi körül munkáját, amelyet 43 millió korona értékű műszervásárlással támogat a Rockefeller Alapítvány. Lassan elfogadják puritán életmódját, sőt egyre gyakrabban meghívják a társas összejövetelekre, ahol a harsányabb hangvételő, a bölcs megjegyzéseit kemény humorral fűszerező „örök iskolatárs“, majd unokasógor, Berde Károly gondoskodik a jó hangulatról. A nyugdíjba vonuló Lőte József után a Hőgyes Endre örökségének tartott Általános Kór- és Gyógytani Tanszék várományosát a kar professzorai kizárólag Jeney Endrében látták. Így kapott egyhangú meghívást Jeney a Általános Kór- és Gyógytani Tanszékre az orvosi-kartól és kinevezést a Vallás és Kultusz Minisztertől 1928 augusztus 11-én. A sors különös játékának tekintették, hogy egyidőben nevezték ki egyetemi tanárnak azt a Berde Károlyt, aki osztálytárs volt a nagyenyedi kollégiumban, évfolyamtárs Kolozsváron és veje a család nagyenyedi ágú szellemi fejének, Jeney Eleknek.

Az 1928-as év más okból is igen emlékezetessé vált a fiatal professzor számára. A két hónapi nyugat-európai tanulmányút alkalmával a Rockefeller Alapítvány újabb támogatásával Berlinbe látogatott, ahol az esti mozielőadáson felfigyelt a Lenfilm Stúdió egyik kisfilmjére, amelynek rendezője „Jevgenij Jenej“. Hazajövele után lázasan keresett kapcsolatot a moszkvai magyar követséggel, amelynek kulturális titkára tájékoztatást küldött arról, hogy a

film rendezője valóban az erdélyi származású Jeney Jenő. Az eltűntnek tartott Jenő testvéréről ez volt az első hír fogságba esése után. A család ugyan örült, de nem értették Jenő hazatérése elmaradásának okát. A rejtélyt a későbbi nyilas kultuszminiszter Magyar Futárbeli cikke (1941) fedte fel, miszerint Jenő a hadifogságban a proletárdiktatúra híve lett. Elképzelhető, milyen megdöbbenést váltott ki a hír, amelyet nem is volt tanácsos széleskörben terjeszteni. Bár Jeney Endre a fennálló államrend feltétlen támogatója és a magyar nemzeti gondolat elkötelezett híve volt, soha nem mérlegelte összetartozását a tőle idegen elvet valló testvérrel. Ezt bizonyítja a Magyar Futár olvasása ellen kimondott tilalom, pedig az a 8 éves fiúgyermek képzeletét felizgató dolgokat tartalmazott.

Ezeknek az emlékképeknek az összerakásáról tárhatjuk fel Jeney Endre eszméinek az egyes rétegeit. A magatartási formák felületén az ismereteket gyarapító és terjesztő oktató/kutató orvostanárt láthatjuk, aki a nemzetsége sorsa iránti elkötelezettséget az emberi lélek mélyebb szintjén tartja, hogy ne legyen kirívó, de annál meghatározóbb. Ez alatt a még mélyebb tartományban talán már majdnem a transzcendentális csatornák kapujánál fedhető fel az egyed legszűkebb genetikai kapcsolatrendszer, amely felügyeli az ősök és az utódok összetartozását. Úgy rémlik ilyen mélységből feltörő impulzusok irányították Jeney Endre életét akkor, amikor a család érdekét, ill. fennmaradását minden más szempont elé helyezte. Ez teszi érthetővé, hogy teljes szívből tudott testvér maradni azzal szemben, akinek életútját a máskülönben roppant öntörvényű felfogása miatt el nem ismerhette.

A köztiszteletet jelentő és biztos megélhetést hozó egyetemi tanári kinevezés közelebb hozta a családalapítás lehetőségét. Igen keveset lehet tudni Jeney Endre magánéletéről; feltehetően nemcsak szemérmesség tiltotta a

fiatalkori élményekről a beszámolót, de a tartózkodó-óvatosság sem adott sok rejténivalót. Erre utalnak a mélyen lapuló képeslapok feltűnően hűvös hangvétele a szegedi társaságban már kibontakozónak tartott kapcsolat társszereplőjével. Az érzelmi feloldozást a francia nevelőintézetből hazakerülő, húsz évvel fiatalabb Gindele Magdi hozta, akit Jeney Endre a szegedi Reök „palota“ szalonjában ismert meg 1932 márciusában. Az első pillanatra fellobbanó kölcsönös vonzalom emléke maradt meg a nagy találkozást felidézőkben. Ha ebben a nagy találkozásban megperzseltek személyes varázserői mellett figyelembe vesszük mindkettőjük életkörülményeit, -no meg a Reök palota vonzási körét,- nem tartható meglepőnek a házasság bejelentése. A lenyűgözően bájos 21 éves leány az intellektuális hangot kedvelőknek okos kérdéseket tett fel, a zárkózott szívűeket pedig megszólaltatta. A kapcsolat fejlődését feltehetően szorgalmazta a szülői háztól elkerült fiatal leányra felügyelő Gitka nagynéni, aki Korpássy Bélának a későbbi világhírű pathologusnak az édesanyja volt.

Az Elzász-Lotharingiából Magyarországon letelepedett Gindelék előbb kereskedéssel foglalkoztak, majd a pesti közigazgatásban vettek részt. Gindele Magda apai rokonságának másik ágában több katonatiszt található; a nagyapa és fia együtt kaptak Mária Terézia rendet mégpedig Buda vár osztrák megszállásáért. Ez is illusztrálja, hogy a fiatal pár ősei eltérő érdekelt-ségi körhöz tartoztak. Az ősök ellentétes pólusokhoz történő tartozása már csak azért sem gerjesztett feszültséget, mert Gindele Magdi anyai felmenői, a Reökök és a Kelemen család több tagjáról közismert volt mennyire támogatják a kormánynak a szuverén nemzeti államot teremtő és a nemzet felemelkedését szolgáló törekvését. A Reök palota erkélyéről áldotta meg Zadravecz páter a Budapest felszabadítására induló katonai alakulatot 1919-ben és hogy ez nemcsak egy kényszerű beleegyezés volt az mutatja, hogy a

család egyik tagja résztvett az új kormányban. A teljes családi képhez tartozik, hogy Gindele Magda nagyapja, az árvíz mérnök, földbirtokos Reök Iván, szoros kapcsolatot tartott fenn az első unokatestvér Munkácsi Mihállyal, valamint sógorával a kultusz államtitkár Zsilinszky Mihállyal. A német származású Reök családnak ez a magyarországi ága Békéscsabán telepedett le, ott kerültek igen közeli kapcsolatba a Zsilinszkyekkel, így a későbbi nemzedék Bajcsy-Zsilinszky Endrével és az Angliában a II. világháború idején rejtélyes módon meggyilkolt emigráns követségi titkárral, Zsilinszky Antallal. Ebbe a családba házasodott be Jeney Endre, aki ugyan közelebbi, olykor meghitt viszonyban a család tagjai közül csak felesége unokatestvérével Korpássy Bélával, a neves pathologussal állt. A házasság nem indult fényes esküvővel, a Fogadalmi Templom kapuit nem nyithatták meg a reverzalist megtagadó vőlegény és a Katolikus Egyházhhoz hűtlen menyasszony előtt. A balatonakarattyai lakodalom után ugyan kaptak a helybeli jóbarát plébánostól egy titkos áldást, de a református Jeney majd csak a veszített háború után és főleg leánya francia-zárdába történő felvétele érdekében állt az oltár elé. Ezt az eseményt sok kívülrálló az elhivatott református magatartás érthető vagy visszatetsző megnyilvánulásának tekintené; pedig Jeney számára ez nem vallási, hanem egyénisége integritásának kérdése volt. Nem volt hajlandó identitásáról és „hovatartozásáról“ lemondani és ebben azoknak a kelet-magyarországi embereknek az életvitelét tükrözte, akik számára a református egyházhhoz és a magyar nemzethez tartozni egy és ugyanazt jelenti.

Az 1931-1932 tanévben Jeney következett a Szegedi Egyetem orvosi fakultásának dékáni tisztségének betöltésére. Szigorú előírás szerint, mind-egyik egyetemi tanár meghatározott időben egy évig töltötte be a rektori, ill. a dékáni tisztséget. A helyes sorrend betartását fontosnak tartották, mert a kiegészítő illetmény adott módot nagy családi beruházásra, pl. házat a va-

gyonnélküli és mellékjövedelmet nem élvező professzor csak a rektori illetményből vásárolhatott. Az e.i. (ezidei) dékáni teendők ellátása tette Jeney számára lehetővé a házasság megindulásakor felmerülő költségek fedezését. Az elbeszélések alapján gyanítható, hogy a dékáni feladatok kiterjedtek népszerűtlen intézkedésekre is. Az bizonyos, hogy egyes klinikusok magántanári minősítést (habilitációt) igyekeztek elméleti intézetben nem ellenőrizhető módon szerezni. Ennek megszerzése komoly anyagi hasznot jelentett a magánrendelő bevétele számára, hiszen a beteg nem is sejti, hogy a magántanárság az orvostudomány valamelyik elméleti tárgyára vonatkozik és nem érinti az ő betegsége gyógyításának a tudományát. A nagyvonalú, sokszor nemzetközi hírű -de a bohémságot és a szépasszonyokat kedvelő professzor-hajlamos volt magántanári címre javaslatot tenni egy jó barát avagy annak vonzó felesége kedvéért. Teljesen valószínű, hogy ez ellen az 1931/1932 tanév e.i. dékánja szót emelt. Az már csak talány, hogy ez a körülmény hozzájárult-e ahhoz, hogy Jeney Endrét 1934 nyár elején a kultusz államtitkár örömmel értesíti a debreceni Tisza István Tudomány Egyetem orvosi karának meghívásáról. A megtiszteltetésként hangzó bejelentés váratlan és érthetetlen volt, amellet mély megdöbbenést váltott ki. Évek multán is azt állította Jeney, hogy ha nem lett volna hat hónapos fiúgyermeke, akkor gondolkozás nélkül kivándorolt volna Amerikába. Nem ezt tette; válaszra sem méltatta a hízegő szavakat, amelyek arra utaltak, hogy a kiváló háborús higénikusnál és a vidéki gyógyszerész fiánál nem lehet alkalmasabb professzor a Debreceni Egyetem Közegészségtani és Gyógyszertani Intézetének betöltésére. A hivatalos beállítás szerint a négy egyetem színvonalában észlelhető különbözőségek kiegyenlítése az adott gazdasági nehézségek mellett csak a legkiválóbb orvostanárok áthelyezésével valósítható meg. Számításba kell még venni, hogy abban az időben a négy magyar egyetem közül egyedül a debreceni tar-

tozott a Református Egyház érdekeltségi körébe. Tudvalévő, hogy az 1920-as évek végére a klebelsbergi kultúrpolitika nagy gondot fordított az állami népiskola mellett a katolikus egyházak felügyelete alatt álló tanintézetek fejlesztésére. A református kormányzó idején a nagyobb beleszólási teret nyerő Református Egyház sürgette saját oktatási intézményeinek támogatását, így került sor 1931-ben a sárospataki Angol Internátus felépítésére. A debreceni Tisza István Egyetemre pedig több egyéb egyetemen habilitált protestáns vallásu professzort hívtak meg, mivel Klebelsberg vezette be azt az elvet, hogy az Egyetemek professzorai túlnyomóan máshonnan származzanak, az egyházak vezetői pedig számontartották az egyetemi tanárok vallás szerinti megoszlását. Ezek a tapasztalatok ragadtatták el Jeneyt később szűkebb körben arra a megjegyzésre, hogy az ő kinevezéséért egyik egyház sem tett engedményt, de nem is állította csatasorba férfiúi vonzerejét (!).

Az 1934 szeptembere olyan időszak megkezdését jelentette a 43 éves Jeney számára, amikor a kutatási tapasztalatokra épített oktatást felváltotta két tantárgy, a Gyógyszertan és a Közegészségtan napi elsajátítása, más szóval a tanulás korszaka. A két tanszék vezetésének gondja társulva az új feladatok ellátásának terheihez bizonyára hozzájárultak a duodenum fekély kialakulásához., amelynek műtétjére 1940-ben került sor. Az operáció utáni epehányást a varratok meglazulásával magyarázta a sebészprofesszor, és végzetes kimenetelre számítva a betgágynál megjelent a református lelkész. Udvardy László, a Debreceni Orvosegyetem nagynevű belgyógyász tanára, azonban -ahogy ma mondják- „tudta a dolgát“. Tisztában volt a posztoperatív kezelés jelentőségével, azonnal megkezdte a glükóz oldat intravénás befecskendezését farkas fecskendővel. Jeney Endre állapota órák alatt javult, néhány nap múlva már fiúgyermekétől kérte számon a betűvetés tudományát. Ez lehetett az első csalódása fiában; hiszen ő hatéves korában már

folyékonyan írt és olvasott. A gyomorműtétnek azonban volt egy későbbiekben megértett kihatása Jeney életútjára, nem fogadhatta el a Kolozsvári Egyetem meghívását Észak-Erdély visszatérésekor.

A II. világháború kitörésének híre New Yorkban érte, ahol a III. Nemzetközi Mikrobiológiai Kongresszuson vett részt; megrövidítette tengerentúli tartózkodásának idejét és az első hajóval visszatért Angliába. Ott találkozott több magyar orvosprofesszorral (Benedek, Ádám) akikkel együtt,-tartva a tengeralattjárók torpedóitól,- tette meg a rövid idejű, de annál izgalmasabb hajóutat Franciaországba.

A Magyar Élettani Társaság felkérésére 1941-ben a Debreceni Vándorgyűlés elnöki tisztét Jeney Endre töltötte be. Menyitó beszédében figyelemreméltó kutatás szervezési javaslatokat terjesztett elő.

„Fokozott feladatok előtt állunk mert napjaink történelmi eseményei alapján csaknem bizonyosra vehetjük, hogy a nemzetek közötti tudományos kapcsolatok -elégé nem sajnálható módon- lényegesen szűkebb keretek közé fognak szorulni. Ebben a kettészabott világban az egyes nemzetek méginkább a saját erejükre lesznek utalva. Egyrészt a lelkek eltávolodása, másrészt amiatt, hogy a hivatalos korlátozások, az új kínai falak egyre erősebb gátló hatást fejtenek ki és a tudományos kutatások számára juttatható összegek is előreláthatólag mind nehezebben lesznek előteremthetők. Úgy vélem, hogy nekünk is már mostan fel kell készülnünk a háború utáni idők munkájára és egy olyan munkaprogramot kell kidolgoznunk, amely a takarékoság elveinek tiszteletben tartása mellett a lehető legsikeresebb kutatási lehetőségét szolgáltatja minden arra hívatott számára, aki hazánkban orvosi, biológiai, vagy általában természettudományi kutatással kíván foglalkozni. Arra kell törekednünk, hogy a legspeciálisabb és drága eszközökből is legalább egy legyen valahol az

ország határain belül, hogy azt a kutatás és tanítás céljaira minél többen igénybe vehessék. A különleges eszközöket egy központi és egyetemek feletti vagy közötti intézményben helyezném el, amelynek egyedüli célja a tudományos kutatás és a kutatói szellemben végzett tanító munkásságra irányuló tervszerű nevelés lenne. Nevezhetnők ezt a központi intézményt, ha úgy tetszik orvosi akadémiának is. Nem azért mintha egy új zöldfrakkos társaság alapítására gondolnék ezzel, hanem azért, hogy ezáltal ennek az intézménynek magasabbrendű nevelő és kutató rendeltetését ezzel is kifejezésre juttassuk. Hogy egyeduralmi törekvések ne érvényesülhessenek benne, egy adminisztratív igazgató mellett 2-3 évenként váltakozó összetételű szenátus kellene ezen intézmény élére álljon, amely az egyes orvosi fakultások aktív vagy nyugdíjazott tanárai sorából volna összeállítandó.

(Orvosi Hetilap 1941, 2: 31)

Az orvosi kar dékáni tisztségét 1941/1942 tanévben látta el, amikor különösen sok elfoglaltságot jelentett a német professzorok vendéglátása, akik a háborús körülmények miatt gyakrabban látogattak Magyarországra.

A háború megtépázta az egyetem életét, a tansegédszemélyzet több tagja katonai szolgálatot teljesített, a hallgatói létszám csökkent, a feszültség egyre fokozódott; az ország jövőjét féltők összegyűltek kisebb-nagyobb csoportokba, titkon vagy nyíltan tárgyalták a háborúból való kilépés esélyét és következményeit. A kormányzathoz lojális tanárok tudtak a baloldali felfogású egyetemi hallgatók összejöveteléről a Margit Fürdőben, erről senkit nem tájékoztattak, csak szűk körben fejezték ki aggodalmukat. Az aggodalom jogossága évekkel később igazolódott, amikor a résztvevők közül többen annak a politikai rendszernek a börtönébe kerültek, amelytől az ország felemelkedését remélték. Az 1943-as év kellemes tavaszi és őszi délutánjain

igen gyakran lehetett látni Jeney Endrét hosszú beszélgetésben az egyetem bölcsész és jogi karának néhány professzorával, így Hankiss Jánossal, Flachbarth Ernővel és Bozóki Ferencsel. Úgy érezték, hogy az egyetemi tanároknak véleményt kell kialakítani a politikai eseményekről, sőt képviselőjüknek aktívan kell részt venni az ország háború utáni sorsát meghatározó döntésekben. A beszélgetések időszerűségét adta az, hogy Hankiss János a Kállay-kormányban kultusz államtitkári feladatot töltött be és fontosnak tartotta tanártársai tájékoztatását, véleményük meghallgatását. Flachbarth Ernő mint nemzetközi jogász készült az igen fenyegető légkörű békeszerződési tárgyalásokra. A „Központi Egyetem“ épülete környékén lezajlott beszélgetésekből az szűrődött ki a környéken bicikliző gyermeksereg számára, hogy az apák az önálló magyar nemzeti állam fennmaradásának adnak prioritást és nem a háború győzelmes befejezésének, mert annak kimenetele az USA belépése óta nem kétséges. Az Egyetem központi épületét 1944 áprilisában a német hadvezetés lefoglalja, mivel csak egy részét veszik igénybe, többen úgy gondolják, hogy ez szimbolikus célzatú is volt. Tény, hogy egy félévig a Német Birodalom horogkeresztes lobogója lengett az Egyetem-tér két zászlórúdján. Több tanári lakásba magasrangú német tisztet szállásoltak el. Jeney Endrét ez érzékenyen érintette, mert igen csak halkra kellett venni a BBC adását esténként. A háborús hangulat már 1943 februárja óta ráfeküdt a család mindennapi életére, előbb a professzori kar feleségei a Vöröskereszt szervezésében rendszeresen látogatták a sebesülteket, akik között a Jeney családnak ismerőse, sőt közeli rokona is akadt. Az Egyetem nemzetközi kapcsolatai a német egyetemekkel még élénkebb volt, mint valaha. A német professzorok számára Magyarország jelentette az egyetlen külföldi utazási lehetőséget. A látogatók közül igen sokan szívesen jöttek Debrecenbe, különösen a Nobel-díjas Butenandt megjelenése keltett nem-

csak szakmai, de társasági körben is nagy feltűnést. Politikáról soha nem beszéltek és ebben a témában minden kérdést elhárítottak.

A drámai fordulat azonban 1944 március 19-én este következett be, amikor Jeney Endre anyósa Budapestről telefonon tájékoztatott, hogy Zs. Bandit a Gestapo különítmény hasbalötte. Aznap éjjel a család becsomagolta az értékes tárgyait a már előkészített ládába, amelyek kibontására nyolc év múlva került sor. Ekkor 1952-ben, a tudományok doktori minősítés fenntartás nélküli megítélése után érezte Jeney, hogy megmaradhat az Egyetemen, nem kell laboratóriumi orvosi állásból fenntartani családját valahol egy kis kórházban.

A XX. századi magyar történelem még egy izgalmas eseményt tartogatott Jeney Endre és családja számára. Dabis László, a budapesti Közegészségtani Intézet tanárának temetésére 1956 október 23-án délután került sor. A reggeli vonat elindult Debrecenből, de csak Rákospalotáig jutott el. Szerencsére itt lakott a neves szülész és orvostörténész Hints Elek, aki rokoni vendéglátást biztosított a budapesti utcai harcok idején.

Az 1957-es év átmeneti politikai légkörével magyarázható, hogy Jeney Endre dékánhelyettesi megbízást kapott, de csak félévig. Ezután a légkör újra fagyossá vált, mindenkinek el kellett veszíteni az emlékezőképességét ha az Egyetemen meg akart maradni. De most szemben 1945/46 évekkkel a fiatal nemzedék volt veszélyben és nem az egyetemi tanárok. Az ő jelenlétük az Egyetemen hívatott bizonyítani a nagyvilág előtt a politikai válság katonai megoldásának tisztaságát. Ezt a dermedtséget az új kormány egyik demagóg hanghordozású tagjának kirohanása ugyan olykor igen izgalmas hangulatúvá forrósította.

Az 1963-as év a szakmai és társadalmi elismerést hozta Jeney számára.

A fagyos belpolitikai légkör enyhült, amit az orvoskar számára jól jelzett a barátságosnak nem mondható miniszterhelyettes érdemei elismerése melletti felmentése. A Kossuth-díj átadását követően több egyetemi és társasági összejövetelen sokan fejezték ki örömüket és gratuláltak az Egyetem 72 éves nagytudású tanárának.

Az Egyetem vezetői közötti, inkább hangsúlybeli mint felfogásbeli ellentétek háttérbe kerültek, igyekeztek megbékélést teremteni, de ez nem is volt nehéz mert a dolgok egyértelművé váltak. Az Egyetem népi-nemzeti gondolatot képviselő vezetői akkor már feltétlen tisztelettel és olykor szeretettel tekintettek az előrehaladott korú tanárookra.

Az 1966-os év nagy eseményét Jeney Jenő és felesége 51 év utáni hazatérése jelentette a Jeney család számára. Ugyan a család több tagja látogatást tett Leningrádba, ez a látogatás adott alkalmat egymás megismerésére. A hosszúra nyúlt esti vacsorai beszélgetés nem rejtette el a két testvér eltérő politikai eszmék követésének élményeit, de soha egymásra farkasszemmel nem tekintettek. Megdöbbenő hatású volt ahogy Jeney Jenő egyszerű, 50 éven át nem gyakorolt hibátlan mondatszerkesztésében előadta milyen nagyra tartotta a bolsevik forradalmat egészen Kirov meggyilkolásáig, majd tárgyyszerű beszámolóját a szibériai száműzésről. Jeney Endre bátyja iránti szeretetében megerősödve -bár politikai útját tragikusnak ítélve- készült 1969 nyarán történő nyugdíjba vonulása után látogatóba Leningrádba. Erre már nem kerülhetett sor, mert 78 éves korban már nem tudott új életet kezdeni, az álmai megvalósításában lefékezett, mozgásában és intézkedési körében korlátozott körülmények elősegítették a thrombo-embóliás folyamat kifejlődését. Beteljesedtek Jenő bátyjának búcsúszavai a debreceni állomáson: *„Bandikám még dolgozunk, mint a fák állva halunk meg.“*

Megmérteni és fennmaradni

Az egyetemi oktatók minősítése, oktató-kutató munkájuk eredményének megméréstetése természetesen fontos és elengedhetetlen; a kérdés azonban az, hogy ezt milyen módon végzik, a bírálat szempontai mellett az sem közömbös, hogy az milyen következménnyel jár. Az 1945-ik esztendő a két világháború között kinevezett egyetemi tanárok számára nem hozott megkönnyebülést, sőt egyetemi pályájuk drámai időszaka következett. Számot kellett adni politikai felfogásukról, kutatási eredményeikről és oktatási felkészültségéről. Sajnálatos módon ez magában hordozta az elfoglaltságot, a bírálók törtetésének kielégítését, ezért a tanszék elvesztésére is számítani kellett.

Az orvosprofesszorok viselkedését ugyan a hallgatók nagy többsége mély tisztelettel vette körül a II. világháború után, a kiválasztottak azonban feljegyzésekben számoltak be kedvező, de főleg a kor politikai követelményeivel nem összhangban álló tapasztalataikról. Az intézetekben és a klinikákon minél alacsonyabb beosztásból érkezett a hangulat-jelentés annál szigorúbb korholásban részesült a professzor. A tanszékvezetőnek tanácsos volt lemondania a régi úri világhoz tapadó kiváltságokról, a személyiségüket sértő megjegyzéseket pedig ajánlatos volt nem meghallani. Eközben legnagyobb lelkesedéssel kellett bizonyítani a szakmai rátermettséget, aminek mércéjét az élen járó tudomány sugallta. A Debreceni Egyetem kedvező megítélését roppant megnehezítette az, hogy e felsőbb hatóság által is elismert politikai légkör ellenére az elvárások szerinti központi idegrendszeri és sejtújjászületési vizsgálatok sehol nem folytak, eltérően más egyetemtől. Ezt az egyetemet látogató szovjet orvosok több alkalommal kifogásolták. A kínos

elmaradottságért természetesen a reakciós gondolkodásmódú és olykor a szabotálás gyanúját árasztó régi politikai rendszerből hátramaradt profesz-szorokat igyekeztek kipellengérezni.

A különböző helyről származó beszámolókat igen rendszeresen, és „nem középiskolai fokon“ elemezte az egyetem félelmetes hírű személyzeti osztálya. A személyi ügyek sajátos szellemisége bizonyára ma már vicclapba illő, de akkor félelmetes volt mert nem lehetett állításait megcáfolni és az oktatók állását, sőt olykor egzisztenciáját fenyegette. Ha talán valaki még ma is jogos-nak tartaná az akkori kritikákat az egyetemi tanárokkal szemben, akkor figyelmébe ajánlható a személyzeti osztály anyagának sajátos hangneme és annak változása évről évre; így például nyomonkövethető, hogy a vészterhes káderlapon még alig száradt meg a tinta, amikor az elmarasztalt kormányki-tüntetésben részesült.

A személyzeti osztály véleményének egyes pontjait gyakran felsorolták és ezzel állandó félelemben lehetett az idősebb oktatókat tartani. Felszólították a kritikában részesülteket, hogy a félévenként esedékes önéletrajzban újabb és újabb részleteket tárjanak fel múltjukról. Egyesek számára talán tanulságos nyomonkövetni a kritikákat és Jeney Endre válaszait a sokszor kényes, némelykor elmarasztaló személyzeti véleményekre.

„Nyugati orientálódottsága, családi okok folytán, valamint régimódi gondol-kozása arra enged következtetni, hogy osztályidegen“ (1951. ápr. 25.)

„A felszabadulás előtt a legkülönfélébb fasiszta szervezetekben viselt tiszt-ségeket, pl. Turul, Mone stb. Erdélyi származású, s mint ilyen tele volt hamis „székely magyar“ elmélettel. Fajbiológiai kutatásokat folytatott, s ezen a tudománytalan fasiszta állításai a felszabadulás utáni előadásaiban is szere-peltek“ (dátum és aláírás nélkül feltehetően munkahelyi segédszemélyzettől származó jelentés 1951-ből).

„Jobboldali tevékenységéért az Igazoló Bizottság feddésben részesítette, azonban szakember hiányában állásában másodfokon meghagyta. Politikai szempontból a felsorolt okok miatt nem megbízható, azonban munkájára és tudására szükség van. A kiemelt tudósok közé számít és magas tudással rendelkezik tudományos munkák terén.“ (1951. dec. 5., Személyzeti osztályvezető aláírása)

Jeney Endre az előbbiekre adott válasza önéletrajzában:

„A Csaba Bajtársi Egyesület patrónusa és 1936-40 között magisztere voltam. 1940 nyarán ezen tisztségről lemondottam. 1942 tavaszán a Turáni Vadászok debreceni tagozata elnökének választottak meg. Ez az egyesület akkoriban a német elnyomással szembeni ellenállási mozgalomként működött, mutatja ezt az, hogy a Sztójai kormány első cselekedetei közé tartozott ezen Egyesület feloszlatása, iratainak és vagyonának elkobzása. A Magyar Élet Pártjának Teleki Pál miniszterelnöksége alatt voltam tagja.“

Megjegyzés: Teleki Pál miniszterelnökségének hangsúlyozása utalás arra, hogy a szélső-jobboldali hatalomra kerülést Teleki támogatásával lehetett megakadályozni. Jeney különben igen tisztelte Telekit, mindig emlegette, hogy Teleki utazása alatt fülkéjébe meghívta a vele egyidőben utazó egyetemi tanárokat közvetlen eszmecserére.

Káderjelentés a DOTE Személyzeti Osztály 349 sz. anyagából:

„1946-tól SZDP volt. A tagrevízió alkalmával kizárták a Pártból politikai múltja miatt. Régimódu, „vaskalapos“gondolkodású, a régi úri rend szellemében jár-kezel ma is. Aki annak idején is csak félelemből és nem meggyőződésből lépett az SZDP-be“.

Jeney Endre válasza önéletrajzában (1951 jún. 16.)

„1946. szept. 1-én a Szociál Demokrata Párt tagjai közé vétettem föl. A Magyar Dolgozók Pártja megalakulása után 1949 febr. 11-én a párt vezetőség határozata értelmében pártigazolványomat beszolgáltattam. Kizárásomat a klinikai alapszervezet végezte; mint „osztályidegent és opportunistát“ zártak ki a pártból... Részt veszek a professzorok és tudományos tanszemélyzet számára szervezett házi tanulásban és konferenciákon.

Káderjellemezés 1951. dec. 5-én

„A felszabadulás alkalmával családjával együtt Nyugatra menekült.“

Jeney Endre erre vonatkozó válasza az életrajzban:

„A háborús események közeledte idején családom a Balaton mellett nyaralt. Magam részéről az év eleji szigorlatokat elvégeztem, az évnyitón részt vettem. Az előadásokat azonban hallgatóság hiányában én sem tudtam megkezdeni. Mint az egyetem professzorai általában, okt. 23-ig szabadságot kaptam. Okt. 20-án jelentkeztem a Kultusz Minisztériumban ahol közölték, hogy már nem tudok Debrecenbe visszatérni. Erre családomat felhoztam Budapestre és ottan maradtam. SAS behívást kaptam mint tartalékos orvos-főhadnagy, de nem vonultam be. Budapest felszabadulása után 1945 febr. 18-án az első teherautók egyikével tértem vissza Debrecenbe, ahol az új kormány kultuszminisztere állásomba visszahelyezett.“

Megjegyzés: Ennek az eseménynek részletes elemzése azért volt fontos Jeney Endre számára, mert az 50-es évek majdnem mindegyik, az egyetem által rendezett felszabadulási ünnepségen, valamint az egyetem fennállása

40-ik évfordulóján az előadó részletesen felsorolta azoknak az orvos-professzoroknak a nevét, akik hűtlenül elhagyták munkahelyüket a szovjet csapatok közeledtével.

A háborút követő nehéz években nemcsak az egyetem falain belül támadták az orvos-professzorokat; múltbeli viselkedésüket a hazai, sőt a külföldi magyar nyelvű sajtó is számba vette. A Képes Figyelő 1946. ápr. 16. számában ismertetik a Svájcban élő, magyar származású közéleti személyiség cikkét, amelyben elégedetlenségét fejezi ki azért, hogy Kettesy-Kreiker professzor a Debreceni Orvostudományi Egyetemen tanít. Ugyanebben a cikkben olvashatjuk, hogy „a gyógyszeriant Jeney Endre tanítja, nyilván mert mindenki tudja róla, hogy szívéből kívánta a németek győzelmét. Tanít. Sőt! Nevell!“

Az élet egyik nagy próbatétele a mindennapi megaláztatások mellett eleget tenni az elvárásoknak. A fenti összefoglalóból kitűnik, hogy a két világháború között kinevezett egyetemi tanároknak oly gyakran kellett, legtöbbször nem szakértők előtt bebizonyítani szakmai tudásukat és hivatkozni nemzetközi hírű felfedezéseikre. A két világháborút megjárt, idős, szellemi munkában eltöltött évek után ajánlatos volt kifejezésre juttatni az új társadalmi-politikai rend támogatását. Talán nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy ebben a megmérettetésben fennmaradni, sőt alkotni lelki összeroppanás nélkül milyen nehéz volt. A helytállásnak azonban szabad legyen két példáját szóba hozni. Köztudomású, hogy a kísértés mindig a nehéz órákban szokott megjelenni. Jeney Endre régi kolozsvári egyetemi hallgató társa, miután frissen érkezett a Szovjetunióból, mint a tudomány-politika egyik fő irányítója felajánlotta a budapesti Kórtani Tanszéket, amely köztudomásúlag alkalmat adott volna Jeneynek a Kórtan oktatásának a folytatására. Az állás betöltésének feltétele

azonban a legbaloldalibb politikai pártba történő belépés volt. Jeney így maradt Debrecenben 1946-ban. A másik emlék az új biológiai szemlélet nyílt megtagadására vonatkozik, amely kétségtelenül hősi tettnek számított. Ma már csak az idősebb orvosi és biológus nemzedék tudja méltányolni az anatómus Krompecher professzor bátorságát, amikor 1952-ben bemutatta a hallgatóság előtt a kromoszómákat és előadásában vehemensen megnevezte azt a budapesti nem-orvos sejtbiológust, aki a kromoszómákat az akkori elvárásoknak megfelelően lesöpörte az asztalról. Sajnálatosan igaz az is, hogy ugyanebben az időben a közeli tanteremben az egyik előadó fasisztának bélyegezte a kromoszóma tant hirdető Mendelt és Morgant. Az 1950-es évek állásvesztés rémét jelentő nyomasztó légkörét később a csupán világnézeti alkalmazkodást követelő egyetemi élet váltotta fel. A központilag meghatározott elvárások kiterjedtek az emberi eszmei életvilágára is; a világnézeti hovatartozást nemcsak élőknek, hanem az elhunytaknak is kifejezésre kellett juttatni. Ez ad magyarázatot arra miért nem található Jeney Endre sírhelye a többi professzor társával együtt a köztemető dízsírhelyén. Váczi Lajos rektorhelyettesnek köszönhetően ugyan az Egyetem saját halottjának tekintette Jeney Endrét, de a református temetési szertartás kizárta a dízsírhelyet. Bizonyára Jeney Endre szellemiségét jobban kifejezte a temetésen Czeglédi Sándor igehirdetése és a család által kiválasztott bibliai idézet: *„Nem azé, aki akarja, nem is azé aki fut, hanem a könyörülő Istené.”*

Így temették el Jeney Endrét 1970 augusztus 10-én bekövetkezett halála után egy héttel.

Az oktató orvoskutató

„Az elméleti oktatással kapcsolatos gyakorlatokat kell fejleszteni.“

„Ha a tanár csak a szigorlatokon találkozik hallgatóival először könnyen tévedésekbe eshetik mert csak a jó emlékezőtehetség szerint mond ítéletet.“

„Előbb nyúljon a hallgató elő állatokhoz éles eszközökkel, s csak azután élő emberekhez.“

„A sok katedrális előadással és kevés vagy semmi gyakorlati órával össze nem kapcsolt tanítási módszer káros kihatással van nemcsak az egyes hallgatók jövőjére, hanem idők múltán a tanárnak és az intézetének a munkássága is megsínyli azt.“

„Bár az új ismeretek rendszerint az emberiségnek közös kincsét alkotják az egyes nemzetek mégis csak a különböző szaktudományok anyagának önálló feldolgozásával tudnak értékes szellemi munkát kifejteni.“

(Jeney Endre Orvosképzés 1932, 4. füzet)

A XX. század első évtizedeiben a pályakezdő fiatal orvosok nagy magabiztossággal tekintettek hivatásuk ellátása elé. A közelmúlt nagy felfedezései megteremtették az állandó fenyegetést jelentő járványok elhárításának eszközrendszerét, a betegségek pathomorfológiai jellemzése során szerzett ismeretek az eddigiéknél biztosabb támpontot nyújtottak a diagnózis felállításában. A múlt század nagy orvosnemzedékének tevékenysége példaképpül szolgált és lelkesítőleg hatott a további kutatómunkára. A járványok okainak a tisztázása először adott egyértelmű és bizonyítható felvilágosítást arról, hogy külső környezeti tényező megtámadhatja a különben egészséges szervezetet. Sokat vitatott kérdés volt azonban, hogy a megbetegedések kialakulásához a szervezet ellenállóképessége milyen módon járul hozzá. Az állatkísérletek, mint a további orvosi ismeretek szerzésének az eddigiékben nem alkalmazott eszköze ugyanebben az időben

terjedt el az orvosegyetemeken, ill. a kis számú kutatóhelyeken. Az elméleti kutatások és az orvosi gyakorlat kapcsolata olyan szoros volt, hogy igen rövid idő alatt bebizonyosodhatott a kutatómunka hasznossága a diagnosztikában, de még a terápiában is. Ez a körülmény az egyetemi intézetek vonzáskörébe került fiatal orvosok számára a lelkesítő kihívás mellett nyomasztó feladatot adott. Új horizont nyílt a betegségek természetének megismerését kutatók számára. Ugyanakkor a már megszerzett ismereteket tovább kellett adni a gyakorló orvosok számára. Ebben az időben az egyetemi intézetekbe a kutatási munka eredményeit bemutatták a hallgatóságnak, hogy az elméleti megállapításokat alátámasszák. Ezek a bemutatások komoly előkészítést igényeltek, azokat állandóan fejlesztették, már csak azért is, mert így alapku-
tatási tevékenységet is folytattak. Ez azzal is járt, hogy az intézetek kutatási érdeklődése -mai kifejezéssel élve tematikája- meglehetősen széleskörű volt. Az oktatásban igen erőteljesen alakult ki az a felfogás, hogy a megtapasztalt tényanyagot kell előadni az orvostanhallgatóknak, hiszen ez a kritériuma a természettudományi ismeretek átadása hitelességének. Ahogyan a klinikus oktató a betegágy mellett, vagy a „műtétek alatt“(!) tanítja a hallgatóságot, az elméleti tárgyak oktatását igyekeztek minél jobban a gyakorló teremben megvalósítani.

Jeney Endrét a századforduló nagy magyar orvosprofesszorai tanították, akiknek oktató és kutató tevékenysége hosszú időre meghatározta a hazai orvosi oktatást. Különösen kedvezően hatott, hogy a kolozsvári Magyar Királyi Ferencz József Tudományegyetemen töltött éveket megszakítva a budapesti Magyar Királyi Pázmány Péter Tudományegyetem orvoskarán volt harmadéves hallgató. A szövettant Apáthy, az anatómiát Davida Leó, kórbonctant Genersich és Krompecher, a bakteriológiát Preis Hugó előadásaiból tanulta meg. A belgyógyászatot egy féléven át Jendrissik Ernőtől, másik

félévben Korányi Sándortól, a sebészetet pedig Dollinger Gyulától hallgatta Budapesten, a közegészségtant pedig a Fodor József tanítvány, Rigler Gusztávtól, aki hosszú évekig használatos tankönyvet írt. Később mint egyetemi tanár Jeney példaképeként követte professzorai oktatói stílusát, de saját oktatói felfogásának kialakításában a katoniorvosi tapasztalatok, a debreceni és a budapesti klinikai munkák, majd az Egyesült Államokban és a nyugat-európai tanulmányutak igen jelentős szerepet játszottak. Egyetemi tanári kinevezését 37 éves korában nyerte el, ezt megelőzően az orvostudományi diploma megszerzése utáni 14 esztendőből a történelmi események miatt egyetemi gyakornoki állományba vétele ellenére 6 évig gyakorló orvosi tevékenységet folytatott és mintegy két és fél esztendőt külföldi egyetemi intézetekben töltött. A két világháború között kinevezett orvosprofesszorok jelentős hányada osztozott ebben az életútban, a harctéri katoniorvosi szolgálat, majd a Rockefeller ösztöndíjas külföldi tanulmányutak meghatározó szerepe számos orvosprofesszor életrajzában megtalálható. A harctéri szolgálat fegyelmezettséget igényelt, az életet veszélyeztető szélsőséges körülmények között parancsot kellett teljesíteni és kiosztani, ugyanakkor az egészséget legváltozatosabb módon károsító helyzetekben kellett dönteni a fiatal orvosoknak. A legkiválóbb katoniorvosok tudományos közleményben elemezték munkájukat és tapasztalataikat a polgári orvosi életben igyekeztek hasznosítani. A másik tanítómester a Rockefeller Alapítvány volt, amelyik a német nyelvterületen, mint akkor már tudományos anyanyelven felnőtt magyar orvosnemzedék számára megnyitotta az angolszász orvosi iskolák kapuit. Ha a magyar orvostudomány újkori -az elmúlt 150 évet átfogó- történelmét tekintjük, azt láthatjuk, hogy ezek a körülmények járultak hozzá a harmadik nagy magyar orvosegyetemi oktatói nemzedék kialakulásához. Az első orvosi nemzedék a bukott szabadságharc utáni függetlenségi törekvések

keresztműzében igyekezett a hazai egészségügyi szervezetet megteremteni, a második nemzedék a betegellátás orvostudományi alapjait már széles körben tudta érvényesíteni és a fertőző betegségek tömeges terjedésének korlátozásában hasznosítani, a kiegyezés után az Osztrák-Magyar Monarchia gazdasági fellendülést biztosító éveiben. A harmadik generáció az I. világháború után nagy szerepet játszott a funkcionális szemlélet, valamint az állatokon végzett kísérletek eredményeinek a beépítésében az orvosi gondolkodásmódba. Ugyan kimagasló kutatók (Högyes Endre, Krompecher Ödön, Fodor József) már az előző nemzedékben is jelentősen gazdagították a kísérleti orvostudományt, a harmincas évek több külföldi iskolán nevelkedett orvosprofesszorai nevéhez fűződik az életjelenségek és azok kóros elváltozásainak kémiai jellemzése. Ez utóbbi orvostanári nemzedék egyik tagja volt Jeney Endre, aki a nagy tanítómesterek útmutatását követve nem választotta szét az oktató-kutató és egészségügyi szervezői tevékenységet. Úgy gondolta, hogy egyetemen csak azt lehet oktatni, amelyről a tanár kísérleti vagy betegellátói tapasztalatokat szerzett. Az oktatónak kötelessége egészségpolitikai tevékenységet folytatni, de úgy, hogy az oktatás és betegellátás feladatok közötti kapcsolatokat számba veszi és azokat együttesen tárgyalja a közegészségügyi intézmények, szervezetek fejlesztése érdekében. Ez más oldalról azt is jelenti, hogy egészségpolitikával nem szabad öncélúan foglalkozni a betegségek pathológiai és klinikai lefolyásának ismerete nélkül.

A felsőoktatás alapvető elvének az önálló gondolkodásra történő felkészítést tartotta. Ezt a felfogást tette ünnepi beszédének középpontjába a Magyar Királyi Ferencz József Tudományegyetem zárókötetelési közgyűlésén Szegeden 1930 október 27-én.

„Rá kell vezetnünk tanítványainkat arra, hogy hogyan juthatnak el ők is önállóan új, igazolt ismeretek birtokába. Az egyetem kettős célja: a tanítás és kutatás. Szokás ugyan a tanító és kutató egyéniségeket, a jó tanárt és a nagy tudóst egymással szembeállítani: gyakran beszélnek a két hivatás érdekeinek ütközéséről, de mindemellett bizonyos az, hogy általában az a tanár tud valódi nevelő hatást gyakorolni tanítványaira, ki tárgya ismeretéhez hozzá tudja és hozzá szokta fűzni a kitermelődött aktuális kérdések feltárását és ezáltal kutatásra is ösztökélni tud. Az egyetem oktatásának ebből a kettősségéből adódik, hogy az egyetemi intézeteket mindkét célnak megfelelően kell felépíteni és berendezni. Amíg az u.n. szellemtudományi szakok műveléséhez csak jól felszerelt könyvtárak, csendes munkahelyek szükségesek, a természettudományi és orvosi képzést végző intézetekben gondoskodni kell arról, hogy ne csak a tanárnak és a tudományos személyzetnek legyen módjában dolgozni, kutatni, hanem a hallgatóknak is alkalmat kell nyújtani arra, hogy bizonyos alapvető jelentőségű kísérleteket sajátkezűleg megismételjenek, a használatos módszerek megismerése mellett kritikájukat kifejlesszék és közülük legalább egyesek önálló kutatásra alkalmasakká váljanak. Az angol orvosi iskola például oly módon igyekszik vezetni a kezdőket, hogy azok mintegy újra fedezzék fel önálló kísérleteikben a fontosabb alaptörvényeket. Mindebből következik az, hogy új intézetek, nevezetesen természettudományi és orvosi intézetek felállításánál a várható hallgatók számának megfelelően dolgozó helyekről kell gondoskodni. A gyakorlati órák közvetlensége lehetővé teszi, hogy a tanár hallgatóit közelebbről megismerje, a dolgozó, gondolkozó, kísérletező hajlamú egyéneket -és nem azokat, akik csupán rövid időre memorizálni tudnak,- a többi közül kiemelve és maga mellé állítsa.“

Az oktatás irányelveinek az alapvető megújítását szorgalmazta Jeney az 1936-os Országos Felsőoktatási Kongresszus orvosi és közegészségügyi szak-

osztályán, amikor a nála szokásos árnyalt hangvétellel, de hangsúlyozottan fejtette ki aggodalmát az átfogó „eszmei tervezetet” jelentő reformok megvalósításának lehetősége miatt: *„Kérdés, hogy éppen a mai idők alkalmasak arra, hogy ezen a téren egy nagyobb átformáló reformot hajtsunk végre. Ezért, ha meg tudunk egyezni a főirányelvekben, mindenekelőtt a költségmentes változásokat kell végrehajtanunk.”* Konkrét javaslatait pedig az alábbiak szerint foglalta pontokba:

1. *„Eredményesebbé kell tenni a középiskolai természettudományi oktatást, amelyek vizsgaeredményei külön figyelemre méltatandók az orvosi pályára való felvételnél.*
2. *Legjobb rostavizsga az egybevonat, rövid idő alatt leteendő első szigorlat.*
3. *Általánossá kell tennünk a kísérleti szellemben való nevelést. Az első állatokon való dolgot lehetővé kell tennünk minden hallgatónak, hogy a narcosis veszélyeit mindegyikük közvetlenül megismerje, hogy megtanulja a vérzést uralni, a lüktető és a szakadékos ereket kipreparálni, azokba kanult bevezetni stb. Végezzen minden orvostanhallgató élő állaton légcsőmetszést, tanulja meg a bélvarratok alkalmazását állatokon és közben az asepsis szabályait ellenőrzés mellett gyakorolja.*
4. *A tanulmányi idő jobb kihasználása érdekében a több évfolyamot együttesen érintő klinikai előadásokat meg kell szüntetni, ahol a felső évesek ismételtén ugyanazt a témakört hallgatják.*
5. *El kell különíteni az általános orvosképzést és a szakorvosképzést szolgáló tananyagot.*
6. *A különböző egyetemi tárgyak leadott tananyagai ne fedjék egymást.*
7. *Nagyobb hangsúlyt kell adni a patológiai alapfogalmak tanításának, az általános kórtani szemlélet kialakítására kell törekedni, ez kell képezze az igazi bevezetést az orvostudományokba.*

8. *Legyen egységes a négy orvosi kar tanítási rendje.*
9. *„Bevezetés a tudományos gondolkodásba“ címen külön kollégiumot kellene indítani, mert a gyakorló orvosnak szüksége van arra, hogy elvek szerint, az értékek rendszerének ismeretére támaszkodva tudjon tevékenykedni. Vélemény nélküli, szótlan mesterembernek mutatkozik az ilyen műveltséget nélkülöző orvos.“*

A fentiekben röviden bemutatott oktatási felfogás ad magyarázatot Jeney Endre tudományos munkájának sokrétegűségére, tematikájának gazdagságára. Határozott szándéka volt korszerű és a gyakorlatban hasznosítható ismeretanyag átadása az orvostanhallgatók számára. Ennek érdekében a vezetése alatt álló intézetek kutató munkája mindig szorosan kapcsolódott a gyakorló orvos felkészítését szolgáló tananyaghoz. Jeney számtalanszor észrevételezte, hogy bár általánosságban elfogadott, hogy az oktatóknak széleskörű ismerettel kell rendelkezniük és véleményt kell alkotniuk a lakosság egészségi állapotát veszélyeztető kórképekről, a sokszor indokolatlan szakosítás jelentősen csökkenti az oktatás hatékonyságát. A későbbiekben kialakult gyakorlatól eltérően Jeney nem volt hajlandó az intézet kutatási munkáját, az egyéni törekvések érdekében, de az oktatás hátrányára az intézeti tevékenység tengelyébe állítani.

Az egyetemi politika úgy hozta, hogy Jeney Endre pályafutása alatt négy tárgyat oktató intézetet igazgatott: 1. Általános kórtan és gyógytan (Szeged 1928-1934); 2. Gyógyszertan (Debrecen 1934-1947); 3. Mikrobiológia (Debrecen 1951-1957); 4. Közegészségtan és járványtan (Debrecen 1934-1969).

A négy tárgy oktatásának és tudományos művelését átszötte a betegségek természetéről kialakított természettudományi-filozófiai álláspontja, amely a ma egyre szélesebb körben elfogadott homeostasis elmélethez igen közel álló:

„A kívülről ható ingerekre a szervezet reakciókkal felel, amelyek az alkalmazkodás céljait szolgálják. Az egészséges állapot tehát valamely egyensúlyállapot körüli ingadozásból tevődik össze. Ha a külső ingerek enyhék és lassan hatnak a kiegyenlítés könnyű, az egészség fenntartható, ha intenzívek és hirtelen lépnek fel nehéz vagy lehetetlen a kiegyenlítésük. A beteg szervezetében a kórokozó tényezők hatása alatt olyan teljesítmények veszik kezdetüket amelyek célja a zavar kiegyenlítése az eredeti egészségi állapot helyreállítása. A betegség tehát egy a rendestől eltérő dinamikai állapotot jelent. A szervezet egy új és ingadozó egyensúlyi állapotba került. Végül a megtámadott szervezetben az egyensúlyi zavarok olyan fokúak lehetnek, hogy a kiegyenlítő és szabályozó berendezések elégtelenné válnak.“

(Jeney Endre Az Ép és kóros functio határai. Gyógyászat 25: 46, 1936)

Fertőző betegségek kutatása

Több tanszéken működve Jeney Endre egész orvostani működését átszötte a fertőző betegségek komplex kérdéskörének az átfogó kutatása és oktatása. Ennek okát talán abban helyes keresni, hogy a pályakezdő fiatal orvosokra a század elején mély hatást gyakorolt a járványok leküzdésének a lehetősége és egyben nagy kihívást is jelentett a tudomány eredményeinek átvitele az orvosi gyakorlatba. Ezért követendőnek tartották Pasteur és Koch kutatási stratégiáját, a kórokozó által kiváltott megbetegedés pathomechanizmusát és terápiáját szolgáló vizsgálatokban a kísérleti és a betegágy melletti kutatások szoros kapcsolatát. Az I. világháború a járványok leküzdésének a bizonyítékát hozta, így az itt szerzett tapasztalatok alapján Jeney szorgalmazta a Fertőző Betegségek Központi Kísérleti és Vizsgáló Állomásának felállítását továbbá a megyei Bakteriológiai és Szerológiai Vizsgáló Állomások szervezését. A kórokozók, baktériumok változékonyságát elsők között mutatta ki, mégpedig állatkísérletben. A vizsgálatot az a járványtani kérdésfeltevés indította el, hogyan lehetséges, hogy a parathyphus A bacillus kizárólag emberen pathogen. Az állatkísérletek bizonyították, hogy „*egy féle baktérium váltakozva különböző állati szerveket támadhat meg*“ (Zbl. f. Bakt. 91: 366, 1924). Ez a maga korában alapvető megfigyelés a gazdaszervezet és a fertőző ágensek közötti kapcsolat jelentőségére mutatott rá, továbbá rávezetett a baktériumok kölcsönhatása miatt kialakuló anyagcserebeli, növekedésbeli és fertőzőképességben megnyilvánuló változékonyságra. Ezt a munkát Waksman, a streptomycin felfedezője 20 évvel később következőképpen értékeli: „*the occurrence of slowly growing lactose fermenting strains of E. coli in stools has been ascribed to the phenomenon of antagonism by Jeney (Microbiol. Antagonism and Antibiotic substance, 1945).*”

A baktériumok közötti kölcsönhatás kísérleti modellrendszerben történő felismerésekor Jeney már 1923-ban szembekerült azzal a természeti jelenséggel, hogy az egyik baktérium nemcsak változékonyságot, hanem növekedésgátlást is tud előidézni egy másik kórokozóban. Hosszú évekig készült ennek a jelenségnek a további jellemzésére, míg 1940-es években sikerült elegendő bizonyítékot szerezni arról, hogy egyes baktériumok és gombák gátolják a *Mycobakterium tuberculosis* szaporodását. (Proc. of the Fourth Internat. Congress for Microbiology, 1947). A hazai antibiotikum kutatást már nem Ő, hanem tanítványa Vályi-Nagy Tibor bontakoztatta ki. Itt érdemes megemlíteni, hogy Debrecenben az 1948-as években megkezdett antibiotikum kutatásnak a baktérium antagonizmusra vonatkozó intézetben belüli tapasztalatok mellett másik ösztönzője szintén Jeney kemoterápiai hatóanyag tervezéséhez kapcsolódik. Miután Metalnyikov (Z. f. Immunforschung 61: 27, 1929) leírta, hogy a méhviaszmoly (*Galleria mellonella*) belében saválló baktériumok feloldására képes viaszenzim található, Jeney tanácsára Vályi-Nagy munkatársaival vizsgálni kezdte a viaszemoly antituberkulotikus hatását. A viaszemoly bélenzimjét ugyan nem találták annyira hatásosnak, mint a bélből izolálható sugárgomba fermentlevét, amelynek hatóanyagát később izolálták és primycinnek nevezték el.

Az 1930-1940-es években Jeney abból a célból tanulmányozta a tuberkulózis pathomechanizmusát, hogy a tbc-fertőzés kapcsán kialakuló intoxikációt terápiásan csökkenteni tudja. Úgy gondolta, hogy a „gümőkóros szervezet teljes meggyógyításának legfőbb akadályozói közé tartozik a kiterjedt gümős sarjszövet képződése, amelyből toxikus anyagok szabadulnak fel. A helyzetet súlyosbítja az, hogy a sajátos elhalási folyamat annál kiterjedtebb minél több Koch bacilus esik szét, amelyekből szintén toxikus anyagok kerülnek a szervezetbe.” A savállóság nagy ellenállóképességet nyújt a tbc kórokozójá-

nak a szervezet védekezőképességével szemben, a fertőzés után a fagocitált bacilusok nem pusztulnak el a leukocytákban, sőt a fertőzés tovaterjedését idézik elő. Ugyanakkor a bacilusok viaszburka gátolja az endotoxinok felszabadulását amelyek a fagocitózist csökkenteni képesek. Ennek tulajdonította Jeney azt, hogy a savállóságuktól megfosztott Koch bacilusok nehezen fagocitálhatók és a szervezet részéről is heves reakciókat váltanak ki. A kritikus szakasz a tuberkulotikus szervezet állapotában Jeney következtetése szerint akkor kezdődik, amikor a megtámadott szervezet képessé válik a Koch bacilust megfosztani a savállóságtól és ebben az állapotban feloldani. A Debrecenben előállított antigénnel („C“ Koch-bacillus antigén) vagy a Richter májkivonattal Jeney és Ambrus jelentősen tudták gátolni a gümőkóros folyamatot állatkísérletekben (Z.f. Tuberkulose 90: 1-19, 1943).

Látható, hogy az akkor tankönyvek megállapításával szemben nagy jelentőséget tulajdonított a tuberkulobakteriolízisnek. Ennek igazolását látta abban a vizsgálatban, amikor a *Myc. tuberculosis*-sal fertőzött tengeri malacoknak később ugyanezt a kórokozót elölt formában adagolva pusztulással járó shock-tünetek alakultak ki.

A kemoterápiai hatóanyagok tervezéséhez igen széleskörben áttekintette a kórokozók biológiai természetét, azok hatását a gazdaszervezetre, valamint az egészséges szövetek érzékenységét a kiválasztott kémiai vegyülettel szemben. Az 1936-os években a Gyógyszertani Intézet Gümőkórtani Laboratóriumában végzett kísérleteket az a gondolat vezette, hogy *„ha közelebbről megismerjük miként változtatja meg a patogén mikroba a magasabbrendű szervezet anyagcseréjét képesek lehetünk új, hatékony kemoterapeutikumokat felfedezni“*. Ezt az elképzelést kívánta megvalósítani amikor a gümőkóros szervezetben képződött telítetlen izoszírsavak megkötésére ajánlotta a glicerin

foszforsavas kolinésztert. Mivel a Koch bacilusban a neutrális zsírok nem gliceridek, -mint a magasabbrendű szervezetben- hanem diszacharid észterek ezért az így képződött lecitineket a Koch bacilus hasznosítani nem tudja.

Ezek a vizsgálatok nagy tapasztalatokkal gazdagították Jeney mikrobiológiai ismeretanyagát ezért érthető, hogy 1951-ben az újonnan szervezett Mikrobiológiai Intézet vezetésére Ő kapott megbízást. Az intézet tudományos kutatásának tematikáját az orvosi diagnosztika és az antibiotikumok hatékonyságának a megállapítását szolgáló tanulmányok köré csoportosította. Csokonay László és Bíró László a Bőrklinika járóbeteg rendeléséről kapott vizsgálati anyagban tanulmányozta a spirochaeták biológiai sajátosságait, különös tekintettel lipoid tartalmukra és ennek alapján újabb diagnosztikai módszert vezettek be. A széleskörben folytatott klinikai-bakteriológiai rutinvizsgálatok adtak módot az antibiotikumokkal szemben már abban az időben tapasztalható rezisztencia kialakulásának a feltérképezésében. Ebben a munkában kimagasló szerepet játszott Lázár József, Géder László, Melles Zoltán, Horváth Éva és Juhász Pál.

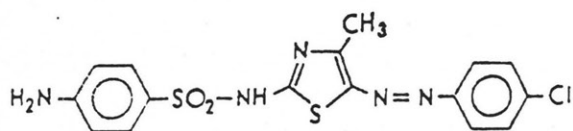
A Jeney Endre által vezetett két intézet a Közegészségtani és a Mikrobiológiai Intézet közös kutatásának a feladatát az új antibakteriális gyógyszerek vizsgálata jelentette. Ezen vizsgálatok megkezdésekor Jeney részletesen foglalkozott a már ismert antibakteriális anyagok (sulfonamidok, penicilin stb) hatásmódjával. Nagy várakozással tekintett a sejtek hőtermelése változásának a vizsgálatára, amelyet a Szalay Sándorral kifejlesztett mikrokaloriméter tett lehetővé. Ezzel a módszerrel állapította meg az 1950-es években, hogy egyes vitaminok, aminosavak, purin, pirimidin bázisok mennyiben képesek módosítani a bakteriosztatikus hatást. Különös jelentőséget tulajdonított annak, hogy egyes d-aminosavak bakteriosztatikus hatást mutattak,

mivel a penicilin szerkezeti képletében két aminosavnak a konfigurációja ismerhető fel.

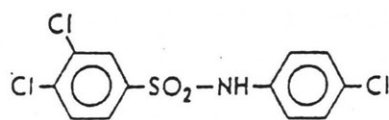
A d-aminosavak bakteriosztatikus hatásának felismerése után 1950-ben dezinficiensekhez (benzoésav és származékai) aminosavakat kapcsolt Jeney munkacsoportja. A szelektív antibakteriális hatást az aminosavak baktériumokban történő lebontása útján felszabaduló dezinficiensek magas koncentrációjával magyarázták.

„A baktériumok anyagcseréjének tanulmányozása segített eddig és ezután is ahhoz, hogy az enzimek gátlása révén bakteriosztatikus és baktericid hatásokat érjünk el“ -írja 1964-ben összefoglalva tapasztalatait, amelyeket a Zsolnai Tibor által szintetizált vegyületek hatástani vizsgálatával szerzett. A laboratóriumi vizsgálatokban tuberculostaticus hatást számos kelát komplexet képző, továbbá szulfhidril csoport enzimet gátló vegyület mutatott, de azok állatkísérletekben már nem mutattak jó terápiás hatást. Ettől eltérő megfigyeléseket szereztek a maleinsav hidrazidról, amely a tbc-vel fertőzött állatokban igen kedvező terápiás hatású, de in vitro hatástalan volt. Az in vitro és az in vivo eredmények közötti eltérés magyarázatát Jeney szolgáltatotta amikor a kísérleti állatok boncolásakor a vese körül felhalmozott zsírszövetet állapított meg. Így arra következtetett, hogy a maleinsavhidrazid a szervezet intermediaer anyagcseréje módosításával ellenállást nyújt a tbc-vel szemben. Ez a felismerés indította el a maleinsav hidrazid hízlalószerként történő széleskörű vizsgálatát a mezőgazdaságban. A fejlesztéssel foglalkozó gyógyszergyár a kedvező jelentések alapján előbb roppant nagy hasznosítást helyezett kilátásba -majd a termelőszövetkezetekkel kötött gyári szerződések kapcsán súlyos fegyelmi vétségek miatt,- a fejlesztési programot leállította. Ennél sikeresebb gyógyszerfejlesztést eredményezett az amino-aryl-azo-thia-

zol származékok vizsgálatokor kifejlesztett azoseptyl. Később az aryl-dihalo-
gen benzoszulfonamid vegyületek még jelentősebb hatást mutattak a gram
pozitív baktériumokra, mert hatásuk nem volt felfüggeszthető p-aminoben-
zoesavval. Ezért ennek a vegyületsorozatnak a gyógyszerertári forgalomba
került tagja, a Reseptyl nem ad keresztrezisztenciát a már gyógyszerertári for-
galomban lévő szulfonamidokkal. Az új kemoterápiai hatóanyagok kutatását
a Chinoin Gyógyszer és Vegyészeti Termékek Gyára hosszú éveken át támo-
gatta, amelynek köszönhetően Zsolnai Tibor és Jeney Endre három világsza-
badalmat készített el.

Azoseptyl 2-(p-amino-benzoszulfamido)-
4-metil-5-(p-klór-fenil)-azo-tiazol

Chloroseptyl (Reseptyl) N-3,4-diklór-
benzoszulfonsav) 4'-klór-anilid

Antibakteriális hatóanyagok amelyeket Jeney és Zsolnai szabadalmaztatott.
A Reseptyl harminc éve kapható a hazai gyógyszerertárakban.

Az új gyógyszerek fejlesztésének célkitűzései mellett a kemoterápiai
kutatás elvi alapjai élénken foglalkoztatták Jeney Endrét. Már az 1960-as
években felismerte, hogy a biokémia újabb eredményei az Ehrlich által meg-
fogalmazott kemoterápiai irányvonal módosítására kényszerítettek.

„Ehrlich azt kívánta sejtetni, hogy a makro- és mikroorganizmusok között nemcsak formában és nagyságrendben, hanem életfolyamatokban is annyi különbség áll fenn, hogy a kemoterápiái támadásban a mikróbák, mint külön célpontok aránylag könnyen eltalálhatók. Közben a biokémia előretörése ennek éppen az ellenkezőjét kezdte igazolni. Mind több és több adat azt a véleményt erősítette meg, hogy az összes élőlény funkciói egységes biokémiai rend szerint zajlanak le és a kémiának megvannak a maga általános törvényszerűségei az egész természetben.“

A kóros állapotok jellemzése és a terápiás lehetőségek

Jeney munkásságának másik területe a szervezet kóros állapotokkal szembeni válaszreakcióinak kutatása volt, amely szorosan kapcsolódott a fertőző betegségek pathomechanizmusának a vizsgálatához.

A fertőző betegségek terápiájának az elvi alapját elsősorban a kórkozók közvetlen vagy közvetett megsemmisítése képezi, a szervezetet ért károsodások csökkentése azonban szintén a kutató orvosok érdeklődésének a középpontjában állt. Így történt, hogy Jeneyt a kemo- és a szeroterápia mellett a szöveti károsodások regenerációjának kérdései szinte egész pályafutása alatt igen érdekelték. Első Egyesült Államokbeli tanulmányútja ahhoz a Dr. J. Joblinghoz vezetett, aki a bélfertőzéseket különböző szervek kivonataival igyekezett sikeresen kezelni állatkísérletekben. Jeney úgy gondolta, hogy a szöveti kivonatok, mint a károsodott szerv szétesési terméke elősegítője vagy talán elindítója ugyanazon szövet sejtjei megújulásának. A szövet szétesési termékeiről készített tanulmányában a későbbiekben következőképpen fejt ki a vérregenerációs kísérletek megalapozását szolgáló feltételezését: *„Az élőlények maguk termelik ki az autoregenerációkat végző anyagokat... az autokatalizátorok útján tartják meg eredeti felépítésükben testállományukat és ezekhez saját anyagaiknak a szétesése és feldolgozása útján jutnak el. Minden egyes pusztulásban egy-egy újabb élet diadalának első akkordjai is benne foglaltatnak. A szervezetet érő ártalmaknál ezek az anyagok nagyobb mennyiségben keletkeznek, mint rendes körülmények között.“*

Jobling elfogadta Jeney javaslatát, hogy a szerv kivonatok hatását vizsgálhassa a vérképző rendszer regenerációjára. Így végezhetett a fiatal külföldi ösztöndíjas kísérleteket a new-yorki „Montefiore Hospitalban, majd a

Columbia-University"-ben, ahol kimutatta, hogy a májból előállított fehérje-mentes kivonat a véreztetéssel anaemiássá tett állatokban fokozni képes a vörösvértestek újraképződését. Utólag többször hangoztatta, hogy a lép kivonatból várta volna ezt a hatást, mert abban az időben a lépét úgy tekintették mint a vörösvértestek temetőjét. Hazajövele után a magántanári próbaelőadásán 1925 májusában az anaemia kezelés új lehetőségeiről beszámolt a szegedi egyetemen, de az eredmények nem ösztönözték a belgyógyász tanárokat a máj terápia kipróbálására. Ugyanezzel a kérdéssel Whipple és Robbshait Rochesterben foglalkozott, akik megfigyelését Minot és Murphy hasznosította a klinikai terápiában. A hazai lehetőségek keretei között úgy folytatta ezt a munkáját, hogy a haemopoetikus anyagok hatását in vitro rövid ideig túlélő csontvelő tenyészetben tanulmányozta. Az 1928-1930-ban újdonságnak számító vizsgálati rendszer adott módot annak megállapítására, hogy a kobalt, a vas és porfirinek fokozzák a vörösvértestek képződését. Az anaemiás állapotok tüzetes vizsgálata során figyelt fel arra, hogy minden fokozott vörösvértest széteséssel járó kóros állapotban leukopeniás lymphocytosis alakul ki; a lépben a Malphigi tüszők megkissebbednek és myeloid metaplasia következik be.

Az 1930-as években több tanulmányban foglalkozik a megbetegedések egyik alapvető kérdéskörével a szervezet alkalmazkodó képességének a hiányával, amelynek helyreállítása a regenerációs folyamatok felgyorsulását eredményezheti. Úgy gondolta, hogy az egyes szervek biológiai sajátosságának ismerete lehetővé teszi a kóros szövetek ideiglenes tehermentesítését úgy, hogy feladatát mesterségesen egy másik szövetre ruházzuk át. Ezt az elképzelést igazolta a szublimáttal létrehozott vesekárosodásban végzett hashártya dialízis elvégzésével kutyákon. Ebben a kísérletben amellet, hogy elsőként mutatta ki a vesemérgezett kísérleti állatok túlélését hashártya

dialízissel, felismerte, hogy az uraemia hypochloraemiával jár, ezért a dialízishez fiziológiás sóoldatot kell használni.

Szentgyörgyi Albertnek -aki öt éven át tanártársa volt a szegedi egyetemen- a C-vitamin felfedezését eredményező munkája felkeltette Jeney érdeklődését és igyekezett hozzájárulni a C-vitamin biológiai hatása néhány vonásának a tisztázásához. Korpássy Bélával megállapították a bőrsérülések és a csontsebek fokozottabb ütemű gyógyulását C-vitamin adagolás után. Ezt követően már Debrecenben Törő Imrével fibroblast tenyészetek fokozott rostképzését mutatták ki C-vitamin jelenlétében. Később a szervezet fokozott ellenállóképeségével magyarázta azt, hogy kísérletében a C-vitamin védelmet nyújtott a diftéria toxinnal szemben.

Az orvostudományok ismeretanyagának nagy gazdagodását eredményezte az 1930-as években az, hogy a kísérletek egyre szélesebb körben kémiai és biokémiai módszerekre épültek. Ennek köszönhető a hormonok, vitaminok, az anyagcsere utak mellett a sejtlégzés mechanizmusának a felfedezése, amely roppant nagy jelentőségű eseménynek számított az életfolyamatok megértése szempontjából. Az egészséges és kóros állapotok közötti eltéréseket a sejtenergetikai mechanizmusában bekövetkezett változásokkal kívánták jellemezni. Ezért Jeney és később munkatársai Váczi Lajos, Vályi-Nagy Tibor, Czimmer Anna, Uri József, Mihalik István, Szabó László érdeklődése a biológiai jelenségeket kísérő vagy meghatározó oxido-redukciós folyamatok felé fordult. Arra gondoltak, hogy a *„szervezetben mind a sejtek szaporodásához, mind a különböző szervek összműködéséhez elengedhetetlen az energia nyérése, megkötése és átalakítása, ezért tanulmányozásuk a legmélyebb betekintést nyújt az egyébként igen nehezen megközelíthető belső sejtéletbe. Mivel a különböző sejtcsoportok redukáló, illetve oxidáló képessége más és*

más, aminek megfelelően más és más a sejt belsejében uralkodó redox potenciál; igen kézenfekvő volt, hogy ezeknek a biológiai belső rendszereknek betegség következtében történő megváltozása pozitívabbá vagy negatívabbá válása a sejten kívül is, a vérben is érvényre jut.“ (Váczi Lajos: Biológiai folyamatok elektromos változások. Jeney Endre Debreceni Tanárságának 10 éves évfordulójára elkészített közlemény. Orvosképzés XXXIV., 1944)

Elképzelésük alátámasztást nyert más kutatók megfigyeléséből, miszerint a vér elektromos potenciálja tuberkulózisban, kémiai mérgezésben csökken.

Jeney, Vályi-Nagy és Váczi kimutatták, hogy a véralvadás alatt oxido-redukciós folyamatok játszódnak le, melyek arra döntő befolyást gyakorolnak. A fibrinogénben a cistin-cisztein rendszer egyensúlyának megváltoztatása a véralvadást az uralkodó CO₂ tenzióinak megfelelően siettetni vagy gátolja. Továbbiakban megállapították, hogy a baktériumok szaporodási ütemének a módosítása (ellenanyaggal, vitaminokkal) jól tükröződik a tenyészet redox-potenciál értékei változásában.

A sejtek oxido-redukciós egyensúlyának a gyógyszeres befolyásolására kezdett Jeney a flavon festékekkel foglalkozni. A növényvilágban széles körben megtalálható flavonok kémiaileg fenol gyűrűvel társult benzopyronok amelyeknek egyes származékai (pl. quercetin) szerkezetében két szabad hidroxil csoport van, melyek a biológiai oxidációk számára rendelkezésre állanak. Jeney, Vályi-Nagy, Czimmer Anna, Váczi Lajos és Mihalik István indították el a flavonok biológiai hatásának megismerésére irányuló kutatásokat. Megállapították, hogy a quercetin összetett élettani hatásának alapja a vagus központ izgatása, a biokémiai mechanizmusokat pedig azáltal módosítja, hogy a dehidrogenázok működésében (pl. tejsavdehidrogenáz) mint „hidrogén acceptor“ koenzim szerepel. (Czimmer Anna: Növényi festékek az anyagforgalomban: Jeney Endre Debreceni Tanárságának 10 éves évfordulójára elkészített közlemény. Orvosképzés XXXIV., 1944)

Közegészségtani kutatások

Az általános Kórtan és Gyógytan Jeney számára nemcsak első oktatási feladatot jelentett, hanem azt a tudományos érdeklődési és kutatási területet, amelyhez egész életén át ragaszkodott. Így tudta követni az orvostudomány fejlődését, amely számára elengedhetetlen volt, a szerteágazó oktatási feladatok színvonalas ellátásához. Ehhez szorosan kapcsolódott az a felfogása, hogy a higiénikus képzésnek magába kell foglalni a kísérleti orvostudomány alapvető szemléletének és módszereinek az ismertetését.

„A higiénikus, hogy a maga lábán tudjon megállni, ahhoz egyaránt ismernie kell a külső környezeti és társadalmi tényezőket, valamint a szervezet belsejében lezajló életfolyamatokat.“ (Elhangzott a Fodor József emlékülésen 1960. febr. 5. Egészségtudomány IV., 251, 1960)

A közegészségtan célkitűzésének másokkal együtt Jeney Endre is a kóroki tényezők felkutatását, jellemzését és az emberi szervezettel történő távoltartását tekintette (A közegészségügy-járványügy időszerű kérdései 1958, Orvosegészségügyi Szakszervezet kiadványa)

A nagy ellentéteket kiváltó kérdés az volt, hogy a közegészségtan ezt a célját a kóroki tényezők tudományos kutatásával avagy rendszabályok kidolgozásával valósítsa meg. A kérdés felvetésének a politikai irányítottsága az 1950-es években igen nagy megrázkódtatást okozott a hazai közegészségtan művelésében és súlyos egzisztenciális fenyegetettséget jelentett a hivatalos felfogástól eltérően gondolkodók számára.

Az MTA V. osztálya 1954 dec. 15-én tartott ülésén Jeney Endre az alábbiakban foglalta össze álláspontját a közegészségtan követendő irányzatairól. *„Ha a külső világ részéről szervezetünkre ható káros tényezőket vizsgáljuk, akkor etiológiai kutatásokat végzünk, akárcsak a pathológia. Az eltérés azonban abban van a pathológiától, hogy a higiénikus az enyhe ártalmakat is számba veszi és a folyamatos hatásokat kiküszöbölendőnek tekinti mert tudja, hogy két vagy több enyhe ártalom hatása összetevődik és idővel még fokozottabban érvényesül. Ezért érthető, hogy az élettan, kórtan, járványtan és a társadalom tudományok képezték a közegészségtan alapjait. Mégis mint ennek az experimentális kóréletteni irányzatnak a képviselőit kritizáltak, sőt támadtak bennünket vezetőket a fiatalok a fordulat évében, hogy ne akarjunk kóréletteni intézetet csinálni a közegészségtani intézetből. Miért nem foglalkozunk inkább az egészségügyi szervezéssel?“*

Ennek a határozott állásfoglalásnak tulajdonítható, hogy a Debreceni Orvostudományi Egyetemen a Közegészségtan tanítása és művelése a Kórtani alapokra támaszkodott, ahogyan Fodor József megalapozta a hazai közegészségtant. Jeney igen sokoldalúan tudta hasznosítani kórtani kutatásainak tapasztalatait a közegészségtan több ágazatában, személyi higiéné, település egészségügy; táplálkozás egészségügy, munka egészségügy.

A fürdőmedencék vizének csíramentesítésére phag-tartalmú szűrleteket alkalmazott. Ennek kezdetben igen kedvező hatása volt, később azonban a lizorezisztens baktériumok elszaporodása miatt a módszer bevezetésre nem került; így is azonban ez a tapasztalat a higiénikusok gondolkozási módját a fürdővizek fertőzöttségéről megtermékenyítette. A vizsgálatok kapcsán gyors eljárást vezetett be a fürdővizek szennyeződésének kimutatására.

(Népegészségügy, 1951)

A vérregeneráció kutatása során szerzett ismeretei kamatozódtak, amikor munkatársaival Jókai Mártával, Szenes Lászlóval megvizsgálta a napraforgómagból előállított fehérjék igen kedvező hatását vérszegény kísérleti állatokban

(Kísérletes Orvostudomány 5, 1953)

Az Kórtani kutatások folytatásának lehet tekinteni a flavon festékek avasodást gátló hatásának megállapítását amely vizsgálatokat Péter Ferencnével és Királyfalvi Edittel végzett.

(Élelmezési Ipar XIV, 12, 1960)

A levegő higiénia kérdéskörével igen sokoldalúan és alapkutatási szinten foglalkozott. A levegő szennyezettségét -különös tekintettel a radioaktivitásra és fém nyomelemekre- rendszeresen ellenőrizték Debrecenben az 1950-1960-as években. Megkülönböztetett jelentőséget kell tulajdonítani Péter Ferencné arról a megfigyeléséről miszerint a radioaktivitási szint az esővízben 2nCi/ml értékű volt 1958 októberében és 1959 januárjában. Munkatársaival Bartha Ferencsel és Kondor Lászlóval vizsgálati módszert dolgoztak ki a tetra klóretán, majd a szénmonoxid mérgező hatásának a tanulmányozására kísérleti állatokon. Ez a vizsgálati modell lehetővé tette a szóbanforgó anyagok levegőben lévő koncentrációi mellett kialakuló biológiai károsodások meghatározását.

A szénmonoxiddal végzett vizsgálatokban mutatkozott meg a legkifejezettebben Jeney Endrének az a felfogása, hogy a közegészségtani kutatások egyik nagy feladata a kis adagokban érvényesülő toxikus ártalmak egészséget károsító hatásának a felismerése és jellemzése. Ehhez a kutatási irányzathoz természetesen elengedhetetlennek tartotta a kórtani szemlélet érvényesítését, valamint a kísérleti orvostudomány legkorszerűbb módszereinek alkalmazását. Ennek az igénynek a megvalósítását láthatjuk abban a széleskörű tanulmányban amely magába foglalja a szénmonoxid koncentrációjának a

vizsgálatát járműveken, munkahelyeken, valamint a szénmonoxid által kiváltott sejtanyagcsere változásokat. A Debreceni Közegészségtani Intézetben az 1960-as években infravörös gázanalizátorral kimutatták, hogy az autóbuszok légterében $30-60 \text{ mg/m}^3$, tehát a megengedett határérték ötszörösét kitevő szénmonoxid mennyiség volt mérhető. Ugyanebben a vizsgálati körben Jeney munkatársaival a szénmonoxid biológiai hatásának új vonását ismerte fel; előbb Szendrey Sándorral a glükolízis fokozódását, majd Medve Ferencsel a nukleinsavak mennyiségének a megemelkedését állapították meg.

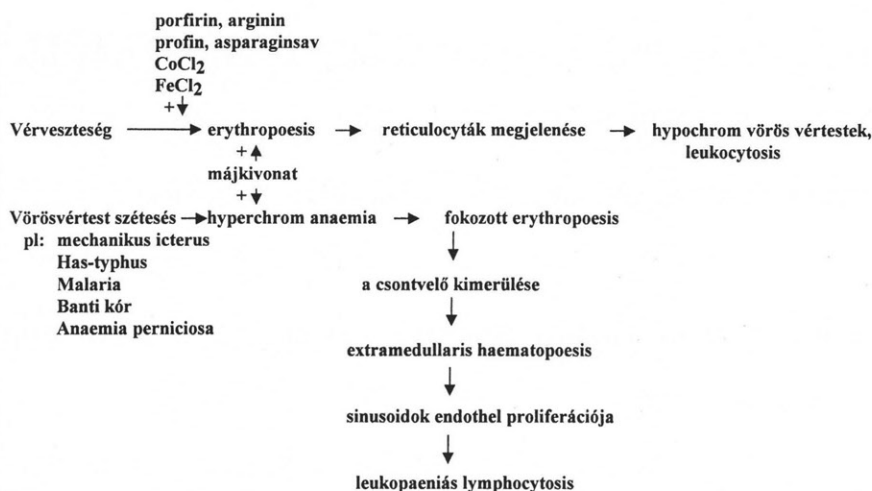
(Biochemical Pharmacology 16: 1899, 1967)

Munkásságának áttekintésére egyre több figyelmet fordított életének utolsó éveiben, tudatosan felkészült az elmúlásra, de addig dolgozni és előadni kívánt, a nyugdíjazás élete befejeződését jelentette számára. Kutatási tevékenységének célkitűzését a hazai közegészségtan kórtani irányzatának fejlesztésében jelölte meg. Pasteur életművének felidézésekor többször hangsúlyozta, hogy a kutatási témák az ember mindennapi gondjainak a megoldása iránti szándéka alapján kell megválasztani. Az élet minőségének javítását célzó vizsgálatok azonban csak úgy lehetnek sikeresek, ha a kutató felkészült a váratlan jelenségek tanulmányozására. A nem egyszer csupán elméleti jelentőségűnek tartott felismerések a későbbiekben hozzájárulnak a további feladatok tanulmányozásához.

Áttekintve Jeney Endre vérregenerációra, a flavon festékek biológiai hatásaira és a levegő szennyezettség ártalmaira vonatkozó vizsgálatok körét, kitűnik a gyakorlat és az elmélet szoros kapcsolata (lásd 1, 2, 3 ábra). Az egészséget károsító tényezők tanulmányozása a kísérleti orvostudomány eszközzel jelentette Jeney Endre számára a közegészségtan kórtani irányzatát, amelyet sokszor igen nehéz körülmények között igyekezett a magyar egészségügy rendszerébe beépíteni.

1. ábra

A vér-regeneráció pathomechanizmusa és felgyorsítása (Jeney Endre 1936)

2. ábra

A flavonok biológiai hatásának tanulmányozása (A közegészségügyi kutatások kórtani irányzatának bemutatása)

Élelmezés egészségügyi kérdéskör	Pathobiokémiai vizsgálatok	Jeney Endre munkatársai
Milyen szerepe van a flavonoknak az emberi táplálkozásban? (Quercitrin, floroglucin)	Csökkenti: az alapanyagcserét, a hőtermelést, tejsavkoncentrációt Növeli a hypodynamias szív működését	Vályi-Nagy Tibor 1939-1940 Váczi Lajos Ari Lajos Baranyai Pál Czimmer Anna 1936 Méhes Gyula Sokorai Loránd
	Akadályozza a jodid oxidálását molekuláris jódá a pajzsmirigyben ↓ Alacsony tiroxin mennyiség ↓ Kolloid szegény folliculus interstitialis hyperplasia a pajzsmirigyben	Péter Ferencné 1958-1968 Péter Ferenc Kertész László Jeney András
Golyvaveszély nagy adagban	←	
Avasodás gátló kis adagban	← Antioxidáns tulajdonság	Péter Ferencné 1960 Királyfalvi Edit

3. ábra

A szénmonoxid biológiai hatásának tanulmányozása (A közegészségügyi kutatások kórtani irányzatának bemutatása)

Környezet egészségügyi kérdéskör	Pathobiokémiai vizsgálatok	Jeney Endre munkatársai
Okozhat-e a szénmonoxid krónikus károsodást?		
A közúti utasforgalomban télen 40-90 mg/m ² CO mérhető		Medve Ferenc
	CO → citokromoxidáz gátlás: Felfüggeszti a sejtlélegzést. Glikolízis fokozódik, a tejsavkoncentráció emelkedik. Az eukoryta sejtekben a DNS-RNS mennyiség emelkedett.	Szendrey Sándor Vigh Edit Pazonyi Béla Dávid Éva Medve Ferenc
	Mutáció	

Kézikönyvek:

1. Jeney Endre, Váczi Lajos: Az alkalmazott bakteriológia és elméleti alapjai. Medicina Kiadó Budapest, 1966.
2. Bakács Tibor, Jeney Endre: A higiéné tankönyve. Medicina Kiadó Budapest, 1960
3. Bakács Tibor, Jeney Endre, Tarján Róbert, Timár Miklós: Higiéné. Medicina Kiadó Budapest, 1965.

Kitüntetések és emlékérmék

1. Munkaérdemrend, amelyet a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa 1955. márc. 24-én adományozott.
2. Fodor József emlékérem. Az 1960. febr. 5-én tartott emlékelőadás címe: A fertőzést kísérő sejt anyagcsere folyamatok.
3. Kiváló orvos kitüntető cím, melyet az Egészségügyi Miniszter 1965. jun. 1-én adományozott.
4. Kossuth-díj II. fokozat, 1963. márc. 15.
5. Hőgyes Endre emlékérem az 1965. nov. 22-én tartott előadás címe: Irányelvek újabb kemoterapeutikumok szintéziséhez.

A tovatűnő fény ereje

Szokás az egyetemi tanárok életútját felmérni, munkásságukat a tudományáguk fejlődéséhez beilleszteni. Ilyenkor felvetődik a kérdés, hogy ki milyen módon járult hozzá tudományágához mint egyetemi oktató vagy kutató és mit hagyott hátra az utókor számára. Ma már nehéz név szerint felsorolni mindazokat, akik Jeney Endre mellett dolgoztak. Igen sokan közülük a hazai egészségügy területén jelentős beosztásban működnek és bizonyára meghatározza munkájukat a Debreceni Közegészségtani Intézetben eltöltött idő. Kétségtelen azonban, hogy sokan zárkóztak és öntörvényűnek ítélték meg egyéniségét, avagy némelyek nem tartották jó ajánlólevélnek a Jeney Endrével töltött időt a szocialista egészségügy rendszerében; azt is lehet látni, hogy mások épp ellenkezőleg, lelkesedtek érte és még ma is büszkén tekintenek rá. Ezért helyénvalónak tűnik nem adni részletes felsorolását mindazoknak, akik Jeney Endre mellett dolgoztak a Közegészségtani, Gyógyszertani vagy a Mikrobiológiai Intézetben; hiszen a kutatásban résztvevő munkatársak nevei megtalálhatók a közös közleményeken, míg mások, akik a szervezésben jeleskedtek és Jeney tanítványként kívántak szerepelni azok aktívan közreműködtek a megemlékezést szolgáló összejöveteleken.

Jeney Endrére tanítványai, munkatársai és hozzátartozói emlékelőadásokban idézték fel tevékenységét és szellemi hagyatékát halálának 10-ik, majd 20-ik évében és nemrégén születésének 100-ik évfordulóján. A megemlékezések sorában külön említést érdemel Szállási Árpádnak és fiának, ifj. Szállási Árpádnak orvostörténelmi igényességgel elkészített közleményei az

Orvosi Hetilapban: Szállási Árpád: Jeney Endre születésének centenáriuma. Orvosi Hetilap 132: 1436-1440, 1991. ifj. Szállási Árpád: Jeney Endre életműve, a sokoldalúság dilemmája. Orvosi Hetilap 1987.

A megemlékezéseken a hazai egészségügy neves képviselői vettek részt és sokoldalúan mutatták be Jeney Endre életútját; Kertai Pál, aki hosszú éveken át vezette a Debreceni Közegészségtani Tanszéket szakavatottan hangsúlyozta a kórtani szemlélet jelentőségét a hazai közegészségtan művelésében. Váczi Lajos mint a legrégebb tanítvány meleg hangon emlékezett a Jeney Endre intézetében töltött időkre. Károlyi György visszaemlékezésében felismerte Jeney Endrében az egészségpolitikust és ennek a tevékenységnek kiváló összefoglalását nyújtotta.

Az 1950-1960-as években a Debreceni Közegészségtani Intézetben végzett munkákról igen alapos és mélyreható visszemlékezést nyújtottak azok akik Jeney Endrétől tanulták a közegészségügyi feladatok igényes ellátását; Bíró Zsigmond, Szöllösi Erzsébet és Csinády László.

Jeney Endréről a legközelebb állók elmondhatják, hogy magasabbrendű eszmeiségében példaképnek tekinthető. Az elmúlt évtizedek tapasztalatai alapján nem lenne helyes elhallgatni, hogy a Jeney Endre életében annyiszor megnyilvánuló fegyelmezettség és mások személyiségének tiszteletben tartása igen nagy szerepet játszott. A fegyelmezettséget lehetett látni Jeney Endre életében akkor, amikor saját vagy családtagjainak élete veszélyben volt, amikor oktatott a kritikusok tüzeiben és kutatott szerény körülmények között. A tudományos érdeklődése és az emberi munka megbecsülése olyan fontos volt Jeney számára, hogy még politikai ellentét vagy emberi magatartásbeli ellenérzés dacára is tudta mások munkáját értékelni. Jeney Endre eszmeiségének legnagyobb forrása az ősök tisztelete volt, nemcsak családi,

hanem orvostörténelmi vonatkozásban is. Soha nem zárkózott el saját kutatási témáját megelőző beszámolók idézésétől, mivel a tudományos gondolkodásmód átvitelét többre értékelte mint saját személyének előre vételét.

Jeney Endre kutatási eredményei közül elsősorban a májkivonat vérregenerációt fokozó hatásának felismerését szokták számontartani. Érdeemes azonban megemlíteni, hogy az antibiózis jelenségének tanulmányozása 1923-ban úttörő jellegűnek tartható és igen ösztönzőleg hatott a hazai antibiotikum kutatás megkezdéséhez az 1940-es évek végén, mert a baktériumok által termelt hatóanyagok létezéséről többek között Jeney vizsgálata alapján tudomást szerezhettek a hazai kutatók.

Számba lehet venni, hogy melyik kutatási munkája hasznosítható ma az orvosi gyakorlatban: pl. a peritoneális dialízis vagy a gyógyszerári forgalomban lévő Reseptyl. Ennél azonban fontosabbnak tartható, hogy a hazai orvostudomány két területén -a közegészségtan és a kemoterápia- munkássága fontos mérföldkövet jelent. Az elmúlt két évtized alatt sokat fejlődött a Debreceni Orvostudományi Egyetemen a közegészségtan kórtani irányzata, valamint a fertőző betegségek gyógyszeres kezelésére irányuló kutatások, melyek sikeréhez bizonyára hozzájárulnak az elődök, így a Jeney Endre által kezdeményezett vizsgálatok. Nem lenne azonban teljes a kép, ha nem tulajdonítanánk nagy jelentőséget oktatói és nevelői tevékenységének amellyel hozzájárult több orvosnemzedék tudományos felkészültségéhez.

Kertai Pál emlékbeszéde

Jeney Endre halálának 20-ik évfordulóján:

*„Húsz évvel ezelőtt hunyt el Jeney Endre professzor, a magyar közegészség-
tan nagy alakja. Felfedezéseiről, a kísérletes orvostudomány széles területét
átívelő életművéről sokan és sokszor emlékeztek meg. Kevésbé ismertek azon-
ban azok a munkái, illetve a vezetése alatt végzett vizsgálatok eredményei,
amelyekben a gyermekek és ifjak egészségi állapotáról számoltak be.
Tanítványai lelkesen álltak be a sorba, és a művet, amelyet elkezdett, nyugdí-
jaztatása és halála után is tovább folytatták. Szöllősi Erzsébet adjunktus, aki
pályája kezdetétől részt vett a vizsgálatokban, rövid áttekintést nyújt az
előzményekről, és összefoglalja az azóta eltelt két évtized fontosabb ered-
ményeit. Legyen ez a dolgozat szerény része a nagy tanár iránti tiszteletnek.“*

Dr. Váczi Lajos: Emlékezés Jeney Endre professzorra.

Stethoscop, a Debreceni Orvostudományi Egyetem lapja.

I. évf. 1. szám, 1981.

„Joggal azt mondhatjuk, hogy orvosnemzedékünk jelentős részének közvetlen tanító-mestere, példamutató professzora volt. Öt egyetemi tanár és közel félszáz vezető beosztású orvos intézetében, illetve intézeteiben szerezte meg a tudományos és oktatómunkásságához szükséges alapokat.

Ha visszatekintünk dr. Jeney Endre életpályájára, s le akarjuk vonni annak eredményeit, tanulságait, akkor részben nagyon nehéz, részben nagyon könnyű helyzetben vagyunk. Munkásságát értékelni, hatását felmérni azért igen nehéz dolog, mert a magyar elméleti orvostudomány egyik legnagyobb polihistora életművének értékelése nem szorítható be egy szakterületen végzett kutatás szűk eredménylistájába. Jeney Endre az elméleti orvostudomány nagyon sok ágát gazdagította és indította el tanítványait a gyógyszeratan, kórtan, mikrobiológia, közegészségtan és egészségügyi szervezés legkülönbözőbb szakágaiban fejlődni, újat alkotni, építeni, s ezáltal az egyetemes magyar egészségügyet szolgálni. Mint az emlékülés résztvevőinek nagy száma is mutatja, rendkívül sokan vannak ebben az országban az egészségügy legkülönbözőbb területein vezető beosztásban, akik tőle tanulták a higiénia, a gyógyszeratan, a mikrobiológia, az egészségügyi szervezés alapjait és az ő szellemi irányításával váltak szaktudományuk, szakterületük kiemelt, megbecsült munkásaivá. Az ő számukra nyújtott segítséget nagy tudásával, mely az alaptudományok, a kémia, a fizika, a matematika, a biológia és az orvosi alaptudományok többi ágaiban is oly kimagasló volt, hogy irányító jelzőként szolgált bármilyen területre került munkatársainak.

Mindig volt érzéke a lényeges feladatok kiválasztására, igényes kísérletes megoldásokra, a kutatómunka biológiai alapjainak megértésére és az eredmények gyakorlati hasznosítására. Tudásával, egyszerűségével, példamutatásával nevelt. A Közegészségtani Intézetben mindennap a professzor első emeleti dolgozó szobájában égett legtovább a villany, -vasár- és ünnepnapokat is beleértve -, s ritkán aludt ki este 9 óra előtt. Az utódok számára feledhetetlen élményként nagyon sokukban él, a naponta ismétlődő esemény, midőn az öregedő, 70 év felett járó professzor este 9-kor eloltja a villanyt első emeleti dolgozószobájában és könyvekkel teli aktatáskájával hazamegy.

Munkaszeretete a ma emberének is kimagasló példaképpül szolgálhat. A tudományos vitákban, idehazalétekor az orvosegyesület minden ülésén résztvevő professzor hozzászólásaival, bölcs megnyilatkozásaival, hazai és nemzetközi kongresszusokon felszólalásaival intézetén kívül is nevelt és szerzett megbecsülése a magyar tudománynak. Tekintélyével, higgadt, körültekintő állásfoglalásaival egyetemünk nagy tanítómestereinek egyike, és hazánkban, s a magyar orvostudománynak ország- és világszerte elismert képviselője lett. Nem egy iskolát, de tudományos iskolákat alapított. A polihisztor tudós többirányú, kiemelkedő kutatási területein felnőtt tanítványainak nagy száma alakította ki utmutatásait új szakágakat, kezdte meg új tudományterületek művelését és lett a polihisztor „Jeney apuka“ tudományos családjának, sokoldalú, több irányú tudományos iskolájának művelője.

Jeney professzor nem volt ugyan tagja a Magyar Tudományos Akadémiának, de a hazai és a nemzetközi tudományos élet akadémikusainkat megillető nagy tisztelettel hajolt meg és adózott mindenkor szellemi nagysága előtt. És mi, az ő útjain haladó tanítványai, halálának 10. évfordulóján a legnagyobb megbecsülés és tisztelet, a soha nem halványuló elismerés és köszönet hangján csak azt mondhatjuk az ember és a tudós emlékének áldozva: köszönjük, professzor úr, példamutatását és tanítását.“

Károlyi György: Jeney Endre az egészségpolitikus

„Jeney Endre aktív életútjának közel hat évtizede a huszadik század mozgalmás, többször is vérzivataros időszakára esik. Egyetemi tanulmányait éppen hogy befejezte, doktoravatására már Galiciában, a front mögött került sor 1914-ben. Katonai beosztása, harctéri feladata meghatározó volt későbbi érdeklődésére, tudományos pályájára: higiénés és járványügyi intézkedések szervezése és végrehajtása, az ezekhez kapcsolódó gyógyító-megelőző feladatok hárultak rá. Háborús tapasztalatai, élményei intenzíven hatottak világlátására, életszemléletére, társadalmi nyitottságára.

1917-ben, 26 éves korában már három év katonaegészségügyi szolgálat állott mögötte, amikor összeült a Népegészségi Országos Naggyűlés. Résztvevője, hallgatója volt ennek, s azon melegében cikket írt az „Egészség“ című folyóirat decemberi számába (315-321. old.) „Utóhangok a Népegészségi Országos Naggyűléshez“ címmel; a cikket mint „egyetemi gyakornok, császári és királyi tartalékos főorvos“ jegyezte.

A bevezetésben írja: „...megengedi magának a bátorságot, hogy azon tapasztalatok alapján, melyekhez „a nagy tanítómester“, a háború juttatta, ...a magyar egészségügyi intézmények újjászervezési munkájához hozzájárulhasson.“ Mert „a lefolyt Naggyűlés azt az általános reményt keltette, hogy egészségügyi szervezetünkben nagyszabású, sokat ígérő változások várhatók“ továbbá „biztosítékát láthattuk annak a véleménynek, hogy a kérdések megoldása végre valóban orvosi kezekbe kell hogy kerüljön.“

Minden bizonnyal háborús tapasztalatai inspirálták, amikor ezt írta: „... a feladatok megoldása csak bizonyos jól megválasztott sorrendben vihető keresztül azon veszély nélkül, hogy a rendelkezésre álló erők fel ne aprózód-

janak“ és „a közreműködő orvosi kart minél előbb meg kell szervezni“. Legelső és legfontosabb feladatnak az ország lakosságát sújtó járványok leküzdését tartotta. Ehhez leghatásosabb eszközként javasolta azt, hogy minden városban és minden vármegyében létre kell hozni bakteriológiai laboratóriumot, Wassermann-állomást, továbbá jól berendezett és gondosan vezetett járványkórházat. S ahogy írja: „Mindezen munkának irányítása kerületi központokból történne és az összes kerületek munkáját egy központ foglalná össze heti referátumaiban...“ „Felállítandó lenne egy nagy központi kísérleti- és vizsgáló- állomás is, mely nemcsak actualis tudományos problémák megoldásával foglalkoznék, hanem például új gyógyszereinket is hirdetett hatásaikban ellenőrizné.“ Ki ne ismerne rá ezekben a javaslatokban az Országos Közegészségügyi Intézet és a közegészségügyi-járványügyi állomások hálózatának megálmodására, amellyel felelevenítette Fodor József négy évtizeddel korábbi elképzelését is egy „Központi Észlelde“ felállításáról.

Az élelmezésegészségügy egy később szintén megvalósított tevékenységéért is síkra száll: „... végig lennének vizsgálandók mindazok bacillusgazda természetükre, kik bármely élelmiszerral való kereskedést üznek, vagy ételek elkészítésével foglalkoznak“.

Világosan látta azt, hogy bármekkora erőfeszítéseket tenne maga az egészségügy, az állampolgárok tudatos, egyetértő közreműködése nélkül elmaradna a siker. „... sok szép, gazdag munkatervet hallottunk a Naggyűlésen, ... ezek közül csak egyet kívánok hangsúlyozni: az egyéni prophylaxis általánossá tételének fontosságát“. „... az intelligencia és a járványos betegségek száma egymással fordított viszonyban állnak és gyümölcstelen marad néhány orvosnak minden szakértelme és fáradozása, ha az egyesek tudatlansága és indolentiája az emberi értelemnek útjában áll.“ Ahogy írja, ter-

jeszteni kell a „hygiéniai érzék“-et, s már az iskolás gyerekeket is alaposan ki kell oktatni a személyi prophylaxis gyakorlati alkalmazására.

Közreműködő orvosi kart azonban nemcsak meg kell szervezni, hanem fel is kell készíteni feladatainak ellátására, ki kell képezni őket, „... a most következő korszak vidéken gyakorló és egyúttal hivatali állást elfoglaló orvosaitól alapos hygiéniai tudást és a hygiéniai gyakorlatban való jártasságot kell megkívánni; Viszont ezeket az orvosokat egészen más állami fizetéssel kell honorálni, mint az ma történik...“ „... ezenkívül bizonyos számú különösebb tudományos képzettséggel bíró hygiénikusra lesz szükség, kik a centrumok vezetésének munkáját ellátják; ilyen szakképzettségű orvosok megfelelő számban való nevelése - a végzett orvosdoktorok közül - nagyrészt az egyetemek ezutáni feladata lenne.“

Cikke végén a jövőből visszakanyarodik az akkori sanyarú jelenbe, de optimistán biztató gondolattal: „Bár a háború sok pusztítással járt, de tanulságaiból építeni is lehet, csak el kell kezdeni!“.

Egy évtizeddel később - már nagyhatású külföldi tanulmányútjai egy része után - tudománypolitikai kérdésekben is megnyilatkozott: „Az ország felvirágoztatása csak a tudományos fejlődés útján érhető el. Központi szervet kell létrehozni a kutatások koordinálására, a párhuzamos munkák megszüntetésére, a sokat ígérő kísérletek kiemelt támogatására; meg kell honosítani a kutatási eredmények átültetését a gyakorlatba.“

A nagy világgazdasági válság és az ezzel összefüggő jelentős orvosi munkanélküliség is megszólalásra készíti. Megalapozott véleménye szerint az orvosok „túlprodukciója“ csak látszólagos; az az alapvető baj, hogy eloszlásuk egyenetlen az országban. Míg Budapesten az orvosoknak közel fele él, addig a lakosság nagy tömegeinek, mintegy 2500 településnek nincs orvosa.

Rámutat: ha szegény is az ország, éppen jövője érdekében megfelelő számú és jól képzett orvosra van szüksége.

Mindig érzékenyen reagált a társadalom egészségi állapotát kedvezőtlenül befolyásoló tényezők feltüntetésére. Tudáson alapuló logikai készsége előre láttatta vele a fenyegető ökológiai veszélyeket, s azonnal lépéseket javasolt illetve tett ezek megelőzésére, megszüntetésére.

Így például 1932-ben prognosztizálta a daganatos megbetegedések számának növekedését, a rizikótényezők gyarapodását, s hangsúlyozta a korai felkutatás, a szűrések jelentőségét. 1960-ban megtartott „Fodor József” emlékelőadásán mondta: „A higiénikus, hogy a maga lábán tudjon megállni, ahhoz egyaránt ismernie kell a külső környezeti és a társadalmi tényezőket és a szervezet belsejében lezajló életfolyamatokat.”

Ez a kijelentése egyéniségének két fontos összetevőjére is magyarázatul szolgál.

1. Érthetővé teszi azt az egyre több ismeret- és tudásanyag megszerzésére irányuló törekvését, amely megalapozta polihisztor hírnevét.
2. Az elméleti vizsgálódások mellett figyelme sohasem került el a gyakorlati élet problémáit, egyforma jelentőséget tulajdonított az alap- és az alkalmazott kutatásoknak.

Határozottan fellépett azonban a higiénés sarlatánkodás ellen: „... az egészségügyi rendszet számára tudományos alapokat kell teremteni; a higiénia mint alkalmazott természet- és orvostudomány a maga számára kell kidolgozza tudományos vizsgáló módszereit.”

Szemléletet is formáló tudományos kutatásainak eredményeire, és következtetéseire, nemzetközi tapasztalataira, hatalmas lexikális tudására a

gyakorlati élet legkülönbözőbb területein tett kezdeményezéseket. Ezek sorában megszervezte Debrecen első iskolaorvosi és egészségtan-tanári tanfolyamát. Ismételten szót emelt a gyógyfürdő-ügy érdekében mind hazánk e természeti kincsének szélesebb körű hasznosítására, mind a fürdők higiéniés helyzetének javítása miatt. A sportpályák tetanusz-fertőzöttségének kimutatása eredményezte azt, hogy a sportolók számára sok mindenki mást megelőzve kötelezővé tették a védőoltást. A mezőgazdasági nagyüzemek megalakulásakor nagyon hamar átlátta, hogy az új feltételek új teendőket tesznek szükségessé a közegészségügy-járványügy csaknem minden ágazatában; a rövidsége törekedve most csak a környezet- és munkaegészségügyi kutatásokra, az antropozoonózisok elleni küzdelemben megtett lépésekre utalok.

A Keletei Főcsatorna építése közben megkezdett vizsgálatok arra irányultak, hogy feltárják az üzemeltetés hatására bekövetkező környezeti változásokat. Az egészségügyi szervezési-morbiditási témák kutatása is megkezdődött elsősorban helyzetfelmérés formájában, de tömeges szanációs kísérlet is történt. A példák bizonyítják, hogy minden új problémára rendkívül gyorsan, lényegyet megragadóan tudott reagálni.

Jeney Endre egyénisége, személyisége kizárta a harsogó közéletiséget. A tudományág, amellyel foglalkozott, a legszorosabban kapcsolta ahhoz a társadalomhoz, amelyben élt és ez volt az ő közéletisége.

Többször tapasztalta, tapasztalhatta élete során, hogy úttörő gondolataival lemaradt mások, önmagukat ügyesebben adminisztrálók között. De ugyanakkor bizonyította azt is - Németh Lászlóval szólva - hogy „... nincs az az állás, helyzet, csapás, amelyből egy kutatáshoz szokott elme kutatóintézet nem tud csinálni.“

A magyar egészségügy napjainkban a nagy változások, a korszakváltás idejét éli. Érdeemes figyelni most is Jeney Endre emberi tartására, jónéhány, ma is időszerű javaslatára; nem utolsó sorban egy háromnegyed évszázada leírt gondolatára: „... a mai orvos feladata annak megvalósítása, hogy a jövőben az emberek minél kevesebbszer és akkor is minél több kilátással éljenek orvosi segítséggel, vagyis haladjon az orvosi kar azon ideális cél felé, hogy önmagát igyekszik lehető mértékig feleslegessé tenni.“

**Bíró Zsigmond: Jeney Endre professzor és tanítványai
közegészségtani és járványtani munkássága**

*(Emlékelőadás, elhangzott a dr. Jeney Endre Emlékülésen,
Debrecenben, 1981, június 15-én)*

Egészségtudomány 26, 203-207, 1982.

„Felszíni vízzel, fürdővízzel, szennyvízzel kapcsolatos témák vizsgálata, visszatérő jelenség volt munkásságában. 1927-ben felszíni vízből származó baktériumtörzset ír le, amely bakteriofág-jelenséget mutatott. A széteső telepek alatt kristályok kiválását észlelte. Ezzel a megfigyeléssel megelőzte Stanley a dohánymozaik vírus formában nyereséről szóló közleményét (1937). Debrecenbe történő áthelyezése előtt már vizsgálta a hajdúszoboszlói hőforrás vizét 1932-ben, melyből két termofil baktériumot izolált.

Az ipari szennyvízre már 1942-ben felhívta munkatársai figyelmét, amikor Herpay, Váczi ciános szennyvizének hatását igazolták kísérleti állatokon. Ipari és kommunális szennyvizek felszíni vizeket szennyező hatásával a tanítványok közül Szeness és mtsai Győr megye, Bíró és mtsai Borsod megye, Mándiné Szabó Mária és mtsai Budapest területére vonatkozóan végeztek és végeznek felméréseket.

A környezetvédelem egyik legfontosabb kérdésével, a levegő szennyezettségével saját személyében is sokat foglalkozott, de több intézeti tagot indított útnak a kutatási területen. Két biol.med. doktori disszertáció készült itányításával (Péterné és Medve és a levegőhigiéne hazai két orvosi kandidátusa Mórík és Bíró, szintén a DOTE Közegészségtani Intézetből indultak el).

Jeney professzor legjobban a CO környezetben előfordulásának és biológiai jelentőségének kutatásában mélyedt el. Kimutatta munkatársaival (Szendrey,

Dávid Éva), hogy a CO az erjedést és az élesztősejtben a DNS képződést fokozza. A CO-nak a környezetben és lakásokban való előfordulásával több intézeti tag (Medve, Péterné Debrecenben, Mórík Budapesten, Biró Miskolcon, Ózdon, Debrecenben foglalkozott.

Hazánkban a levegő fémszennyeződésének előfordulásával alaposabban Szendreyvel és Péternével elsők között végeztek felmérést, ezt követték Mórík Budapesten, Biró Miskolcon, Debrecenben történt elemzései.

A munkaegészségtan területén Uri-val több éven át foglalkozott a metilakohol mérgezéssel és annak pektinanyagokkal való kezelésével. 1954-ben Jeney, Bartha, Mórík, Répásy és Vedres a por- és nikotinártalmakat vizsgálták a Debreceni Dohánygyárban.

Az üzembe helyezett BIOGAL-ban az üzemi tetraklóretán mérgezéssel és ennek megelőzésével foglalkozott Bartha, Kondor, Szendrey munkatársaival.

A fentiekben csak kiragadott példákkal szerettem volna szemléltetni Jeney professzor szellemi hagyatékát és hatását az intézeti tagok, tanítványok munkájára. Végezetül szeretném hangsúlyozni, hogy Jeney professzor ajtaja mindenki számára nyitva volt, aki akart meríthetett tudásának igen gazdag tárházából. Legtöbbször az érdeklődőknek a témában adott szakmai segítség mellett, még a pontos irodalmat is megjelölte. Szemtanúja voltam, amikor Kulin professzor és munkatársai az atrófiás csecsemők kezelésével kapcsolatban keresték Jeney professzort. Szobájában született meg az atrófiások kondicionált milliőbe való helyezésének gondolata. A gyermekklinika manufaktóris kondicionált boxában az intézet dolgozói vizsgálták be a klíma paramétereit.

Jeney professzor életműve és tanítása mély tiszteletre és követésre köteleznek bennünket.“

**Szöllősi Erzsébet: Jeney Endre és intézetének humán-
biológiai munkássága.**

Egészségtudomány XXXV. 86-90, 1991

„Jeney professzor Debrecenbe jövételekor a Közegészségtani Intézetben a humán-biológiai munkának már hagyományai voltak. Neuber Ede akkori bőrgyógyász professzor, aki az Országos Antivenereás Küzdelem miniszteri biztosa volt, 1930-ra megszervezte a debreceni első osztályos tanulók egészségügyi, fejlettségi és tápláltsági vizsgálatát. A nagyméretű szűrővizsgálatban az egyetem összes klinikája és több intézete -köztük a Belák professzor vezette Közegészségtani Intézet is- részt vett.

Neuber halála után Jeney professzor vette át az egyetemisták vizsgálatának szervezését és irányítását. Ekkorra kész volt az akkori központi épületben a hallgatók orvosi rendelője, amely szakonkénti külön rendelőhelyiségekkel volt ellátva. Így lehetségessé vált benne az összes évfolyam hallgatóinak teljes szűrővizsgálata, és ez évenként meg is történt. 1938 és 1942 között intézetünkből mintegy húszan vettek ebben részt, ezek között Herpay Zsombor, Váczi Lajos, Uri József, Kelenhegyi Márton, Plessa Márta és Lengyel Ferenc, valamint Erdős Elza védőnő és Cselsz Mária „irodakisasszony“. A fejlettségi adatok feldolgozását Balogh Béla antropológus végezte.

Igen sok olyan elváltozást találtak, amely miatt a hallgatók a későbbiek folyamán nem fogják tudni ellátni munkájukat. Ezért Jeney professzor hangsúlyozta, hogy a szűrővizsgálatra már a felvétel előtt lenne szükség. Ezt a Szegedi Egyetemen az Ő javaslatára már 1931-ben bevezették. Sürgette az általános iskolákban a már meglévő iskolaorvosi hálózat kiterjesztését a középiskolákra is. Véleménye szerint legyen minden tanulónak egy egészségü-

gyi lapja, amelyen a gyermekkori betegségek és kezelési módoktól kezdve a fejlődési adatokig mindent vezetnének.

Jeney professzor volt intézetében tehát tovább folytatódott az ilyen irányú munka Mórík József, Bíró Zsigmond és Kertai Pál intézetvezetői tevékenysége alatt is. A hosszmetzeti vizsgálatok arra mutattak, hogy a lányok fejlődése befejezettnek tűnik 20 éves korukra, a fiúk növekedése és fejlődése azonban még erre az életkorra sem fejeződik be az általuk vizsgált paraméterek egyikében sem. Ezért ma is folytatjuk méréseinket, hogy megállapíthassuk a befejeződés idejét, és a korán, illetve későn fejlődők arányát a most felnövő generációban.

Ez a cél vezérel ma is, hiszen az egészséges felnőtté válás alapjait a gyermek- és ifjúkorban kell lerakni. Tudom, hogy ugyanezen munkálkodnak azok a tanítványok is, akik a gyakorlati gyermek- és ifjúságegészségügy területén viszik -és adják tovább az új generációnak- Jeney Endre tanításait.“

Dr. Csinády László: Jeney Endre az oktató tudós.

Debrecen, 1991

„Egész életemben büszke vagyok rá, hogy Dr. Jeney Endre professzor tanítványának vallhatom magam!

Hálás örömmel tekintek vissza ma is az 1950-es évekre, mikor Tőle hallgathattam mikrobiológiát, valamint a közegészségtant és járványtant a Debreceni Orvostudományi Egyetemen. Ő indított el pályámon és féltő szeretettel vett pártfogásába: oktatott, bátorított és segített egész életén át. Neki köszönhetem, hogy végzés után, -mikor a Hajdu-Bihar megyei KÖJÁL-hoz kerültem hygiénikusnak- nem szakadt meg kapcsolatom az alma materrel. Jeney professzor meghívott az intézetbe -mint külső munkatársat- először demonstrátornak. Később adjunktusi minőségben alkalmazott és bevont az Intézet oktatói és kutatói tevékenységében. Így alkalmam nyílt Jeney professzor munkásságát közélről is megismerni, tanulmányozni, több mint egy évtizeden át. Gyakran elbeszélgetett velem, bizalmas kettesben is, és ilyenkor feltárult előttem emberi nagysága, rejtett örömei és bánatai, melyek mindig a szakmával voltak kapcsolatban. Mesélt fiatalkori munkásságáról, mikor Rockefeller ösztöndíjjal bejárta a Világot. Egy alkalommal olyan szerencse érte, hogy megismerkedett Dr. Victor Heiserrel aki tagja volt az Alapítvány igazgatótanácsának. Ez a híres orvos kutató arról volt nevezetes, hogy hivatalos kiküldöttként az Alapítvány nevében 34 országban tanulmányozhatta a művelt és vad népek között, a tömegesen jelentkező népbetegségeket és igen komoly eredményeket ért el azok megelőzésében. Jeney professzor büszkén emlegette, hogy e barátság egyik eredményeként a Rockefeller Alapítvány New York és London után Budapesten hozta létre a Világ harmadik influenzakutató

intézetét az 1930-as évek végén, a már korábban alapított Országos Közegészségügyi Intézet keretében.

Nyugodtan állíthatjuk, hogy Ő volt az elméleti orvostudományok utolsó orvospolihisztora Magyarországon. E kiváló orvosprofesszor azonban nemcsak az orvostudományokat ismerte kivételes alapossággal, hanem járatos volt az azokat érintő más tudományokban is, pl. a hydrológiában, biológiában, kémiában, biokémiában, földrajzban és geológiában, a meteorológiában, fizikában és csillagászatban épp úgy, mint a mezőgazdaságban, ipari technológiákban, építészetben, város és községrendezésben stb... Ez magyarázza rendkívüli szakértelmét, biztonságát a közegészségtanban és azt periférikusan érintő kérdésekben is. Hihetetlen lényegmegragadó készségével a legbonyolultabb kérdések is egyszerű összefüggésekké tisztázódtak elméjében, és mint magától értetődő igazságok tárultak a hallgatóság elé. Csodás memóriája átlagon felüli képességgel fogadta be, rendezte és őrizte meg azt a hatalmas adathalmazt, mellyel mindig lenyűgözta, bámulatba ejtette hallgatóságát.

Ám aki találkozott Vele, ha csupán egyszer is, annak rögtön feltűnt, hogy e kiváló tudós mily szerény, úgyszólván jelentéktelen ember képében jelenik meg. Külsőleg semmi de semmi nem látszott igazolni rendkívüliségét. Termete alacsony és meglehetősen törékeny volt. Halkszavú, csendes, jóságos emberként élt közöttünk, aki bizonyára a légynek sem tudott ártani, ahogy mondani szokták. A hallgatóság előtt mégis köztiszteletben álló egyéniség volt. Meg kell azonban mondani az igazság kedvéért, hogy Jeney professzor nem volt megáldva szónoki tehetséggel. Csendes, halk szavaira nagyon oda kellett figyelni, ha valaki hallani és érteni akarta.

Végül szeretném megemlíteni, hogy a szakvizsgát Debrecenben, a Jeney-féle

Intézetben tettem le. Meghatódottan köszöntem meg a sok segítséget s azt, hogy az Intézetében készülhettem fel életem legnehezebb vizsgájára. Apuka csendben hallgatta köszönő szavaimat, majd egy percre maga elé nézett... Ezután hozzámlépett, megölelt és ezt mondta: „Laci! Egyik legkedvesebb tanítványom voltál! Mentsétek meg a Hygiénét Magyarországon!” Ezt az útravalót, - ami egy életre szól s ma is példaértékű, - 1964-ben kaptam Tőle.

Kedves Professor Úr, drága tanítómesterünk! Jelenthetem, hogy eddig mi teljesítettük kérését: nem hagytuk elveszni. Őszintén reméljük, hogy a következő generációk sem hagyják. Reméljük, hogy a prevenció nem csak szólam lesz mint eddig volt, hanem gyakorlattá válik mielőbb a magyar nép életében, viselkedésében és a magyar egészségügy szemléletében is!

Hisszük és reméljük, hogy akkor egy boldogabb, jobb társadalomban egészségesebb és hosszabb élet vár utódainkra. Isten segítsen mindnyájunkat!”

Jeney Endre tudományos dolgozatai

A. Fertőző betegségek

1. Jeney E.: Utóhangok a Népegészségügyi Országos Nagygyűléshez. *Egészség* 12: 315, 1917
2. Jeney E.: Egy parathyphus járvány tanulságai. *Orvosi Hetilap* LX, 1921
3. Jeney E.: Über die Vertilgung der Nisse mittels Antiforminlösung. *Zentralblatt f. Bakt. Abt. Orig. Bd.* 89: 365-372, 1923
4. Jeney E.: Ändert sich der Parathyphus - A Bazillus durch Tierpassage? Beiträge zur Theorie der Agglutination. *ZBl.f.Bakt. 1 Abt. Orig. Bd.* 91: 366-372, 1924
5. Jeney E.: Experimentelle Untersuchungen über Antagonistische Wirkung innerhalb der Typhus-Coligruppe. (Ein Beitrag zur Gruppeneinteilung der Parathyusarten. *Z.f.Hyg. u. Infektionskrankheiten* 100: 47-58, 1923
6. Jeney E.: Bakteriophage Erscheinungen an einem Wasserbakterium *B. cloacae Szegediensis crystalliformans*. *Zbl.f. Bakteriologie I.Abt. Originale* 102: 263-268, 1927
7. Jeney E.: Thermophile und thermotolerante Bakterien in den Thermalquellen von Hajdúszoboszló. *Archiv. f. Protistenkunde* 76: 296-305, 1932
8. Jeney E.: Immunisierungsversuche gegen Tuberkulose mit „verseiften“ Antigen
Zeitschr.f. Tuberkulose 55: 496-507, 1929
9. Jeney E., Buchholz J.: Über das Wesen der baktericiden Wirkung von monochromatischen ultravioletten Strahlen. *Zblatt. f. Bakteriologie I. Abt. Originale* 133: 299-304, 1935
10. Jeney E., Gagyí J., Baranyai P.: Die mildernre Wirkung der Ascorbinsäure auf die Diphtherientoxikation bei Meerschweinchen. *Deutsche med. Wschr.* 2: 54, 1936
11. Jeney E.: Az 1935 évi debreceni typhusjárvány. *Orvosok és Gyógyszerészek Lapja* 6, 1936

12. Jeney E.: Thyphus prophylaxis.
Orvosi Hetilap 12, 1937
13. Jeney E.: Die Wirkung von Organextrakten auf den Ablauf der experimentellen Tuberkulose.
Ztschr. f. Tuberkulose 79: 364-387, 1938
14. Jeney E.: The production of allergic state in tuberculosis by liverinjection on guinea-pigs.
III. Int. Congress for Microbiology, New York, 1939 Aug-Sept.
15. Jeney E., Váczi L.: Die Wirkung des spezifischen Immunserrums auf das Elektropotential und den Oxygenverbrauch der Coli- und Proteus Bakterienstämme.
Ztschr. f. Immuntätsforsch. 98: 442, 1940
16. Jeney E.: Über die Allergie auslösende und steigernde Wirkung der Leberbehandlung im tuberkulösen Organismus.
Ztschr. f. Tuberkulose 86: 261-270, 1941
17. Jeney E.: Egy új tuberculosis-antigen ismertetése.
Népegészségügy 1, 1942
18. Jeney E.: Die Wirkung eines neuen Antigens auf die experimentelle Tuberkulose.
Ztschr. f. Tuberk. 90: 1, 1943
19. Jeney E., Váczi L., Tóth I.: Wirkung von Sulfanilamiden und Vitaminen auf die Wärmeproduktion des Staphylococcus albus.
Ztschr. f. Imm. forsch. 105: 4, 1944
20. Jeney E.: Neuere Gedanken zur Behandlung der tuberkulösen Vorgänge.
Duodecim 1943, Helsinki.
Orvosi Hetilap Orvostudományi Közlemények 5: 158, 1942
21. Jeney E.: Bacteria and Fungi with lytic Action against the Mycobacterium tuberculosis.
Proceedings of the Fourth International Congress for Microbiology, Copenhagen 1947 jul. 20-26.
Rosenkilde and Bagger Copenhagen 1949
22. Jeney E.: Antibiotic effect of d-aminoacids.
Hungarica Acta Physiol. I: 142, 1947
23. Jeney E.: Bacterium-antagonismus.
Orvosok Lapja 32, 1948

24. Jeney E.: Microcalorimetric analysis of the mode of action of penicillin. *Hungarica Acta Physiol.* II, 1949
25. Jeney E., B.Nagy S., Böszörményi J., Kelentei B.: Aminosavakhoz kapcsolott fertőtlenítőszeres bacteriostaticus hatása. *Kísérletes Orvostudomány* 1: 4, 1950
26. Jeney E.: Antagonistischen Wirkung von Folsäure auf Purinstoffe (Guanin) und Pyrimidinbasen (Uracil und Thymin) in Hefezellen. *Acta Physiol. Ac.Sc.Hung.* III(S): 24, 1952
27. Jeney E.: Penicillin és streptomycin hatásának módosítása egyes bioaktivatorok által modell-kísérletekben. *Kísérletes Orvostudomány* 4: 372, 1959
28. Jeney E., Lázár J., Melles Z., Juhász P.: Coli-baktériumok összehasonlító antibiotikum-érzékenységi vizsgálata. *Debreceni Orvostudományi Egyetem Évkönyve 1954-55*
29. Jeney E., Zsolnai T., Lázár J.: Untersuchungen über die bakteriostatische Wirkung der Furan-Verbindungen. I. *Ztbl. f. Bakt. I. Orig.* 160: 670-676, 1954
30. Jeney E., Zsolnai T., Melles Z., Juhász P.: Untersuchung der bakteriostatischen Wirkung der Chelat-Komplexbildenden Verbindungen. *Zbl. f. Bakt. I. Orig.* 160: 677-687, 1954
31. Jeney E.: Az antibioticum-kezelés problémái, vonatkozással a bélflórára. *Orvosi Hetilap* 100: 417-424, 1959
32. Jeney E., Zsolnai T.: Experimentelle Angaben zur Chemotherapie der Brucellose. I. *Acta Microbiol. Ac. Sci. Hung.* II (S) 249, 1955
33. Jeney E., Zsolnai T., Lázár J.: Untersuchungen über die bakteriostatische Wirkung der Furan-Verbindungen. II. *Zbl. f. Bakt. I. Orig.* 163: 291, 1955
34. Jeney E., Zsolnai T.: Experimentelle Angaben zur Chemotherapie der Brucellose. II. *Zbl. f. Bakt. I. Orig.* 163: 505, 1955
35. Jeney E., Zsolnai T.: Bakteriostatische Wirkung der Methyl-Pyridino-Derivate des 8-Hydroxi-Chinaldin. *Zbl. f. Bakt. I. Orig.* 163: 281, 1955
36. Jeney E., Zsolnai T., Csokonay L.: Ein Nährboden zur Trennung grampositiver und gramnegativer Bakterien. *Zbl. f. Bakt. I. Orig.* 165: 51, 1956

37. Jeney E.: A gümőkórtani kutatás elvi alapjai.
A MTA V.osztálya 1956.06.13. felolvasó ülésén előadva.
MTA V.oszt. közleményei VII, 309, 1956
38. Jeney E., Zsolnai T.: A tuberkulosis gyógyszeres kezelésének fejlődése.
Tuberculosis Kérdései 10, 1955
39. Jeney E., Zsolnai T.: 143., 144., 145. Versuche zur Entdeckung neuer
Tuberkulostatika. I, II, III, IV.
Zbl. f. Bakt. Abt. I. Orig. 167: 55-76; 254-264, 1956
40. Jeney E., Csóka I., Bíró L.: Bedeutung der PaR. in der Diagnostik der
Syphilis.
Der Hautarzt 8: 322-323, 1957
41. Jeney E., Bíró L., Neuwirth M.: Adatok az antibiotikum-resistencia sta-
bilitásához.
Kísérletes Orvostudomány 5-6: 481, 1957
42. Jeney E., Szendrey S., Losonczi I.: Methylenblau als Adjuvans in der
komplexen Behandlung der Tuberkulose.
Zbl. f. Bakt., I. Orig. 169: 594-605, 1957
43. Jeney E., Zsolnai T. Csokonay L.: Versuche zur chemotherapeutischen
Beeinflussung der durch Trichomonas vaginalis hervorgerufenen
Infektion.
Zbl. f. Bakt. I. Orig. 171: 342-345, 1958
44. Jeney E., Zsolnai T.: Die Hemmwirkung von Chelat-Komplexbildenden
Verbindungen auf Vermehrung und Enzymtätigkeit von Saccharomyces
cerevisiae.I.
Zbl. f. Bakt. II. Orig. 110: 634-658, 1957
45. Jeney E., Zsolnai T.: Die Hemmwirkung von Carbonyl-Reagentien auf
die Vermehrung und Enzymtätigkeit von Saccharomyces cerevisiae. II.
Zbl. f. Bakt. II. Orig. 111: 29-32, 1958
46. Jeney E., Zsolnai T.: Die Hemmwirkung von Sulphydril-Inhibitoren auf
Vermehrung und Enzymtätigkeit von Saccharomyces cerevisiae. III.
Zbl. f. Bakt. II. orig. 111: 530-539, 1958
47. Jeney E., Zsolnai T.: Untersuchungen der bakteriostatischen und
fungistatischen Wirkung der Fluoressigsäure.
Zbl. f. Bakt. I. Orig. 168: 453-457, 1957
48. Jeney E., Zsolnai T.: A tuberkulózis chemotherapiájának újabb elvi
jelentőségű fejlődése.
Tuberkulózis Kérdései 1-2: 11-16, 1957

49. Jeney E., Zsolnai T.: A vírusos eredetű fertőzések kemothériájának jelenlegi állása.
MTA Tudományos Közlemények 2: 173-201, 1958
50. Jeney E., Zsolnai T.: Untersuchung der bakteriostatischen und fungistatischen Wirkung von Natrium-azid und Kalium-cyanid.
Zbl. f. Bakt. I. Orig. 171: 117-123, 1957
51. Jeney E., Zsolnai T.: Hemmwirkungen organischer Schwefelverbindungen auf die Vermehrung, Glukose - Fermentation und Atmung von Saccharomyces cerevisiae. Arzneimittelforschung 8: 319-323, 1958
52. Jeney E., Zsolnai T.: Maleinsav-hydrazid és maleinsavphenyl-hydrazid, két újabb tuberculostatikum.
Tuberkulózis 10-12 sz., 1957
(megjelent németül) Ztschr. f. Tuberk. 15: 175, 1958
53. Jeney E., Zsolnai T.: Versuche zur Entdeckung neuer Tuberkulostica. V.N.-Arylderivate der o-Dicarbonsäure-imide.
Zbl. f. Bakt. I. Orig. 175: 118-123, 1959
54. Jeney E., Zsolnai T.: Untersuchung der bakteriostatischen Wirkung von Azo-Verbindungen.
Zbl.f.Bakt.I.Orig. 175: 133-140, 1959
55. Jeney E., Zsolnai T.: Versuche zur chemotherapeutischen Beeinflussung der durch gramnegative Krankheitserreger hervorgerufene Infektionen der Harnwege und der Wunden.
Zbl.f.Bakt.I.Orig. 175: 124-132, 1959
56. Jeney E., Zsolnai T., Bartha F., Kondor L.: Különféle vegyületeknek az Ascaris suum-ra in vitro kifejtett antihelminthicus hatása.
Egészségtudomány 3: 109, 1959
57. Jeney E., Zsolnai T.: Versuche zur Entdeckung neuer Tuberculostatika. IX. Die Derivate des Mandelsäure-hydrazids.
Z.f.Bakt.I.Orig. 177: 215-219, 1960
58. Jeney E., Zsolnai T.: Versuche zur Entdeckung neuer Tuberculostatika. X. Amino-triazole und Amino-triazine.
Z.f.Bakt.I.Orig. 177: 220-229, 1960
59. Jeney E., Váczi L., Géder L.: The relation of surface properties and antibiotic resistance in Staphylococcus aureus. I. Phage-typing of polyresistant Staphylococcus aureus strains.
Acta microbiol. Acad. Sci. Hung. 6: 249, 1959

60. Jeney E., Zsolnai T.: Bakteriostatische Wirkung der organischen Selenocyanate.
Die Naturwissenschaften 46: 231, 1959
61. Jeney E., Zsolnai T.: Versuche zur Entdeckung neuer Tuberkulostatika, XI. Heterocyklische Farbstoffe.
Z.f.Bakt.I.Orig. 177: 365, 1960
62. Jeney E., Zsolnai T.: Versuche zur Entdeckung neuer Tuberkulostatika, XII. Dikarbonsäurehydrazide und mit ihnen verwandte Verbindungen.
Z.f.Bakt.I.Orig. 177: 373, 1960
63. Jeney E., Zsolnai T.: Über die bakteriostatische Wirkung einiger Derivate des 5-Oxytetracyclins.
Die Naturwissenschaften 47: 136, 1960
64. Jeney E.: Fertőzéseket kísérő sejtanyagcsere-folyamatok.
Fodor József - Emlékelőadás Budapest 1960. febr. 5.)
Egészségtudomány IV: 251-260, 1960
65. Jeney E., Zsolnai T.: Chemotherapeutische Studien in der Reihe der heterozyklischen Azo-Verbindungen. I. Aryl-azo-thiazole.
Z.f.Bakt.I.Orig. 180: 84-95, 1960
66. Jeney E., Zsolnai T.: Chemotherapeutische Studien in der Reihe der heterozyklischen Azo-Verbindungen II. Aryl-azo-Derivate der N¹-Heterozyklyl-sulfamide.
Z.f.Bakt.I.Orig. 180: 96-112, 1960
67. Jeney E., Zsolnai T.: Über die bakteriostatische Wirkung einiger Substitutionsprodukte des Sulfathiazols und seiner Derivate.
Z.f.Bakt.I.Orig. 180: 113-117, 1960
68. Jeney E., Zsolnai T.: Versuche zur chemotherapeutischen Beeinflussung der durch Trichomonas vaginalis hervorgerufenen Infektionen. III.
Z.f.Bakt.I.Orig. 180: 136-139, 1960
69. Jeney E.: Az antibiotikum-rezisztencia elméleti kérdései.
MTA Biol. és Orvosi Tud.Oszt.Közleménye 11: 239, 1960
70. Jeney E., Zsolnai T.: Versuche zur Entdeckung neuer Tuberkulostatika XIII.
Z.f.Bakt.I.Orig. 180: 398-401, 1960
71. Jeney E., Zsolnai T.: Versuche zur Entdeckung neuer Tuberkulostatika. XIV.
Z.f.Bakt.I.Orig. 180: 402-410, 1960
72. Jeney E., Fábián E., Melles Z., Tóth I.: Weitere Analyse des Salmone;;a-Coli Antagonismus des Th. und D.Smith-Effekts.
Zbl.f.Bakt.I.Orig. 187: 37-55, 1962

73. Jeney E., Zsolnai T.: Versuche zur Entdeckung neuer Tuberkulostatika. XV.
Z.f.Bakt.I.Orig. 183: 251, 1961
74. Jeney E., Zsolnai T.: Versuche zur Entdeckung neuer Tuberkulostatika. XVI.
Z.f.Bakt.I.Orig. 183: 259, 1961
75. Jeney E., Zsolnai T.: Versuche zur Entdeckung neuer Tuberkulostatika. XVII.
Z.f.Bakt.I.Orig. 183: 265, 1961
76. Jeney E., Zsolnai T.: Versuche zur Entdeckung neuer Tuberkulostatika. XVIII.
Z.f.Bakt.I.Orig. 183, 1962
77. Jeney E., Zsolnai T.: Chemotherapeutische Studien in der Reihe der heterozyklischen Azo-Verbindungen. III.
Z.f.Bakt.I.Orig. 183: 246-250, 1961
78. Jeney E., Zsolnai T.: Versuche zur Entdeckung neuer Tuberkulostatika. XIX.
Z.f.Bakt.I.Orig. 187: 93-99, 1962
79. Jeney E., Zsolnai T.: Versuche zur chemotherapeutischen Beeinflussung der durch *Trichomonas vaginalis* hervorgerufenen Infektionen.
Zbl.f.Bakt.Orig. 187: 377-381, 1962
80. Jeney E., Zsolnai T.: Die Untersuchung der bakteriostatischen Wirkung einiger Nitrofurane-Derivate.
Zbl.f.Bakt.I.Orig. 189: 454-467, 1963
81. Jeney E., Zsolnai T.: Die bakteriostatische und fungistatische Wirkung der N-Aryl-sulfamide.
Zbl.f.Bakt.I.Orig. 190: 537-557, 1963
82. Jeney E., Zsolnai T.: Versuche zur Entdeckung neuer Tuberkulostatika.
Zbl.f.Bakt.I.Orig. 192: 358-367, 1964
83. Jeney E.: Versuche zur chemotherapeutischen Beeinflussung der durch *Trichomonas vaginalis* hervorgerufenen Infektionen VII.
Zbl.f.Bakt.I.Orig. 193: 542, 1964
84. Jeney E., Zsolnai T.: Die bakteriostatische und fungistatische Wirkung der Trichlormethyl-sulfenimide.
Zbl.f.Bakt.I.Orig. 193: 516, 1964

B. Vérbépző rendszer regenerációja

1. Jeney E.: A vérregenerációról histogenetikai szempontból
Orvosi Hetilap 43, 1925
2. Jeney E.: A vitálisan festhető koszorús vörösvértestekről.
Magyar Orvosi Archivum 1926, 5. füzet
3. Jeney E.: The influence of protein-free liver - and spleen - extracts on the blood regeneration and respiratory exchange of anemic rabbits.
J. Exp. Med. 5: 689-698, 1927
4. Jeney E., Joblin J.W.: Effect of Organ Extracts on blood regeneration.
Proceeding of the Society for Experimental Biology and Medicine XXIV: 733-734, 1927
5. Jeney E.: Über die Wirkung der künstlichen Gallestauung auf die Blutbildungsorgane bei Kaninchen.
Z.d.f.ges.exper.Medizin.Bd. 60(S): 102-115, 1928
6. Jeney E., Jobling J.W.: Effect of certain tissue extracts on red blood cell regeneration.
J. Exp. Med. 6: 839-846, 1927
7. Jeney E.: Über die unmittelbare Wirkung der Gallenbestandteile auf das Knochenmark.
Virchows Archiv f. path. Anat. u. Physiol. 280(S) 306-310, 1931
8. Jeney E.: Beobachtungen über das Verhalten blutbildender Organe in Gewebekulturen.
1.-er Congress Internationale de Microbiologie Paris, 1930
9. Jeney E.: Weitere Beobachtungen an blutbildenden Organen in Gewebekulturen.
Virchow's Archiv 287(S) 373, 1932
10. Jeney E.: Weitere Beobachtungen an den blutbildenden Organen in Gewebekulturen.I.
Virchow's Archiv 290: 675-687, 1933
11. Jeney E.: Weitere Beobachtungen an den blutbildenden Organen in Gewebekulturen.II.
Virchow's Archiv 290: 665-672, 1934
12. Jeney E.: Az anaemiák kezelése.
A Magyar Belorvosok Egyesülete I. nagygyűlése, 1931
Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest, 1931

13. Jeney E.: Kísérleti adatok a lymphocyták élettörténetéhez.
Tisza I. Tud. Társ. II.o. VI.k. 1.f. Debrecen, 1936
14. Jeney E.: Eine Abstammungslehre der Lymphocyten als Grundlage für
Analysierung der Blutveränderungen und Bluterkrankungen.
Klin. Wschr.Jg. 15: 718-723, 1936

C. A kóros állapotok jellemzése és a terápiás lehetőségek

1. Jeney E.: Az „alapanyagcsere-forgalomról“ ép és kóros viszonyok között.
Orvosképzés 3, 1926
2. Beyne M.M., Jeney E.: Recherches sur l'action de la dépression atmos-
pherique sur le globule rouge du sang circulant.
Bulletin Société de Médecine Militaire Française 10, 245-247, 1925
3. Jeney E.: A szövetszétesési termékek élettani és kórélettani jelentősége.
Orvosi Hetilap 76, 1932
4. Jeney E.: Használható-e a hashártya természetes dialysátorként
uraemiában?
Orvosi Hetilap 76, 1932
5. Jeney E.: Kann das Bauchfell bei Urämie die Rolle eines natürlichen
Dialysators übernehmen?
Zeitschr. f. klinische Medizin, 122:(S) 294-305, 1932
6. Jeney E.: A permeabilitásról.
Orvosképzés 2, 1938
7. Jeney E., Korpássy B.: Verzögerte Heilung der Haut- und
Knochenwunden bei Skorbuttieren. Erfolgreiche Behandlung mit
Ascorbinsäure.
Zbl. f. Chirurgie 61:(S) 2836-2847, 1934
8. Jeney E.: Der Einfluss des Arginins, der Leber- und Magenextrakte auf
die B-Avitaminose bei Trauben.
Klin. Wschr. Jg. 14:(S) 379-380, 1935
9. Jeney E., Méhes Gy.: Die Wirkung von Glycerinphosphat und
Lecithinfettsäuren auf die Adrenalinempfindlichkeit der Katze.
Arch. f. exper. Path. u. Pharm. 179: 403-414, 1935
10. Jeney E.: Az ép és kóros functio határai.
Gyógyászat 46, 1935

11. Jeney E., Törő I.: Die Wirkung von Aminosäuren und anderen biochemischen Produkten auf die Entwicklung des Hühnerembryos.
Virchow's Archiv 296: 417-479, 1935
12. Jeney E., Törő I.: Die Wirkung der Ascorbinsäure auf die Faserbildung in Fibroblastkulturen.
Virchow's Archiv. 298: 587-597, 1936
13. Jeney E., Czimmer A.: Die Wirkung des Quercitrins und Quercetins auf ungeschädigtes und vergiftetes Froschherz.
Arch. f. Path. u. Pharm. 183: 571-586, 1936
14. Jeney E., Méhes Gy., Czimmer A., Sokoray L.: Die Wirkung der Flavonfarbstoffe auf das isolierte Herz, den Blutdruck und das periphere Gefäßsystem von Säugetieren.
Arch. f. exp. Path. u. Pharm. 187: 553-564, 1937
15. Jeney E., Sokoray L.: Adatok a flavinanyagok szívhatásának ismeretéhez.
Magyar Orvosi Archivum 39, 1938
16. Jeney E., Sokoray L.: Beiträge zur Wirkung von Flavinstoffen auf die Tätigkeit des Froschherzens.
Archiv. f. exp. Path. u. Pharm. 190: 648, 1938
17. Jeney E., Czimmer G.A.: Über die Wirkung von Rhamnetin und Hesperetin auf das Froschherz. Zusammenhang zwischen der Struktur und dem Wirkungsmechanismus der Flavone- und Flavononsubstanzen.
Archiv. f. exp. Pathol. u. Pharm. 90: 648, 1938
18. Jeney E., Ari L., Baranyai P.: Die Wirkung des Quercitrins auf die durch Dinitrophenol verursachte Hyperthermie.
XIV. Intern Kongress f. Physiologie Zürich, 1938
Archiv. f. exp. Path. u. Pharm. 191: 407, 1939
19. Jeney E., Vályi-Nagy T.: Die antagonistische Wirkung des Quercitrins und 1:2:4-Dinitrophenol's auf den Atmungsstoffwechsel der Ratten.
Arch. f. exper. Path. u. Pharm. 191: 423, 1939
20. Jeney E., Vályi-Nagy T., Váczi L., Mihalik I.: Die Wirkung des Quercitrins auf den Ruhewert der Blutmilchsäure d. Hunden. Quercitrin - 1:2:4 - Dinitrophenol-Antagonismus.
Archiv. f. exp. Path. u. Pharm. 194: 718-724, 1940
21. Jeney E., Vályi-Nagy T.: Antiheparinfaktor in der Leber.
Arch.f.exp. Path. u. Pharm. 194: 701-717, 1940

22. Jeney E., Vályi-Nagy T.: Mihalik I., Plessa M.: Gewebsatmung und Milchsäureproduktion sensibilisierter Tiere auf Zugabe von spezifischen Antigen.
Ztschr. f. Immunitätsforschung 98: 430, 1940
23. Jeney E., Vályi-Nagy T., Magyar J.: Neue Beiträge zur Kenntniss des Antiheparin-Faktors der Leber. (Über die Rolle der Redox-Systeme in der Blutgerinnung.)
Archiv. f. exp. Path. u. Pharm. 196: 505, 1940
24. Jeney E., Mihalik I., Uri J.: Pharmakologische Wirkung des auf fermentativen Wege und des synthetischen glycerinphosphorsäuren Cholinesters.
Arch. f. Path. u. Pharm. 199: 99, 1942
25. Jeney E., Váczi L.: Aenderungen des Elektrodpotentials während d. Haemolyse u. Haemagglutination.
Ztschr. f. Immunitätsforsch. 102: 5, 1942
26. Jeney E., Plessa M.: Die Wirkung der Kynurensäure auf die Zellatmung.
Arch.f. exp. Path. u. Pharm. 198: 437, 1941
27. Jeney E., Vályi-Nagy T.: Die Wirkung der Polypeptide auf die Gewebsatmung.
Arch. f. exp. Path. u. Pharm. 198: 437, 1941
28. Jeney E., Vályi-Nagy T., Váczi L.: Aenderungen des Elektrodpotentials während der Blutgerinnung.
Arch. f. exp. Path. u. Pharm. 203: 118, 1943
29. Jeney E., Szalay S.: Ein Differentialmikrokalorimeter für biologische Untersuchungen.
Ztschr. f. Immunitätsforsch. 104: 474, 1943
30. Jeney E.: Wird bei den in vitro ablaufenden Immunitätsreactionen Wärme erzeugt?
Ztschr. f. Imm. forsch. 105: 26, 1944
31. Jeney E., Uri J.: A metilalkohol-mérgezés kezelése pektinanyagokkal.
Orvosok Lapja 16: 971, 1946
32. Jeney E.: Über den Einfluss der Flavon-Farbstoffe auf die Methylalkoholvergiftung am Froschherz.
Wiener Z. f. innere Medizin 28, 1965, 1947
33. Jeney E., Uri J.: Die Methylalkoholvergiftung und ihre Behandlung.
Wiener Z. f. innere Medizin 29: 93, 1948

34. Jeney E., Uri J.: Methylalkoholnachweis im Blut.
Wiener Z.f. inner Med. 28: 455, 1947
35. Jeney E., Czimmer A.: Über die schützende Wirkung der
Flavonfarbstoffe gegen Sonnenlicht.
Berichte über die ges.Physiol. 121: 110, 1940
36. Jeney E., Uri J.: Über die pharmakologischen Wirkung von
Flavonfarbstoffen.
Die Pharmazie 9: 533-546, 1954
37. Jeney E., ifj.Jeney A.: Experimente über die strumigene Wirkung der
Flavonfarbstoffe I.
J.of. Hyg. Epid. Micr. a Imm. (Praha) VI. 1: 100-109, 1960
38. Jeney E., Péter F., Kertész L., ifj. Jeney A., Medveczky L.: Experimente
über die strumigene Wirkung der Flavonfarbstoffe II. Untersuchungen
mit J¹³¹
J.of. Hyg. Epid. Micr. a Imm. (Praha) VI. 2: 230-235, 1960

D. Közegészségtan

1. Jeney E., Rosztóczy E.: Wechselweise quantitative Iso-haemagglutina-
tions Untersuchungen an 100 Personen.
Zeitschr.f.Rassenphysiol. 6: 97-111, 1933
2. Jeney E.: A vércsoportvizsgálatok és az átöröklésben való jelentőségük.
Orvosképzés 1: 28-36, 1936
3. Jeney E.: Az egészségügyi és szociális gondozás teendői Debrecenben.
Orvosok és Gyógyszerészek Lapja 6, 1937
4. Jeney E.: Klimatikus tényezők és betegségek.
Orvosi Hetilap 83: 1-2, 1939
5. Jeney E.: A debreceni egyetemi hallgatók egészségügyi vizsgálata az
1938-39 tanévben.
Debreceni Egyetemi Nyomda, 1940
6. Jeney E.: Az egészségvédelem tanítása az általános iskolákban.
A.M.O. Sz. Szabolcsi Csoportja ülése, Nyiregyháza, 1947
7. Jeney E.: Az utazás egészségtana.
A MÁV orvosok továbbképző tanfolyama, Debrecen, 1947.

8. Jeney E.: Gyors tájékoztató eljárások a fürdővizek szennyeződésének kimutatására.
Népegészségügy 32: 366, 1951
9. Jeney E.: A debreceni és nyiregyházi fürdők higiénés vizsgálata.
Népegészségügy 8, 1952
10. Jeney E., F.Jókay M., Szeness L., Kovács L., Sz.Szász J., Papp J.: Buzafehérjék kiegészítése napraforgó-fehérjékkal patkány-kísérletekben.
Kísérletes Orvostudomány 5, 1953
11. Jeney E.: Közegészségügyi feladataink a tiszántúli öntözőcsatornával kapcsolatban.
Népegészségügy 2, 1954
12. Jeney E., Dávid É., Szendrey S.: Die stimulierende Wirkung von Kohlenmonoxyd auf den Fermentationsprozess.
Acta Phys.Ac.Sci.Hung. V(S): 51-53, 1954
13. Jeney E., Szendrey S.: A szénmonoxid szerepe a Pasteur-effectusban.
Acta Physiol. VI(S), 1955
14. Jeney E.: A jó ivóvíz és az ivóvízellátás kérdései.
Útmutató a T.I.T. előadói számára, Budapest 137, 1954
15. Jeney E.: A Debreceni Dohánygyár és Nikotinüzem egészségügyi viszonyainak tanulmányozása. A por és nikotinártalmak elhárítása.
Népegészségügy 1, 1954
16. Jeney E., Bartha F., Kondor L., Szendrey S.: Adatok az üzemi tetraklórétán-mérgezések megelőzéséhez. I , II , III.
Egészségtudomány I: 142-164, 1957
17. Jeney E.: Levegőszennyeződési vizsgálatok mikrobiológiai módszerekkel. A szénmonoxid stimuláló hatása az erjedésre és szerepe a Pasteur-reakcióban.
Egészségtudomány III: 44, 1957
18. Jeney E.: A fertőzések elleni küzdelem mezőgazdasági létesítmények építésénél.
Országos Munkegészségügyi Konferencia, Budapest, 1955. febr. 14.
19. Jeney E.: A falu egészségügyének fejlődése.
Magyar-Szovjet Társaság előadássorozata, Budapest, 1955. ápr. 13.
20. Jeney E.: Az egészséges ivóvíz.
Élet és Tudomány Természettudományi Kalendárium, 1956

21. Jeney E.: A levegő fémszennyeződésének vizsgálata papírkromatográfiás módszerrel.
Egészségtudomány III.: 59, 1959
22. Jeney E., Pazonyi B., Szendrey S.: Weitere Untersuchungen über die fermentationssteigernde Wirkung von Kohlenmonoxid.
Zbl.f. Bakt. II. Orig. 116: 517-531, 1963
23. Jeney E., Péter F.-né, Királyfalvi E.: Avasodás-gátlás flavon-származékokkal.
Élelmezési Ipar. XIV: 12-16, 1960
24. Jeney E., Jókay M., Lelkes Gy.-né, Péter F.-né: A hús romlásának korai kimutatására szolgáló módszerek összehasonlítása.
Élelmiszervizsgálati Közlemények VI., 185, 1960
25. Jeney E., Szendrei S., Víg E.: Determination des acide nucleiques de *Saccharomyces italicus* (Castelli) traites par l' oxide de carbone (CO), le cyanure de potassium (CNK) ou l' azide de sodium (NaN₃).
Biochem.Pharm. 7: 23-30, 1961
26. Jeney E.: A kollektivizált mezőgazdaság egészségügyének aktuális problémái.
Egészségtudomány IV., 372, 1960
27. Jeney E.: A házi szennyvizek mezőgazdasági hasznosításának higiénés feltételei.
Egészségtudomány V., 279, 1961
28. Jeney E., Péter F.-né, Nagy Z.: Levegőszennyezettség vizsgálata Debrecenben, különös tekintettel a fémnyomok kimutatására.
Egészségtudomány, VII., 52, 1963
29. Jeney E., Vezendiné Fábrián E., Péteri L., Tóth I.: Bakteriologische Untersuchungen durchgeführt an dem Versuchsfeld für Abwasserbewässerung in Debrecen.
Szennyvízöntözési Konferencia, Budapest, 1963. szept. 11.
30. Jeney E., Medve F.: Városi lakások és tömegszállások zárt légterének egészségügyi vizsgálata.
Egészségtudomány VII., 313-321, 1963
31. Jeney E.: Az anthroozoonosisok leküzdésének aktuális problémái hazai mezőgazdasági környezetben.
Egészségtudomány VII., 346-352, 1963
32. Jeney E., Medve F.: Mikroklíma-vizsgálatok falusi lakásokban.
Egészségtudomány VII., 385-387, 1963

33. Péter F.-né, Jeney E.: Untersuchungen über die Radioaktivität der aus der Atmosphäre abgelagerten Stoffe.
Z.f.d.ges.Hygiene und ihre Grenzgeb. 10: 448-454, 1964
34. Jeney E.: A szabad fürdőzés élettani és kórtani hatásairól.
Egészségtudomány 8: 281-289, 1964

E. Tudománypolitika

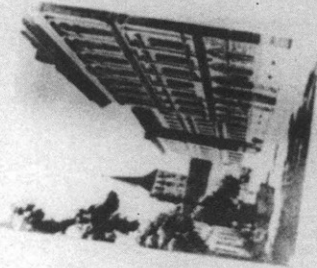
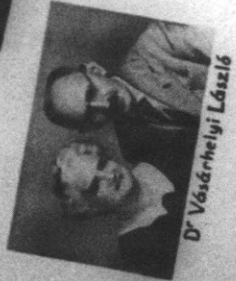
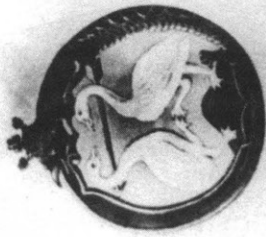
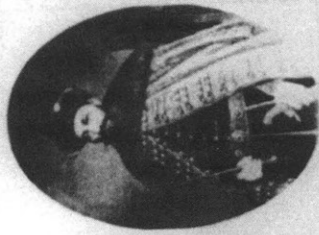
1. Jeney E.: Az egyetem külföldi viszonylatai és az új intézetek.
Szegedi Városi Nyomda és Könyvkiadó Rt. szeged, 1934
2. Jeney E.: Tudománypolitikai feladataink az orvosnevelés terén.
Orvosképzés 4, 1932
3. Jeney E.: Hozzászólás az új egészségügyi törvénytervezethez.
Teleia 2, 1940
4. Jeney E.: Központi Orvosi Kutató Intézet.
Orvosi Hetilap 31, 1941
5. Jeney E.: Egészségvédelmünk sikerei az utolsó két évtized alatt.
"MONE" Orvostársadalmi szemle XIX., 1942
6. Jeney E.: Hazai gyógyforrások védelme.
MTA Műszaki Tudományos Osztályához benyújtott elaboratum, 1950
7. Jeney E.: A hazai egészségtudomány időszerű kérdései.
Eü.Szakszervezet Egészségtudományi Csoportjának Vándorgyűlése,
Hévíz, 1957., okt. 4-6.
Felsőoktatási Jegyzetellátó Vállalat 8, 2298, 1958
8. Jeney E.: Adalékok a higiénikus-képzés módszereihez.
Népegészségügy XLI. 168, 1960
9. Jeney E.: A dialektikus determinizmus kérdései a biológiában és az orvostudományokban.
Orvosi Hetilap 103: 434-437, 1962

KÉPEK, DOKUMENTUMOK

&

**A Magyarországi Ref. Bethlen Kollégium Gimnáziumában 1909. ben
 50 éves
 találkozója.**

**Komáromi
 Fotó, Budapest.**

1959. Junius.

Az osztálytársak, akik lélekben nagyon közel álltak
 mindig Jeney Endréhez

Jeney Endre a Kolozsvári Egyetem
orvostanhallgatója

A kórtan professzora
Szegeden (1930)

Az orvoskari dékán
1941/1942 tanévben

Gyógyszertani Intézet műtőjében (1936)
Czimmer Anna, Méhes Gyula, Jeney Endre és Vályi-Nagy Tibor

Thermodinamikai kísérlet közben

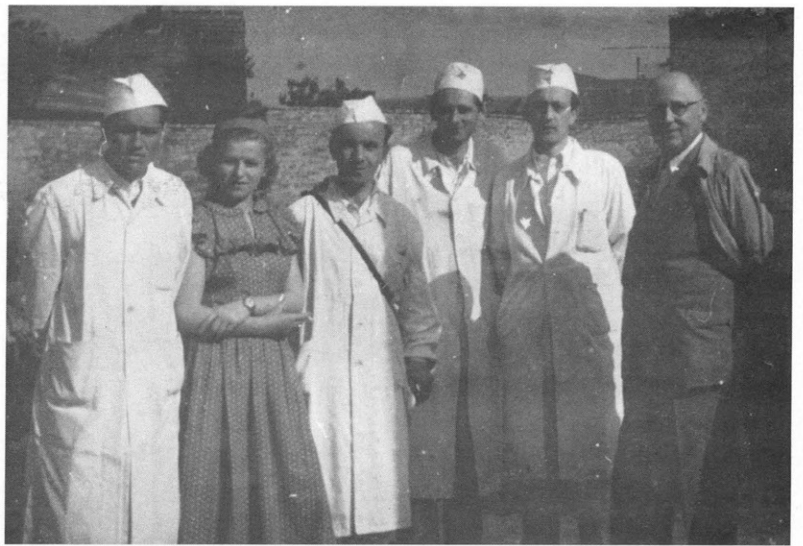
Magyar Élettani Társaság XI. Vándorgyűlése Debrecenben 1941 május 22-24.
Üléselnök: Szentgyörgyi Albert, mellette Jeney Endre, hátamögött Váczi Lajos és Cserna László

A Mikrobiológiai Intézetben (1955)

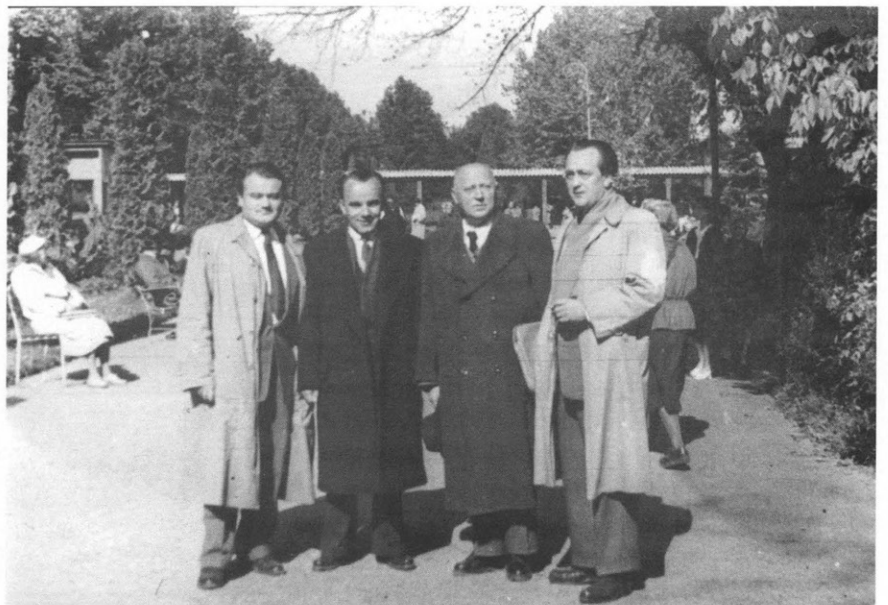
Szigorlat a Közegészségtani Intézetben (1955)
Biró Zsigmond, Morik József és Jeney Endre

Munkaegészségügyi gyakorlaton

Intézeti összejövetel az 1950-es években

Fürdő higiéniai szemlén
Kondor László, Bíró Zsigmond, Jeney Endre, Morik József

Nemzetközi Kemoterápiai Konferencia Debrecenben, melyet Jeney Endre és Zsolnai Tibor Szervezett (1966 augusztus 11-12)

Az Internacionálét hallgatja a DOTE ünnepi közönsége

Vácz Lajos előad a Nemzetközi Kemoterápiai Konferencián
Debrecenben 1966-ban

Vályi-Nagy Tibor előad a Nemzetközi Kemoterápiai Konferencián
Debrecenben 1966-ban

1955

Dr. Felecy Keadre

1941

1963

1969

THE INFLUENCE OF PROTEIN-FREE LIVER AND SPLEEN EXTRACTS ON THE BLOOD REGENERATION AND RESPIRATORY EXCHANGE OF ANEMIC RABBITS.

By A. JENEY, M.D.¹

(From the Laboratory Division, Montefiore Hospital, and the Department of Pathology, Columbia University, New York.)

PLATE 30.

(Received for publication, July 25, 1927.)

I. INTRODUCTION.

This series of experiments is a continuation of the experimental work upon blood regeneration in rabbits. The purpose of the series was to gain further evidence of the nature of the action of the liver and spleen extracts upon blood regeneration in highly anemic animals as measured by means of heat production.

The respiratory exchange of anemic animals has been investigated by several authors as is shown in the reviews given by Meyer and Du Bois (1), and Tompkins, Brittingham and Drinker (2). With the exception of Bauer (3), most of the authors (4-6, 13) found the respiratory exchange within normal limits. Kraus, Chvostek and Bohland have reported metabolism values above or on the upper limit of normal. According to Grafe (11) and Eberstadt (12) in posthemorrhagic conditions there is a difference in the respiratory exchange depending on the state of the bone marrow. Anemic animals with normal bone marrow have shown normal metabolism and anemic animals with exhausted bone marrow have shown diminished metabolism. From these experiments Grafe concluded that active blood formation increases metabolism. Distinctly increased metabolism was found by Lukjanow (7) and Hári (8). Hári reported a 12 per cent increase after large hemorrhages in dogs. Two objections have been raised against these and similar experimental results: First that the animals were investigated too shortly after bleeding, and second, as pointed out by Plesh and Mohr (9), that the increased metabolism besides indicating a possible effect on the activity of blood-forming organs, might also arise from a more rapid respiration and heart rate.

¹ Formerly fellow, Division of Medical Education, the Rockefeller Foundation.

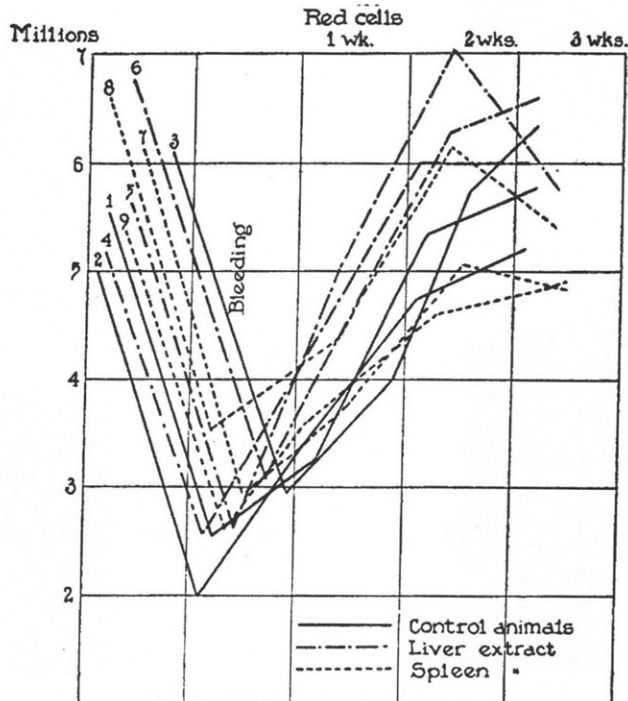

CHART 1.

Schweizerische Zeitschrift für Tuberkulose

Revue Suisse de la Tuberculose

Rivista Svizzera della Tubercolosi

Basel (Schweiz)

S. KARGER

New York

Separatum

Vol. 15, No. 3 (1958)

Printed in Switzerland

Jeney, E. und Zsolnai, T.: Schweiz. Z. Tuberk. 15: 175-182 (1958)

Aus dem Hygienischen Institut der Medizinischen Universität in Debrecen, Ungarn
(Vorstand: Prof. Dr. med. Endre Jeney)

Maleinsäure-Hydrazid und Maleinsäure-Phenylhydrazid, zwei neue Antituberkulotika¹

Von ENDRE JENEY und TIBOR ZSOLNAI

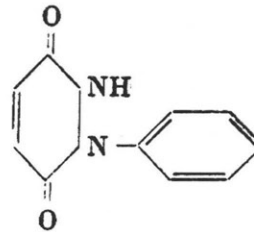
Wir haben in den letzten Jahren nachgewiesen, daß das Maleinsäurehydrazid und das Maleinsäurephenylhydrazid, obwohl dieselben *in vitro* keine tuberkulostatische Wirkung ausüben, die Tuberkuloseinfektion der Meerschweinchen günstig beeinflussen (1, 2).

Das Maleinsäurehydrazid und das Maleinsäurephenylhydrazid sind farblose kristalline Verbindungen, die mit einem Molekül Natriumhydroxyd in Wasser lösliche, farblose Natriumsalze bilden.

Ihre chemische Struktur:

Maleinsäurehydrazid (= Ketogestalt des 3,6-dihydroxy-pyridazins)
Schmelzpunkt: 290°C (unter Zersetzung).

Maleinsäurephenylhydrazid (= Ketogestalt des 2-phenyl-3-keto-6-hydroxy-2,3-dihydropyridazins) Schmelzpunkt: 255-256°C.

¹ Mit Unterstützung der Ungarischen Akademie der Wissenschaften unternommene Untersuchungen.

ZEITSCHRIFT FÜR KLINISCHE MEDIZIN

HERAUSGEGEBEN VON

G. VON BERGMANN BERLIN	H. EPPINGER KÖLN	A. GOLDSCHIEDER BERLIN	W. HIS BERLIN
G. KLEMPERER BERLIN	F. KRAUS BERLIN	F. KÜLBS KÖLN	L. LICHTWITZ BERLIN
C. VON NOORDEN WIEN	N. ORTNER WIEN	A. SCHITTENHELM KIEL	R. STÄHELIN BASEL
W. STEPP BRESLAU	S. J. THANNHAUSER FREIBURG I. BR.	F. VOLHARD FRANKFURT A. M.	

REDIGIERT VON

W. HIS UND G. VON BERGMANN

Sonderabdruck aus 122. Band. 1. und 2. Heft

A. von Jeney:

**Kann das Bauchfell bei Urämie die Rolle
eines natürlichen Dialysators übernehmen?**

BERLIN
VERLAG VON JULIUS SPRINGER

1932

Z.klin.
Med.

332

K á d e r - j e l l e m z é s .

/:Pol.nem megbízható/

26

Név: Dr. Jenev Endre
Szül.hely.év, anyja: Radnót 1891. Nagy Adél
Apja fogl.: gyógyszerész
Munkabeosztása: Közegészségtani intézet
Rangfokozata: orvos professor
Pártállása: kizárt
Lakása: Debrecen, Klinika telep

Polgári családból származik. A felszabadulás előtt több jobboldali pártnak és egyesületnek volt a tagja. Tagja volt a Magyar-Német Társaságnak, a Turáni Vadászok Egyesületének, a Magyar-Finn, a Magyar-Észt Társaságnak. Továbbá a Csaba bajtársi egyesületnek. A Turáni Vadászok és a Csaba bajtársi felosztott egyesületeknek a vezetőségi tagjaként működött. A felszabadulás után az igazoló Bizottság fedésben részesítette, azonban szaktudására való tekintettel másodfokon állásában meghagyták.

A felszabadulás után a Sz.D.P.-be lépett be. melynek jobboldalához tartozott. Tagrevízió során a pártból kizárták. Egyéni érdekeket tart szem előtt, alkalmazkodó, és a régi uri rend szellemében él ma is. Felesége horthysta tisztii családból származik. Több nyugati kapcsolatai vannak így járt a multban, Berlin, Hamburg, Koppenhaga, Páris, Amsterdam, Bern városokban. Több külföldi kongresszusokon előadásokat tartott.

Politikai szempontból nevezett személye fokozott megfigyelésre szorul, Szakmai tekintetben jó munkát végez.

1951 JUN 29

Bereczki Sándor
szem.osztályvezető

BÉKEFFI LÁSZLÓ SVÁJCBÓL — LELEPLEZ

Prof. Went, Prof. Jenei, Prof. Végh,
Prof. Orsós, Prof. Kettesy és társaik

Találós kérdés: Kik tanítanak 1946-ban a debreceni orvosegyetemen? Kik nevelik a demokratikus magyar közársaság ifjúságát! No ki!

Felelet: A kémia tanára Went István. Igazolták nyilván, mert egyik vezetője volt a Csaba bajtársi egyesületnek. Gyönyörű beszédeket mondott annakidején a németekről, oroszokról, miegymásról. Dehát, édes Istenem...

A gyógyszeriant Jenei Endre tanítja, nyilván mert mindenki tudja róla, hogy szívéből kívánta a németek győzelmét. Tanít. Sőt! Nevel!

Végh Pál magántanár úr viselt dolgait még az igazolóbizottság sem tudta elenyelnie. **Állásvesztésre ítélték.** De nem azért van fellebbezés a világon! Végh Pál úr ma is vidáman darta óráit.

De tanít Debrecenben Orsós János professzor úr is, mert ugyan, **miért ne tanítanak?** Kit zavar ebben a szép magyar demokráciában az, hogy Orsós tanár úr természetesen annak az Orsós Ferencnek az öccse, aki Grimm és Hauffot megszegyentítő meséket költött Katyniról, meg egyebekről. Kit érdekelt az, hogy Orsós, nemesak Ferenc, hanem János is Nyugatra távozott, hogy állandóan uszította az egyetemistákat, hogy még Halléban is szitt a végső győzelembene. Hadd tanítson! Ma ő Debrecenben a bőrgyógyászat tanára.

És végül, de nem utóljára Kettesy-Kreicher tanár úr esete.

Kreicher már Pesten is tudják, ki volt. A debreceni Néplap mellett a fővárosi újságok is foglalkoztak a múltjával, kitergették a **MONE-ban mondott beszédeit**, felfedték **MONE elnökségét**, fasiszta magatartását, de Kreicher urat hat lóval nem lehet kimozdítani a szemézetil tanszékről.

Letartóztatták. Közbenjárói kiszabadították. Az igazolóbizottság, a közvélemény nyomására, 5 évre eltiltotta az előléptetéstől. Kettesy a markába nevetett és tovább tanított. Aztán jött a sajtó. Az újságcikkek nyomán. **Ries** igazságügyminiszter átnézte a **Kettesyre** vonatkozó aktákat, majd visszaküldte Debrecenbe azzal, hogy az igazoltatási eljárást újra le kell folytatni. Le is folytatták.

Közben megjelent Svájcban egy magyar lap. Címe: **Egység**. A fasisz-

ták elől Svájcba menekült magyarok adják ki. Ennek az újságnak január havi számában Békeffi László írt cikket a magyar nép neveléséről, s ebben a cikkben, amelynek **A magyar nép védelmében** a címe, mint kirívó példáról emlékezik meg Kettesy-Kreicher professzor úrról.

»1936-ban, Debrecenben az Arany Bikában vendégszerepeltem — írja Békeffi. Néhány napot töltöttem a városban. Egyik délutánra meghívott ebédre egy orvos barátom. Ebéd közben ismerkedtem meg egy Kreicher nevezetű orrossal. Nem tudtam kicsoda. Beszélgettünk minden feléről, többek között a kis népek eljövendő sorsáról is.

Mindenki elmondta véleményét, mindenki hozzászólt a kérdéshez, mindenkit nyugodtan hallgattam végig, a düh csak akkor öntött el, amikor Kreicher úr kezdett beszélni. Emlékezem, szórólészóra ezt mondotta:

— Sajnos, meg kell állapítani, hogy a kis országoknak, a kis nemzeteknek a jövő világtörténelmében nincs létjogosultságuk. Ezeknek fel-

kell olvadniok egy nagy nemzet testében.

Erre én — folytatja Békeffi — megkérdeztem tőle, vajjon helyesnek tartaná-e, hogy a magyar nép a német nemzettestbe olvadna bele.

Kreicher fölüncsen, gúnyos mosollyal válaszolt:

— Feltétlenül! Egy generációnak esetleg kellemetlen lenne, de megérné! Mert nézze csak — folytatta vállveregető hangon — ha, mondjuk Jókai, Petőfi, Mikszáth németül írt volna, az egész művelt nyugat ismerné most őket, így meg azt sem tudják, kicsodák...

Békeffi szerint az ilyen emberek többet ártottak a magyarság ügyének, mint a német propaganda. Szerintünk is. Békeffi azzal fejezi be cikkét, hogy reméli; az új Magyarország nem ad helyet a Kreicher-féle professzoroknak.

Békeffi téved. Kreichert második tárgyalásán igazolták és ma ismét tanít, rendületlenül.

Kik tanítanak a debreceni egyetem orvosi karán? Ezek!

Petrovics Béla

Hogyan lehet a fasiszta igazgatóságot elmozdítani?

Tilos a vállalati mérlegkészítés

Óriási jövedelmeket élveztek évekig az őrségváltás lovagjai, befolyásos pártok és politikusok függvényei, gazdasági téren tudatlan arisztokraták, akik nemesak vezető állásokat, hanem pénzügyi és vállalati igazgatósági tisztségeket halmaztak fel. A demokrácia világában az Aladároknak is leáldozott, egyrésztük nem is mer éretjelet adni magáról, sokakat népellenes és háborús bűnösnek nyilvánítottak.

El kell törölni a multat és a részvénytársaságok igyekeznek átalakítani a régi fasiszta igazgatóságot. Ehhez természetesen rendkívüli közgyűlést kell összehívni. Ennek a lehetőségéről beszégetett a **Figyelő**

Mátéffy József törvényszéki tanácselnökkel,

a Céhivatal vezetőjével, ő mondotta a következőket:

— Ha igazgatósági tagot bármilyen okból akarnak elmozdítani és így a közgyűlés egybehívása válik szükségessé, először az a kérdés, hogy a részvénytársaság 1945 június elseje előtt alakult-e? Ha igen, akkor a vállalat tárgya szerint illetékes minisztériumtól engedélyt kell kérni.

— Szövetkezet szabadon, tehát külön engedély nélkül tarthat közgyűlést. Az engedélyezett közgyűlés azonban nem foglalkozhat az eredmény megállapításával. A 3100-as rendelet világosan intézkedik, hogy mérlegel nemhogy nem kell, hanem nem szabad megállapítani.

EGY LÉPÉSRE A NOBEL-DÍJTÓL

MAGYAR TUDÓS HARCA

A VÉSZES VÉRSEZEGÉNYSÉG LEKÜZDÉSÉÉRT

A nemzetközi tudomány és a világ széleskörű érdeklődésére számot tartó bejelentés történt a Magyar Élettani Társaság pécsi vándorgyűlésén: *Jeney Endre* egyetemi tanár, általános biológiai jelentőségű kísérletei során kimutatta, hogy a szénmonoxid az alkololos erjedést fokozza.

Hová, milyen nagyjelentőségű felfedezésekhez vezetnek a dereceni Közegészségtani Intézet akadémiai segítséggel szervezett és már eredményeket felmutató kemoterápiái részlegében folyó kísérletek, épp oly kevésbé lehet előre látni, mint ahogyan annakidején senki sem jósolhatta meg, hogy *Jeney Endre*, a fiatal kutató-orvos, 1923—1924-ben az Eszakamerikai Egyesült Államokban végzett vér-regenerációs kísérleteinek továbbfejlesztése — 10 év múlva a Nobel-díjat szerzi meg — négy azonos területen dolgozó tudós: *Murphy*, *Minot*, *Whipple* és *Robscheit* asszony számára. A négy tudós világhírét és a nagy tudományos kitüntetést annak köszönhetette, hogy a májkezelést, a máj etetését ajánlotta az eddig gyógyíthatatlan betegség a vészes vérszegénység ellen.

Jeney Endre azonban jóval előtűk mutatja ki és ismertette 1924 őszén és 1925 első hónapjaiban írt tanulmányában a máj vérregenerációt fokozó hatását és a hatást befolyásoló tényezőket.

A tudományos világ — mint a *Paris Medical* 1929. szeptemberi számának *Jeney* professzor eredményes kutatásairól beszámoló cikke is megállapítja — fenntartás nélkül elismeri a magyar kutató elsőbbségét. Ugyanígy *Paul Savy* lyoni professzor „*Therapeutique Clinique*” című könyvében is. Miért mellőzték mégis a magyar tudós érdemeit a vészes vérszegénység leküzdőinek szánt Nobel-díj odaítélésekor?

A nagytehetségű magyar orvos, a Rockefeller-alapítvány ösztöndíjasaként dolgozott a Columbiái Egyetemen, *Jobling* professzor kórtani intézetében és a vérszegény állapot tanulmányozása mellett néhány szervkivonat hatását is megfigyelte a vérszegény szervezetre. Így a lép- és májkivonatok hatását is. *Jobling* professzorral, mint társszerzővel, elsőnek javasolta a májkivonatot a vérszegény állapotok gyógyítására. Eredményes kísérleteiről itthon is beszámolt az *Orvosi Hetilap* 1925. évi 43. számában.

Amerikában azonban, jórészt *Jobling* professzor halogatása folytán, csak 1927-ben jelent meg *Jeney* három tanulmánya. A fiatal kutatót az amerikai életformánál jobban vonzotta a hazai táj és búcsút vett a Columbiái Egyetemtől, ahol kísérleteit ugyanaz a világceg, az *Ely Lilly Co.* támogatta anyagilag, amelyik később *Minot* és *Murphy* kísérleteinek hasznosításával az első májkivonatot forgalomba hozta.

— *Alkalmassint helytálló a feltevés, hogy, ha Amerikában maradtok, osztozhattam volna Murphy és kollégái magas kitüntetésében.*

— Kétségtelen, — mondja a tudós —, hogy *Whipple* 1925 májusában, tehát félévvel az én utolsó ottani tanulmányom befejezése után, *Robscheit*—*Robbins*-al közösen írt munkájában még a májjal, szívvel, csontváz-izommal való kezelést találta eredményesnek a vészes-vérszegénység gyógyításánál, holott én már előzőleg a májkivonatok befecskendezésének hatását tanulmányoztam és ismertettem. *Minot* és *Murphy*, azután *Whipple* és *Robscheit* adataira támaszkodva ajánlotta a májkezelést, de csak a máj etetését. *Májkivonatok alkalmazását* csupán 1927-ben javasolták, tehát három évvel az én tanulmányaim elvégzése és kézirataim hátrahagyása után. Vérregenerációs kísérleteimről *Murphy* is tudott, mint azt közölte is velem, mikor a bostoni Városi Kórházban meglátogattam. Ugye lehet mégis, az enyémmel párhuzamos kutatásai alapján, megállapításaimtól függetlenül dolgozta ki és vitte át a gyakorlatba ezt a gyógyeljárást. Hiszen gyakori jelenség, hogy a kutatók a világ különböző részein csaknem egyidőben jutnak egyező eredményhez. Jómagam például külföldi tanulmányutamról visszatérve, a kérdés tovább-tanulmányozására a szövettenyésztéses eljárást választottam.

Külföldi kollégái felfedezéséről lekesedve beszél a debreceni egyetem professzora. Semmi keserűség sincsen a hangjában, inkább a kutató öröme csendül ki belőle, aki a sikeresen megoldott kísérletekben saját munkájának igazolását látja, hiszen, bár másodsor is elmaradt egy lépéssel a Nobel-díjtól.

L. I.

KÖZLEMÉNYEK

A DEBRECENI M. KIR. TISZA ISTVÁN TUDOMÁNYEGYETEM
KÖZEGÉSZSÉGTANI ÉS GYÓGYSZERTANI INTÉZETÉBŐL

DR. JENEY ENDRE

EGYETEMI NYILV. R. TANÁR

DEBRECENI TANÁRSÁGÁNAK 10-ÉVES ÉVFORDULÓJÁRA

1934—1944

TARTALOMJEGYZÉK.

	Oldal
1. Előszó	5
2. Dolgozatok jegyzéke	7
3. Dr. Balogh Béla: Rasszdiagnosztikai tanulmányok egyetemi hallgatókon	13
4. Dr. Vályi-Nagy Tibor: A biológiai metylcsoport-synthesisek szerepe a szervezet anyagcseréjében	34
5. G. dr. Zimmer Anna: Növényi festékek az anyagforgalomban	44
6. Dr. Herpay Zsombor: A Tisza István Tudományegyetem Közegészségtani Intézetével kapcsolatos intézmények működése 1934—1944-ig	53
7. Dr. Vácsi Lajos: Biológiai folyamatok — elektromos változások	62
8. Dr. Mihálik István: Isopren hatása a szövetlégzésre	72
9. Dr. Vályi-Nagy Tibor és Korossy Sándor: A $\beta\beta'$ dichlordiaethylsulfid és származékainak hatása a vérszérum-esterására	81
10. Dr. Vácsi Lajos és v. Úri József: Pektinanyagok hatása a véralvadásra	88
11. vitéz Úri József és Szabó László: Növényi festékek hatása a mikroorganizmusok életfolyamataira	100
12. Széplaki Sándor: A gyomor antianaemiás képességének szerepe a sulfanilamid-anaemiában	110
13. Tóth István és dr. Vácsi Lajos: Adatok a sulfanilamidok hatásmechanizmusához	128

BUDAPEST. 1944

TARTALOMJEGYZÉK

Szerzői előszó	5
A klinikakert nyáreste	7
A történelem sodrásában	13
Megméretni és fennmaradni	32
Az oktató orvoskutató	38
Fertőző betegségek kutatása	46
A kóros állapotok jellemzése és a terápiás lehetőségek	53
Közegészségtani kutatások	57
A tovatűnő fény ereje	63
Kertai Pál:	
Megemlékezés Jeney Endre halálának 20. évfordulóján	66
Váczi Lajos:	
Emlékezés Jeney Endre professzorra	67
Károlyi György:	
Jeney Endre az egészségpolitikus	69
Bíró Zsigmond:	
Jeney Endre professzor és tanítványai közegészségtani és járványtani munkássága	75
Szöllösi Erzsébet:	
Jeney Endre és intézetének humánbiológiai munkássága	77
Csinády László:	
Jeney Endre az oktató tudós	79
Jeney Endre tudományos munkáinak jegyzéke	83
Képek, dokumentumok	97

M E G H I V Ó

A Magyar Higiénikusok Társasága 1991. október 24.-én
"A közegészségügy aktuális kérdései" címmel
1 napos ankétot rendez

Az ankét helye: Budapest, IX., Nagyvárad tér 2. "Fodor Terem"

Délutáni ülészak: 13³⁰-16⁰⁰

J e n e y Endre emlékülés

Üléselnök: Dr. Biró Zsigmond igazgató főorvos (ÁNTSZ Hajdu-Bihar megyei
Intézete)

- 1./ Dr. Szállási Árpád ny. orvostörténész:
Jeney Endre helye a magyar higiénikusok sorában.
- 2./ Prof. Dr. Károlyi György egyetemi tanár (SOTE Társadalom Orvostani és
Orvostörténeti Intézet)
Jeney Endre az egészségpolitikus.
- 3./ Dr. Bodnár Sándor helyettes igazgató főorvos (ÁNTSZ Szabolcs-Szatmár-
Bereg megyei Intézete):
Jeney Endre személyisége egy volt tanítványa szemével.
- 4./ Dr. Csinády László ny. igazgató főorvos
Jeney Endre az oktató tudós.
- 5./ Prof. Dr. Jeney András egyetemi tanár (SOTE I.sz. Pathologiai Intézete).
Paradigmák a betegségek etiopatogenezisének kutatásában:
- 6./ Dr. Szöllősi Erzsébet adjunktus (SOTE Közegészségtani és Járványtani In-
tézete), Dr. Jókay Márta ny. főorvos:
Debreceni lányok fejlődési üteme 7-22 éves korig. A kövérség problémája.
- 7./ Dr. Márton Mihály igazgató főorvos (ÁNTSZ Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei
Intézete):
Nem specifikus légzőszervi megbetegedések tanulmányozásának tapasztala-
tai Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében.
- 8./ Prof. Dr. Kertai Pál, országos tisztifőorvos:
Zárszó.

***A debreceni orvosképzés nagy alakjai című sorozat
eddig megjelent tagjai:***

1. Dr. Alberth Béla: Dr. Kettesy Aladár élete és munkássága
2. Dr. Kulcsár András: Dr. Fornet Béla élete és munkássága
3. Dr. Hadházy Csaba: Dr. Krompecher István 1905-1983
4. Dr. Törő Imre: Dr. Huzella Tivadar 1886-1951
5. Dr. Lampé László: Dr. Kenézy Gyula élete és munkássága 1860-1931
6. Dr. Szállási Árpád: Weszprémi István (1723- 1799) és kora
7. Dr. Szállási Árpád: Dr. Szontagh Félix (1859-1929)
és a debreceni gyermekorvoslás előzményei
8. Dr. Varga Emil: Went István -az iskolateremtő mester (1899-1963)
9. Dr. Majerszky Klára: Dr. Sántha Kálmán (1903-1956)
10. Dr. Zs. Nagy Imre: Dr. Verzár Frigyes (1886-1979)
11. Dr. Csécsei György: Dr. Hullay József (1921-1984)
12. Dr. Jeney András: Dr. Jeney Endre (1891-1970)

Előkészületben:

Dr. Fésüs László: Dr. Tankó Béla
Dr. Péter Mózes: Dr. Elischer Gyula
Dr. Hernádi Ferenc: Dr. Vályi Nagy Tibor
Dr. Gomba Szabolcs: Dr. Endes Pongrác
Dr. Szállási Árpád: Dr. Benedek László
Dr. Simon Miklós: Dr. Szodoray Lajos
Dr. Szállási Árpád: Dr. Bókay Zoltán
Dr. Szilágyi Tibor: Dr. Kesztyűs Lóránd

A megjelent füzetek a DOTE Rektori Hivatalában szerezhetőek be.
(4012 Debrecen, Nagyerdei krt. 98. ; Fax: 52/419-807)